

BILAGA

Förutsättningar för den gemensamma jordbrukspolitiken 2021–2027

SWOT-analys

Reviderad version juli 2022

Innehåll

1	Bakgrund, syfte och metod.....	4
1.1	Mål för den framtida gemensamma jordbrukspolitiken.....	4
1.1.a	Tvärgående mål	4
1.1.b	Allmänna mål	4
1.1.c	Särskilda mål	5
1.2	Metod.....	5
1.3	Avgränsningar.....	7
1.4	Disposition och läsanvisningar.....	7
2	Mål att beakta för Sverige.....	9
2.1	Svenska mål relaterade till området konkurrenskraftigt jordbruk	9
2.2	Svenska mål relaterade till området miljö och klimat	10
2.3	Svenska mål relaterade till området landsbygdsutveckling	12
2.3.a	Landsbygdspropositionen håller samman politiken för landsbygderna.....	12
2.3.b	Konsumenterna förväntar sig hög kvalitet	12
3	Sveriges jordbruk.....	14
3.1	Övergripande nulägesbeskrivning	14
3.1.a	Jordbruket utgör en liten del av Sveriges yta	14
3.1.b	Vall och spannmål dominerar åkerarealen	15
3.1.c	Mjölk- och nötköttsproduktion dominerar animalieproduktionen.....	16
3.1.d	Trädgårdssektorn producerar betydande värden på liten yta.....	18
3.1.e	Rennäringen är förbehållen samerna.....	19
3.1.f	Sverige är nettoimportör av jordbruksprodukter och livsmedel	20
3.1.g	Stora regionala skillnader	21
3.1.h	Nötkreatursproduktionen bidrar till utvecklingen av landsbygden och ett hållbart jordbruk	23
4	SWOT-analys	26
4.1	Allmänt mål 1 – Främja en smart, konkurrenskraftig, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som säkerställer livsmedelstryggheten på lång sikt.....	26
4.1.a	Stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft i unionen för att förbättra livsmedelstryggheten på lång sikt samt säkerställa en ekonomiskt hållbar jordbruksproduktion i unionen	26

4.1.b	Att öka marknadsorienteringen och jordbruksföretagens konkurrenskraft, både på kort och långs sikt, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering	49
4.1.c	Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan.....	58
4.2	Allmänt mål 2 – Stödja och stärka miljöskyddet, inbegripet biologisk mångfald, och klimatåtgärder och bidra till uppnåendet av unionens miljö- och klimatrelaterade mål, bland annat dess åtaganden inom ramen för Parisavtalet	63
4.2.a	Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringarna, bland annat genom att minska växthusgasutsläppen och förbättra koldioxidbindningen samt främja hållbar energi.....	64
4.2.b	Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser såsom vatten, mark och luft, bland annat genom att minska behovet av kemikalier	74
4.2.c	Bidra till att stoppa och vända förlusten av biologisk mångfald, förbättra ekosystemtjänsterna samt bevara livsmiljöer och landskap.....	87
4.3	Allmänt mål 3 – Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden 100	
4.3.a	Locka och behålla unga jordbrukare och andra jordbrukare och underlätta hållbar affärsutveckling i landsbygdsområden	100
4.3.b	Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet, inbegripet kvinnors deltagande i jordbruksverksamhet, social inkludering och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet cirkulär bioekonomi och hållbart skogsbruk	110
4.3.c	Förbättra unionsjordbrukets förmåga att reagera på nya samhällskrav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra livsmedel av hög kvalitet med högt näringsintag som producerats på ett hållbart sätt, minskning av livsmedelsavfall samt främjande av djurskydd och bekämpande av antimikrobiell resistens	132
4.4	Tvärgående mål – Att modernisera sektorn genom att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering i jordbruket och i landsbygdsområden samt uppmuntra sektorn att ta till sig dessa.....	142
5	Bilagor.....	151
5.1	Bilaga 1, deltagare på workshop	151
5.2	Bilaga 2, deltagare på sakkrådet.....	152

1 Bakgrund, syfte och metod

Arbetet med att utforma en strategisk plan för genomförandet av EU:s gemensamma jordbrukspolitik (GJP) i Sverige tar avstamp i en analys av förhållanden och förutsättningar i svenskt jordbruk och i Sveriges landsbygder samt de möjligheter och utmaningar som förväntas påverka utvecklingen framåt. Detta har gjorts genom en SWOT-analys som presenteras i denna rapport.

SWOT-analysen utgår från målen för den gemensamma jordbrukspolitikerna och pekar på faktorer som påverkar möjligheten att nå dessa mål. SWOT-analysen säger inte någonting om målen för politiken eller vilken politik som bör införas utan syftar till att visa hur olika faktorer påverkar möjligheten att nå målen.

1.1 Mål för den framtida gemensamma jordbrukspolitikerna

Den framtida gemensamma jordbrukspolitikerna i EU rymmer det som tidigare delats upp i pelare I (direktstöd och marknadsstöd) och pelare II (landsbygdsprogrammet). För politiken kommer ett tvärgående mål, tre allmänna mål och nio specifika mål att gälla. Denna SWOT fokuserar på faktorer som påverkar de specifika och det tvärgående målet. I rapporten diskuterar vi dessutom om målen är tillräckliga och relevanta i förhållande till den gemensamma jordbrukspolitikernas allmänna mål samt i relation till andra svenska mål (se kapitel 2).

1.1.a Tvärgående mål

Det tvärgående målet för den gemensamma jordbrukspolitikerna är följande:

Modernisera sektorn genom att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering.

1.1.b Allmänna mål

För att nå det tvärgående målet ska stöd och åtgärder som politiken innehåller syfta till att ytterligare förbättra den hållbara utvecklingen av jordbruk, livsmedel och landsbygder. De ska bidra till att nedanstående allmänna mål uppnås:

- A. Främja en smart, konkurrenskraftig, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som garanterar långsiktig livsmedelstrygghet.
- B. Stödja miljövard och klimatåtgärder och bidra till unionens miljö- och klimatrelaterade mål.
- C. Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden.

1.1.c Särskilda mål

Följande nio mål ska bidra till uppfyllandet av de tre allmänna målen:

1. Stödja jordbruksinkomster och jordbrukssektorns motståndskraft i hela unionen för att förbättra den långsiktiga livsmedelstryggheten och diversifieringen av jordbruk samt säkerställa den ekonomiska hållbarheten i jordbruksproduktionen i unionen.
2. Förbättra marknadsorienteringen och öka jordbrukets konkurrenskraft både på kort och lång sikt, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering.
3. Förbättra jordbrukarnas ställning i värdekedjan.
4. Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringar, inbegripet genom att minska utsläppen av växthusgaser och öka koldioxidbindningen, samt främja hållbar energi.
5. Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft, bland annat genom att minska kemiskt beroende.
6. Bidra till att stoppa och vända förlust av biologisk mångfald, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap.
7. Locka och behålla unga jordbrukare och andra nya jordbrukare samt underlätta hållbar affärsutveckling på landsbygden.
8. Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet inklusive kvinnors deltagande i jordbruk, social delaktighet och lokal utveckling på landsbygden, inbegripet cirkulär bioekonomi och hållbart skogsbruk.
9. Se till att EU:s jordbruk svarar bättre på samhällets krav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra och näringsrika livsmedel, som produceras på ett hållbart sätt, minskning av matsvinn samt förbättra djurskydd och bekämpa antimikrobiella resistenser.

1.2 Metod

SWOT-analysen har strukturerats utifrån de nio särskilda målen ovan. Analysen identifierar således ett antal faktorer som påverkar förutsättningarna att nå dessa nio mål. De kan delas in i faktorer som å ena sidan underlättar respektive försvårar uppfyllandet av mål och å andra sidan är interna respektive externa.

De *interna* faktorerna kan aktörer i Sverige själva påverka genom policys och interventionerna. Det inkluderar lokala förutsättningar (till exempel bra bördighet) och indirekta faktorer (till exempel långt till skola eller dålig bredbandsutbyggnad, som gör det svårt att driva företag). De beskriver vilka *styrkor* (*S för strengths*) respektive *svagheter* (*W för weaknesses*) som aktören själv har. Styrkorna underlättar måluppfyllelsen och svagheter försvårar.

De *externa* faktorerna kan stödmottagaren inte påverka själv, och de kan inte heller påverkas av interventioner i jordbrukspolitiken. De beskriver vilka *möjligheter* (*O för opportunities*) respektive *hot* (*T för threats*) som omvärldsförhållandena innebär. Möjligheterna underlättar måluppfyllelsen och hoten försvårar.

	Faktorer som underlättar uppfyllandet av målet	Faktorer som försvårar uppfyllandet av målet
Interna faktorer	Styrkor	Svagheter
Externa faktorer	Möjligheter	Hot

Processen med att identifiera SWOT-faktorer har genomförts i flera steg:

1. Jordbruksverket arbetade fram ett första utkast.
2. SWOT-faktorerna diskuterades på en workshop med en bred grupp av externa intressenter.¹ Workshopen syftade till att
 - a) komplettera listan med SWOT-faktorer
 - b) bistå med källhänvisningar till SWOT-faktorerna
 - c) bistå med bedömningar av regionala och sektoriella variationer.
3. Jordbruksverket bearbetade workshopmaterialet inklusive kompletteringar från externa intressenter via e-post.
4. Näringsdepartementet anordnade ett sakråd med en bred grupp av externa intressenter.² Huvudsyftet med detta sakråd var att ytterligare komplettera SWOT med regionala och branschspecifika faktorer. Inbjudna organisationer framgår av bilagan.
5. Jordbruksverket levererade ett slutligt förslag till SWOT.
6. Departementet tog sedan över dokumentet och höll ytterligare ett sakråd den 1 oktober 2019. De stämde också av med kommissionen.
7. Jordbruksverket levererade kompletteringar i december 2019, i maj 2020, i september 2020 och i oktober 2021

I kapitel 4 i denna rapport presenterar vi de SWOT-faktorer som identifierats.

¹ Inbjudna till workshop finns i bilaga 1.

² Inbjudna till sakrådet finns i bilaga 2.

1.3 Avgränsningar

Denna SWOT beaktar huvudsakligen mål och SWOT-faktorer på en generell nivå. Det är en medveten förenkling, som kan vara acceptabel i många fall. I andra fall är det just skillnader i förutsättningar mellan exempelvis landsändar, sektorer, typer av landsbygd, naturtyper, kön eller etnicitet som utgör grunden för att det finns behov av politiska insatser. SWOT-analysen beaktar endast de fall där regionala eller sektoriella variationer har väsentlig betydelse men gör ingen fördjupad analys av sådana variationer för varje SWOT-faktor.

Vidare görs inte någon genomgående avvägning av vilka faktorer som kan bedömas ha stor eller liten betydelse för möjligheten att nå olika mål eller någon avvägning mellan vilka mål som bör prioriteras.

När vi använder begreppet ”jordbruk” så inkluderar vi också trädgårdsnäringen (frukt, bär, grönsaker och prydnadsväxter), om det inte uttryckligen står något annat i texten. Däremot ingår inte skog, fiske, hästverksamhet eller rennäring i begreppet såsom vi använder det här.

Definitionen av landsbygd är komplicerad. Enligt SCB är befolkningen på landsbygden de som bor utanför tätort, vilket vi använder i vissa kartor (se 3.1.g). För uppföljning och utvärdering brukar det däremot krävas en definition som befinner sig på en lämplig administrativ nivå för att det ska vara möjligt att göra bra analyser med tillräckligt statistiskt underlag. Därför baseras SWOT-analysen mer på en kommunindelning i olika regiontyper.³

1.4 Disposition och läsanvisningar

Kapitel 2 redogör för svenska mål och program som berör jordbruket, livsmedelssektorn eller landsbygderna, och kopplar detta till mål på EU-nivå och global nivå.

Kapitel 3 ger en övergripande bild över det svenska jordbruket.

Kapitel 4 är baserat på de särskilda målen i förslaget till planförordning. Texten under varje mål inleds med en nulägesbeskrivning följt av SWOT-faktorer för varje mål.

När det finns hänvisningar till kontextindikatorerna är det de som gällde för 2019, om inte annat anges.

³ Tillväxtanalys (2014). *Bättre statistik för en bättre regional- och landsbygdsolitik*. Rapport 2014:4

Tabell 1. Målstruktur

Allmänna mål	Särskilda mål	Behandlas i avsnitt
1. Främja en smart, konkurrenskraftig, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som garanterar en långsiktig livsmedelstrygghet.	1. Stödja jordbruksinkomster och jordbrukssektorns motståndskraft i hela unionen för att förbättra den långsiktiga livsmedelstryggheten och diversifieringen av jordbruk samt säkerställa den ekonomiska hållbarheten i jordbruksproduktionen i unionen.	4.1.a
	2. Förbättra marknadsorienteringen och öka jordbrukets konkurrenskraft både på kort och lång sikt, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering.	4.1.b
	3. Förbättra jordbrukarnas ställning i värdekedjan.	4.1.c
2. Stödja miljövård och klimatåtgärder och bidra till unionens miljö- och klimatrelaterade mål.	4. Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringar, inbegripet genom att minska utsläppen av växthusgaser och öka koldioxidbindningen, samt främja hållbar energi.	4.2.a
	5. Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft, bland annat genom att minska kemiskt beroende.	4.2.b
	6. Bidra till att stoppa och vända förlust av biologisk mångfald, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap.	4.2.c
3. Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden.	7. Locka och behålla unga jordbrukare och andra nya jordbrukare samt underlätta hållbar affärsutveckling på landsbygden.	4.3.a
	8. Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet inklusive kvinnors deltagande i jordbruk, social delaktighet och lokal utveckling på landsbygden, inbegripet cirkulär bioekonomi och hållbart skogsbruk.	4.3.b
	9. Se till att EU:s jordbruk svarar bättre på samhällets krav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra och näringsrika livsmedel, som produceras på ett hållbart sätt, minskning av matsvinn samt förbättra djurskydd och bekämpa antimikrobiella resistenser.	4.3.c
4 Modernisera sektorn genom att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering.	Tvärgående mål.	4.4

2 Mål att beakta för Sverige

SWOT-analysen är främst inriktad på målen i den kommande gemensamma jordbrukspolitiken. Det finns även många andra mål och strategier som vi i Sverige behöver förhålla oss till. Här beskrivs översiktligt sådana mål inom områdena konkurrenskraft, miljö och klimat samt landsbygdsutveckling.

FN:s globala hållbarhetsmål (Agenda 2030) är en gemensam utgångspunkt för Sveriges arbete med alla mål i den gemensamma jordbrukspolitiken. De globala målen är integrerade och odelbara och balanserar de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga. De tre hållbarhetsdimensionerna hör ihop. Välfungerande ekosystem är en förutsättning för mänskligt välbefinnande och ekonomisk utveckling.

I regeringens handlingsplan för 2018-2020 konstateras att Sverige genom nationellt och internationellt ledarskap ska vara drivande i genomförandet av Agenda 2030 och målen för hållbar utveckling. Planen identifierar sex fokusområden, varav ett är en hållbar och hälsosam livsmedelskedja. Inom detta fokusområde anges bl.a. att en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja som underlättar för hållbara och hälsosamma matvanor ska främjas.

I Sverige fattades år 2017 ett politiskt beslut om en livsmedelsstrategi. Livsmedelsstrategin består av ett övergripande mål och tre strategiska mål, där jordbrukets konkurrenskraft har en central roll. Det övergripande målet för livsmedelsstrategin är en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet. Produktionsökningen, både konventionell och ekologisk, bör svara mot konsumenternas efterfrågan.

En produktionsökning skulle kunna bidra till en ökad nationell försörjningsförmåga av livsmedel och minskar sårbarheten i livsmedelskedjan. Den gemensamma jordbrukspolitiken, livsmedelsstrategin och säkerställandet av den nationella försörjningsförmågan för civilt försvar⁴ behöver samordnas för att uppnå synergier. En robust och konkurrenskraftig primärproduktion i Sverige bidrar till en god livsmedelsförsörjning.

2.1 Svenska mål relaterade till området konkurrenskraftigt jordbruk

Målen för det konkurrenskraftiga jordbruket slås fast i livsmedelsstrategin.

Målet för det strategiska området om regler och villkor är att utformningen av regler och villkor ska stödja målet om en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja där produktionen ökar. Detta genom ändamålsenliga skatter och avgifter, regelförenklingar, administrativa lättnader och andra åtgärder för att stärka konkurrenskraften och lönsamheten.

⁴ Motståndskraft, Ds 2017:66

Målet för det strategiska området om konsument och marknad är att konsumenterna ska ha ett högt förtroende för livsmedlen och kunna göra medvetna och hållbara val, exempelvis av närproducerat och ekologiskt. Marknaden för livsmedel ska kännetecknas av väl fungerande konkurrens. Den svenska livsmedelsexporten ska ges förutsättningar att öka för att möta efterfrågan på relevanta marknader.

Målet för det strategiska området om kunskap och innovation är att stödja kunskaps- och innovationssystemet för att bidra till ökad produktivitet och innovation i livsmedelskedjan samt hållbar produktion och konsumtion av livsmedel.

2.2 Svenska mål relaterade till området miljö och klimat

Det finns ett stort antal nationella och internationella miljö- och klimatrelaterade mål vars uppfyllelse påverkas av en levande landsbygd som bidrar till att förvalta natur- och kulturmiljöer. De främsta av dessa mål är de av den svenska riksdagen beslutade svenska miljömålen som består av 16 miljö kvalitetsmål och ett övergripande generationsmål⁵. Målbilden och relationen mellan olika mål inom miljö och klimat är ofta komplex. Många mål återfinns i flera dokument och kan vara formulerade på delvis olika sätt. Många av dem bygger på de EU-rättsakter som räknas upp i bilaga XI till planförordningen. De svenska miljömålen är Sveriges sätt att arbeta med nationella och internationella åtaganden inom miljöområdet. Här följer en förenklad sammanfattning av generationsmålet och några av de svenska miljö kvalitetsmål som är relevanta för jordbrukspolitiken:

- **Generationsmålet**
Generationsmålet är det övergripande målet som visar inriktningen för Sveriges miljöpolitik. Målet visar på den samhällsomställning som krävs för att vi till kommande generationer ska kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Generationsmålet är vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället. Arbetet för att nå generationsmålet sker främst inom de 16 miljö kvalitetsmålen.
- **Begränsad klimatpåverkan**
Nettoutsläppen av växthusgaser till atmosfären ska minska. Detta kan åstadkommas genom såväl minskade bruttoutsläpp av växthusgaser som genom ökad inlagring av kol.
- **Ett rikt odlingslandskap och Ett rikt växt- och djurliv**
Dessa mål syftar främst till att bevara biologisk mångfald, kulturmiljöer och förutsättningar för friluftslivet samt att ekosystemtjänster vidmakthålls. Ett rikt odlingslandskap innebär också att bevara jordbruksmarkens produktionsförmåga samt innefattar även bevarande av husdjurs och odlade växters genetiska resurser.

⁵ Sveriges miljömål, 2019. Webbsida <http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/>

- **Ingen övergödning**

Tillförseln av kväve och fosfor till sjöar och vattendrag samt Sveriges omgivande hav ska inte vara större än vad som fastställts i nationella mål och internationella konventioner. Tillförseln av nitrat, och fosfor från jordbruksmark och utsläpp av ammoniak från jordbruket behöver minska.

- **Giftfri miljö**

Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrunds nivåerna.

- **Grundvatten av god kvalitet**

Tillgången ska säkras långsiktigt och gäller både mängd och kvalitet på vatten. Dessutom ska effekterna av torka och översvämningar mildras.

- **Myllrande våtmarker**

Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet ska bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden. Ett stort antal växter och djur är beroende av olika våtmarker. Många hotade eller missgynnade arter är kopplade till dessa naturmiljöer. En orsak är att stora arealer våtmark har torrlagts och förstörts i Sverige sedan början av 1800-talet.

- **Levande skogar**

Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas. Mer än halva Sveriges yta täcks av skog. Skogen erbjuder unika livsmiljöer för djur och växter, är en viktig källa till förnybara råvaror och är värdefull för friluftsliv och rekreation.

- **Storslagen fjällmiljö**

Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen ska bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar. Fortsatt renskötsel liksom annan djurhållning behövs för att bevara ett vidsträckt och betespräglat fjällandskap som erbjuder livsmiljöer för många arter. Samtidigt måste rennäringens behov av stora sammanhängande betesområden balanseras mot behovet av anläggningar för bland annat friluftsliv, naturturism, vindkraft och mineralbrytning.

Det regionala samarbetet kring Östersjön är av särskild vikt för Sverige. Inom EU arbetar vi med den så kallade Östersjöstrategin som bland annat handlar om att rena havet och förebygga effekterna av klimatförändringarna. Vi arbetar också med den så kallade Baltic Sea Action Plan (kopplat till HELCOM) där även andra angränsande länder är med i samarbetet.

2.3 Svenska mål relaterade till området landsbygdsutveckling

2.3.a Landsbygdspropositionen håller samman politiken för landsbygderna

Landsbygdspropositionen⁶ lägger grunden för en sammanhållen politik för Sveriges landsbygder och innehåller ett övergripande mål och tre delmål.

Det övergripande målet i landsbygdspropositionen är en livskraftig landsbygd med likvärdiga möjligheter till företagande, arbete, boende och välfärd som leder till en långsiktigt hållbar utveckling i hela landet. Detta innefattar landsbygdernas förmåga att ta till vara förutsättningarna för företagsamhet och sysselsättning är långsiktigt hållbar, samtidigt som miljömålen nås. Landsbygderna ska bidra till att stärka Sveriges konkurrenskraft i en utveckling mot en cirkulär, biobaserad och fossilfri ekonomi och till ett hållbart nyttjande av naturresurserna samt till att relevanta miljömål uppfylls.

De tre delmålen har som syfte att integrera tre dimensioner av hållbar utveckling. Delmålen ligger även i linje med FN:s strategi för hållbar utveckling, Agenda 2030.

- Delmål 1: Landsbygdernas förmåga att ta till vara förutsättningarna för företagsamhet och sysselsättning ska vara långsiktigt hållbar, samtidigt som miljömålen nås. Landsbygderna ska bidra till en positiv utveckling av Sveriges ekonomi.
- Delmål 2: Landsbygderna ska bidra till att stärka Sveriges konkurrenskraft i en utveckling mot en cirkulär, biobaserad och fossilfri ekonomi och till ett hållbart nyttjande av naturresurserna samt till att relevanta miljömål uppfylls.
- Delmål 3: Likvärdiga förutsättningar för människor att arbeta, bo och leva i landsbygderna.

Utöver landsbygdspolitiken bör också den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020 beaktas.

2.3.b Konsumenterna förväntar sig hög kvalitet

Sverige strävar efter att konsumenterna ska ha tillgång till säkra livsmedel som uppfyller de krav som konsumenterna förväntar sig. Det finns flera strategier och propositioner som är av betydelse i sammanhanget. Framför allt kännetecknas våra ambitioner av följande:

- **Bevara möjligheten till effektiv behandling av bakteriella infektioner**
Minska risken för antibiotikaresistens för att möjliggöra fortsatt effektiv behandling hos såväl människor som djur.

⁶ En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder – för ett Sverige som håller ihop. Prop. 2017/18 179.

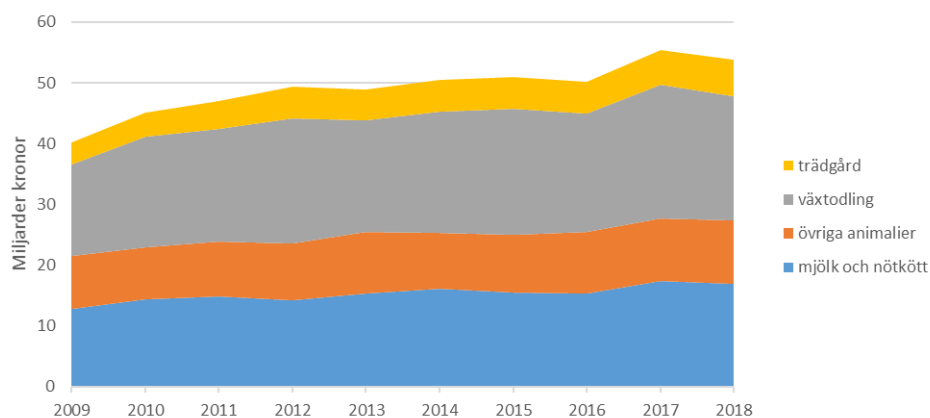
- **Produktionen, konsumtion och export av ekologiska produkter bör öka**
Ekologisk odling kan ses som en metod, eller ett medel, för att uppnå en rad andra tillståndsmål.
- **Upprätthålla höga standarder för djurskydd**
Konsumenterna förväntar sig att vi upprätthåller höga standarder för djurskydd inom jordbruket.
- **Minska matsvinnet i alla led**
Den svenska handlingsplanen förespråkar satsningar på samarbete, forskning och innovation, samt på att förändra konsumenternas beteende.

3 Sveriges jordbruk

Detta kapitel ger en övergripande bild av det svenska jordbruket. Denna kompletteras med nulägesbeskrivning för vart och ett av de nio särskilda målen i SWOT-analysen i kapitel 4.

3.1 Övergripande nulägesbeskrivning

Sveriges jordbruk producerar varor värda omkring 53 miljarder kronor om året. Omkring en tredjedel av detta utgörs av mjölk och nötkött. Växtodling utom trädgård utgör omkring 40 procent, och de återstående 30 procenten kommer framför allt från gris- och fjäderfäkött samt från trädgårdssektorn.

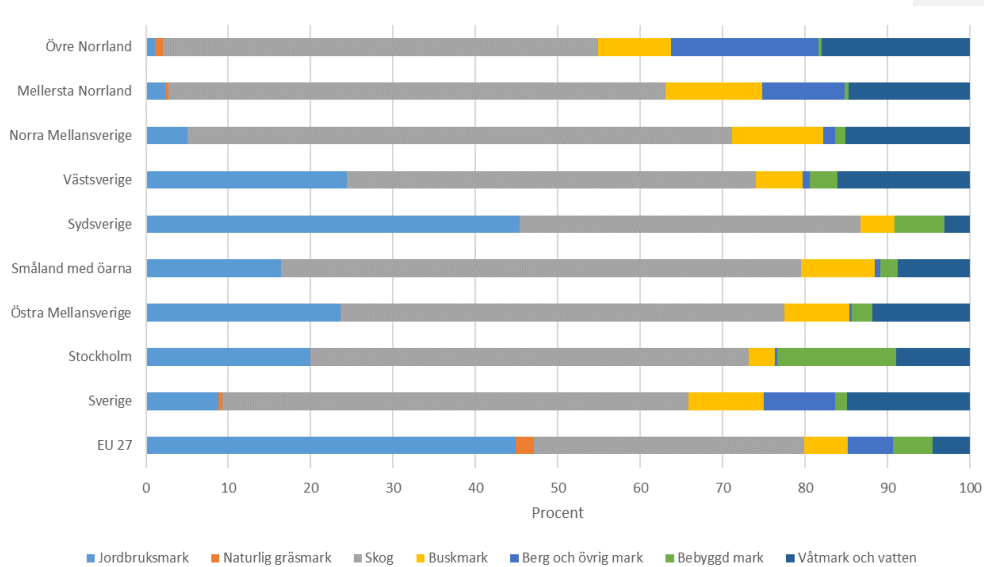

Figur 1. Produktionsvärde 2009-2018, miljarder kronor
Källa: Economic Accounts for Agriculture (EAA)

Det sammanlagda produktionsvärdet hade en positiv utveckling fram till år 2017. Nedgången under 2018 kan förklaras av svår torka i landet det året.

3.1.a Jordbruket utgör en liten del av Sveriges yta

Större delen av Sverige är täckt av skog, men det är stora skillnader mellan olika regioner:

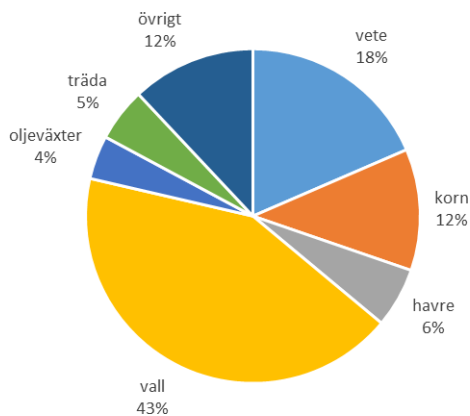

Figur 2. Markanvändning i Sverige 2018

Källa: Eurostat, kontextindikator 31

3.1.b Vall och spannmål dominerar åkerarealen

Arealen jordbruksmark har legat ganska stabilt kring tre miljoner hektar de senaste tio åren. Av detta är 2,6 miljoner hektar åkermark. Åkermarken används framför allt till slätter- och betesvall, vete och korn. Sverige har under föregående och nuvarande programperiod haft en ökande kvot av permanent gräsmark i landet.

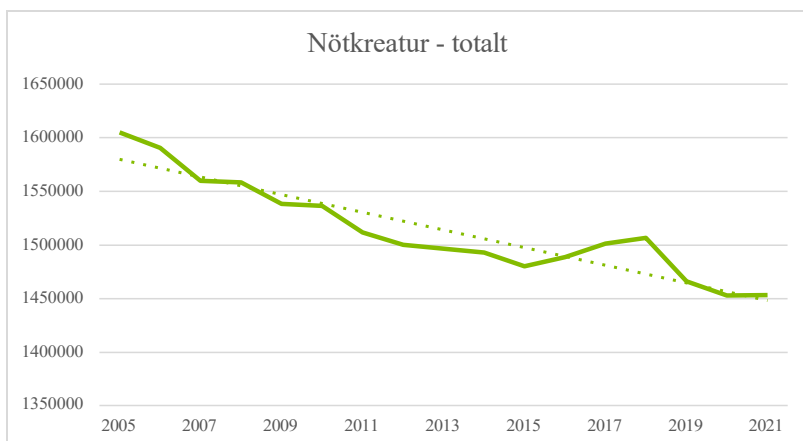
Figur 3. Åkermarkens användning 2019
Källa: Jordbruksverket

I de grova drag som figuren ovan visar har markanvändningen inte ändrats nämnvärt de senaste tio åren. På detaljerad nivå pågår dock en del förändringar. Till exempel minskar odlingen av sockerbeter, potatis och energiskog samtidigt som odlingen av majs och grönfoderväxter ökar. En annan förändring är att rapsen i allt större utsträckning sås på hösten.

3.1.c Mjolk- och nötköttsproduktion dominerar animalieproduktionen

Mjolk och nötkött är viktiga produkter i det svenska jordbruket, produktionen finns i alla delar av Sverige och står för cirka 30 procent av produktionsvärdet. De hänger dessutom nära samman, eftersom omkring 60 procent av det svenska nötköttet kommer från djur från mjölkproduktionen. Antalet nötkreatur har stadigt minskat över tid och sedan 2005 har antalet minskat med 9 procent till omkring 1,45 miljoner djur.

Kommenterad [CB1]: Tillägg enligt synpunkt 165

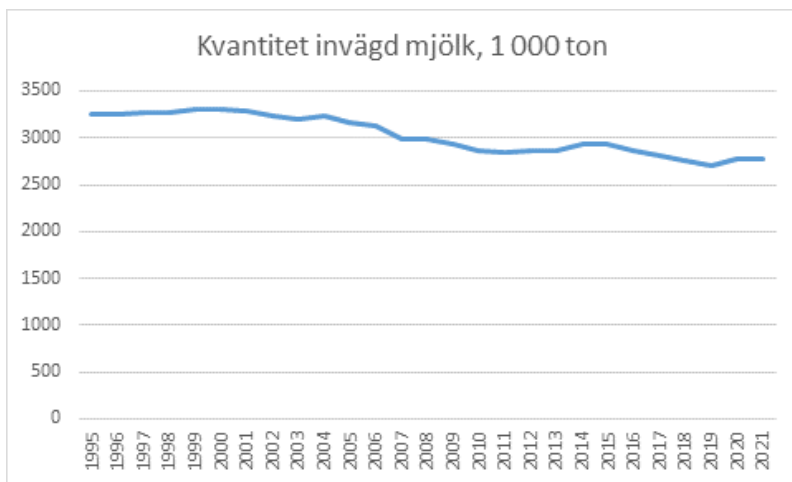

Figur 4 Förändringar i antal nötkreatur.

Källa: Jordbruksverkets databas

Kommenterad [CB2]: Tillägg enligt synpunkt 160

Mjölkkobesättningarna ökar snabbt i storlek. År 2019 hade den genomsnittliga mjölkkobesättningen 93 kor. Det är mer än dubbelt så många som motsvarande siffra år 2003 då det genomsnittliga antalet kor var 41 djur per gård. Kvantiteten invägd mjölk har dock en nedåtgående trend under de senaste tio åren, och svenska produkter har tappat andelar av hemmamarknaden gentemot importen. År 2018 var den svenska andelen av förbrukningen nere på 72 procent.

Figur 5 Förändringar i mjölkproduktionen, anges i tusentals ton.

Källa: Jordbruksverkets databas

Kommenterad [CB3]: Tillägg enligt synpunkt 160

Fårnäringen är liten i Sverige. Antalet får har ökat något under den senaste tioårsperioden och är nu strax under 300 000 djur. Antalet företag med får har också ökat, så det genomsnittliga antalet djur per gård har inte ändrats nämnvärt de senaste tio åren. Näringen är tämligen småskalig. I genomsnitt har en gård omkring 30 vuxna djur. Mer än hälften av djuren finns dock på gårdar med mer än 49 vuxna djur.

Produktionen av **griskött** har länge haft en nedåtgående trend i Sverige, framför allt på grund av hård konkurrens från utlandet. Sedan några år tillbaka har dock konsumenternas efterfrågan på svenskt griskött växt tydligt och detta har lett till ökad produktion både år 2017 och år 2018. Låg användning av antibiotika och god djurvälstånd är mervärden som finns i den svenska grisproduktionen och som konsumenter uppskattar alltmer.

Samtidigt som konsumtionen av svenskt griskött stiger i Sverige så minskar den totala konsumtionen av griskött sedan flera år tillbaka. Det är importerat griskött som står för hela minskningen. Sammantaget leder detta till att andelen svenskt griskött ökar.

Äggproduktion bedrivs av omkring 3 000 företag. Den svenska äggproduktionen har ökat stadigt under den senaste tioårsperioden och andelen svenska ägg av den totala förbrukningen är över 90 procent. Detta är betydligt mer än för fågelkött. Den höga andelen beror på en kombination av att färska svenska ägg är en självklarhet för många svenska hushåll och att vi sedan EU-inträdet har ett skydd mot import av färska ägg för direktkonsumtion som inte kan intygas komma från salmonellafria besättningar i andra länder.

Även produktionen av **fågelkött** ökar och är den typ av animalieproduktion som ökat mest de senaste decennierna. År 2014 producerades för första gången mer fågelkött än nötkött i Sverige. Svenska produkter har nästan 70 procent av marknaden. Liksom för gris- och nötkött har svenskarnas växande intresse för svenska mervärden, som låg antibiotika-förbrukning och god djurvälstånd, påverkat andelen svensk matfågel av förbrukningen positivt de senaste åren. Fågelkött produceras av ganska få företag. Antalet är omkring 200 om man inkluderar småföretagen.

Under den senaste tioårsperioden har antalet bisamhällen ökat kontinuerligt. I den Ekonomiska kalkylen för jordbrukssektorn (EAA) uppskattas produktionsvärdet till cirka 300 miljarder kronor 2018, vilket är mer än en fördubbling jämfört med 2008.

3.1.d Trädgårdssektorn producerar betydande värden på liten yta

Trädgårdsodlingen är en relativt kapital-, arbets- och kunskapsintensiv gren av jordbruket, som producerar betydligt högre värden per ytenhet än jordbruket i allmänhet. Under år 2017 nyttjades drygt 13 600 hektar på friland och knappt 310 hektar växthusyta till just trädgårdsodling i Sverige. På dessa ytor producerade 1 952 företag trädgårdsprodukter värda mer än 5,3 miljarder kronor. Det innebär att 3 procent av de svenska jordbruksföretagen producerade omkring 10 procent av alla jordbruksprodukters samlade värde på 0,5 procent av den tillgängliga åkermarken.

Trädgårdsodlingen utgör en komplex bransch och består av företag med en rad olika inriktningar, odlingsformer och förutsättningar. Här finns allt från stora specialiserade växthusföretag med fokus på någon enskild gröda, till små företag som bedriver både växthus- och frilandsodling av såväl köks- som prydnadsväxter vid sidan av animalieproduktion och spannmålsodling.

Precis som det svenska jordbruket i övrigt, har trädgårdsodlingen upplevt en kraftig strukturrationalisering. Sedan år 1990 har antalet företag minskat till färre än hälften, medan odlingsarealerna är mer eller mindre oförändrade.

Produktionen består till större delen av frilandsodlade grönsaker. Produktionen består av många olika produkter, men morötter och lök står för de största volymerna. I växthusen odlas i första hand prydnadsväxter, gurka och tomat. Frukt- och bärödlingen domineras av äpplen och jordgubbar.

En mycket stor del av frilandsodlingen bedrivs i de sydligaste delarna av Sverige. Också växthusodlingen sker till största delen i söder, men omkring 25 procent av odlingen sker i Svealand.⁷

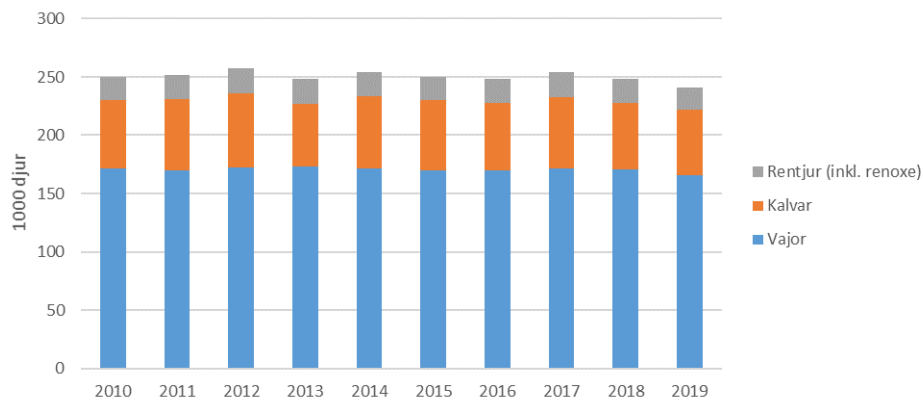
Det finns en potential för ökad svensk produktion av bland annat bär, för att tillgodose en ökad efterfrågan och det importbehov som finns. Odlingen innebär en möjlighet att utnyttja mindre åkermarker med god kvalitet. Bärföretagen ser störst behov av kompetensutveckling inom odling och livsmedelsförädling. Detta kan underlättas genom att utnyttja digitaliseringen för att erbjuda distansdeltagande både i gruppaktiviteter och enskild rådgivning.⁸

3.1.e Rennäringen är förbehållen samerna

Renskötsel är en samisk näring som i Sverige är förbehållen samerna. All rennäring bygger på det fria naturbetet eftersom renar är vandringsdjur. Det finns cirka 4 600 renägare (som äger minst en ren), varav 85 procent bor i Norrbottens län. 40 procent är kvinnor. Antalet renar i Sverige varierar mellan 225 000 och 280 000 i vinterhjord.

⁷ Jordbruksverket (2017). Statistikrapport 2017:02 (uppdaterad med data från 2017).

⁸ Jordbruksverket (2019). *Bärödling och bärföretagande – kompetensbehov, möjligheter och utmaningar*. Rapport 2019:15.

Figur 6 Antal renar i Sverige 2010-2019, 1000 djur
Källa: Sametinget

Rennäringen är beroende av stora betesarealer eftersom renarna rör sig efter årstidsväxlingarna. För vandringarna mellan olika betesmarker utnyttjar renen bestämda vandringsleder. Under vissa tider på året, framför allt i samband med kalvmärkning, höstslakt och flytt till vinterbetesområdena, samlar renskötarna renarna i större hjordar som drivs efter urgamla flyttleder. Det är nästan omöjligt att ändra en flyttled eftersom renarna är lättskrämda vanedjur. I vissa områden är flyttlederna avskurna av exempelvis industriaktiviteter, bilvägar och järnvägar. Då måste renarna fraktas till nya betesområden med lastbil.

Renslakt ger omkring 1,4 miljoner kilo om året. Priset till uppfödaren har ökat markant de senaste åren, och har på senare tid legat över 65 kronor per kilo. För tio år sedan låg priset vanligen omkring 50 kronor per kilo.⁹

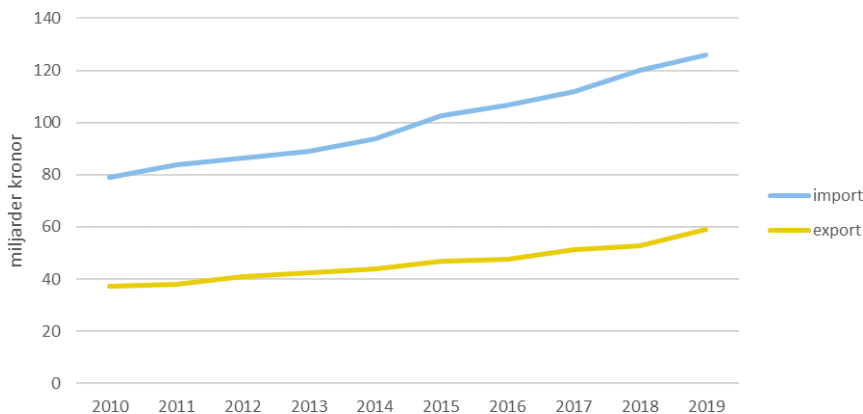
3.1.f Sverige är nettoimportör av jordbruksprodukter och livsmedel

Sverige importerar jordbruksprodukter och livsmedel till ett betydligt större värde än vad vi exporterar. Under år 2018 uppgick importen till 120 miljarder kronor och exporten till 53 miljarder kronor.¹⁰

Både importen och exporten ökar stadigt. De senaste tio åren har de ökat med nästan 60 procent. Eftersom importen är så mycket större betyder detta att handelsunderskottet inom sektorn ökar stadigt i absoluta tal.

⁹ Sametingets webbplats, hämtat 7 maj 2019.

¹⁰ SCB. Jordbruks- och livsmedelsproduktion syftar här på KN-nummer 1-24, utom nr 3 (fisk).

Figur 7 Sveriges import och export av jordbruksprodukter och livsmedel exkl. fisk 2010–2019, miljarder kronor
Källa: SCB

Export av livsmedelsprodukter består till största delen av förädlade produkter, till exempel i form av drycker och olika livsmedelsberedningar. Bland de obearbetade produkterna är det främst spannmål som exporteras. De förädlade livsmedlen säljs främst med kvalitet och ursprung som konkurrensmedel medan bulkvaror främst konkurrerar med priset.

Av importen utgörs en betydande del av produkter där det saknas naturliga förutsättningar för produktion inom landet. Under de senaste åren har importen av animaliska produkter, främst kött, minskat, beroende både på total minskad efterfrågan men även på grund av ökad inhemsk produktion.

3.1.g Stora regionala skillnader

Olika förutsättningar för odling

Det är mycket olika förutsättningar för jordbruk i olika delar av Sverige. Skånska jordbrukare arbetar på samma breddgrad som jordbrukare i Danmark, medan det nordligaste jordbruket i Sverige ligger norr om polcirkeln. Terräng, arrondering och jordmån varierar också mellan olika regioner. På slättlandet i söder och runt de stora sjöarna är förutsättningarna bra och jordarna ger god avkastning (omkring 6 500 kg per hektar för vårkorn, över 8 000 kg per hektar för vårvete). I skogs- och mellanbygder är avkastningen sämre och där dominerar den grovfoderbaserade animalieproduktionen.

Spannmål och andra grödor odlas i första hand där förutsättningarna är bäst. Drygt hälften av åkerarealen finns på slättmarkerna i södra och mellersta Sverige. En dryg tredjedel finns i skogs- och mellanbygd i samma region. Endast en tiondel av åkermarken finns i norra Sverige. I slättbygden finns också större delen av produktionen av ägg samt gris- och fjäderfäkött, vilket innebär att djuren finns nära odlingen av foderspannmål.

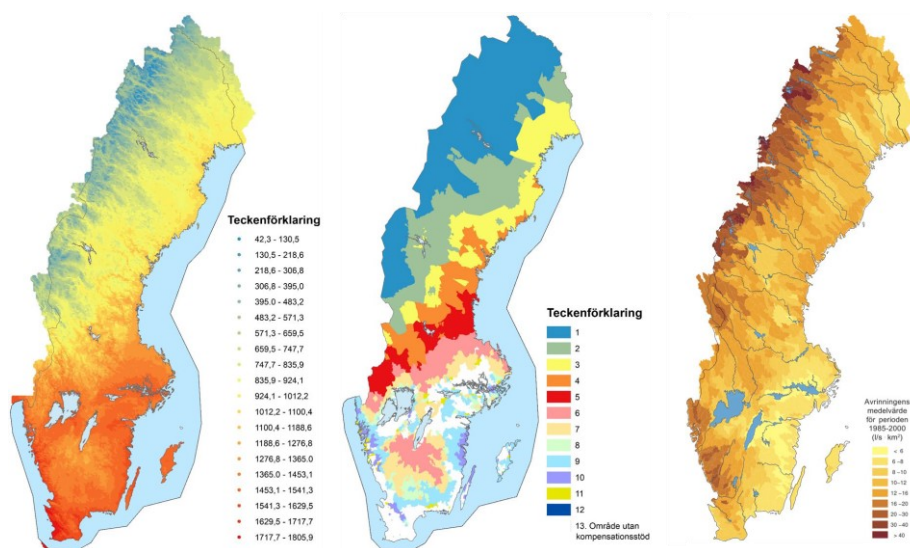
För betesmarkerna är fördelningen nästan den motsatta när det gäller slätt- respektive skogs- och mellanbygd i södra och mellersta Sverige. Omkring två tredjedelar av betesmarkerna finns i skogs- och mellanbygd, medan en dryg fjärdedel finns på slättmarkerna, och omkring 8 procent i norra Sverige. De här andelarna har inte ändrats nämnvärt de senaste tio åren. Vallen ligger också i första hand i skogs- och mellanbygd eller i norra Sverige. Eftersom produktionen av mjölk, nötkött och färgött till övervägande del är baserad på grovfoder så ligger en stor del av de sektorerna i skogs- och mellanbygderna.

Kartorna nedan illustrerar de stora geografiska skillnaderna på tre sätt:

Den vänstra kartan visar temperatursumman under vegetationsperioden i hela landet.¹¹ Ju längre norrut man kommer, desto kallare är det och desto kortare är vegetationsperioden. Det är därför mycket stora skillnader mellan olika landsändar. Om temperatursumman är under 1500 grader anses det påverka odlingsförutsättningarna.

Den mellersta kartan visar olika stödområden inom kompensationsstödet 2014–2020. Endast de vita områdena är de som inte anses behöva någon form av kompensation för sämre naturgivna förutsättningar. Omkring hälften av jordbruksarealen ligger inom områden som under perioden 2014–2020 fick stöd eftersom de ansågs ligga i områden med sämre förutsättningar för jordbruk.

¹¹ Temperatursumman beräknas per år som summan av varje dags skillnad mellan dagsmedeltemperaturen och +5 grader under vegetationsperioden. Vegetationsperioden börjar när fem dagar med medeltemperatur över +5 grader inträffat, och slutar när fem dagar med dagsmedeltemperatur under +5 grader har inträffat.

Figur 8 Skillnader i förutsättningar mellan olika regioner - Från vänster: karta som visar temperatursumma under växtperioden (dygnsgrader), karta med indelning i kompensationsstödsområden år 2019 samt karta över medelavrinning (l/s km²)

Källa: Jordbruksverket (vänster, mitten), SMHI (höger)

Det finns även betydande skillnader i vattentillgången i olika delar av landet. Nederbörden är störst i landets västra delar medan avdunstningen främst beror av temperaturen är störst i södra delen av Sverige. Det innebär att risken för vattenbrist och torka är störst i sydöstra Sverige. Avrinningen, det vill säga skillnaden mellan nederbörd och avdunstning är tre till fem gånger större på västkusten än i sydöstra Sverige och upp mot tio gånger högre i fjälltrakterna.¹²

3.1.h Nötkreatursproduktionen bidrar till utvecklingen av landsbygden och ett hållbart jordbruk

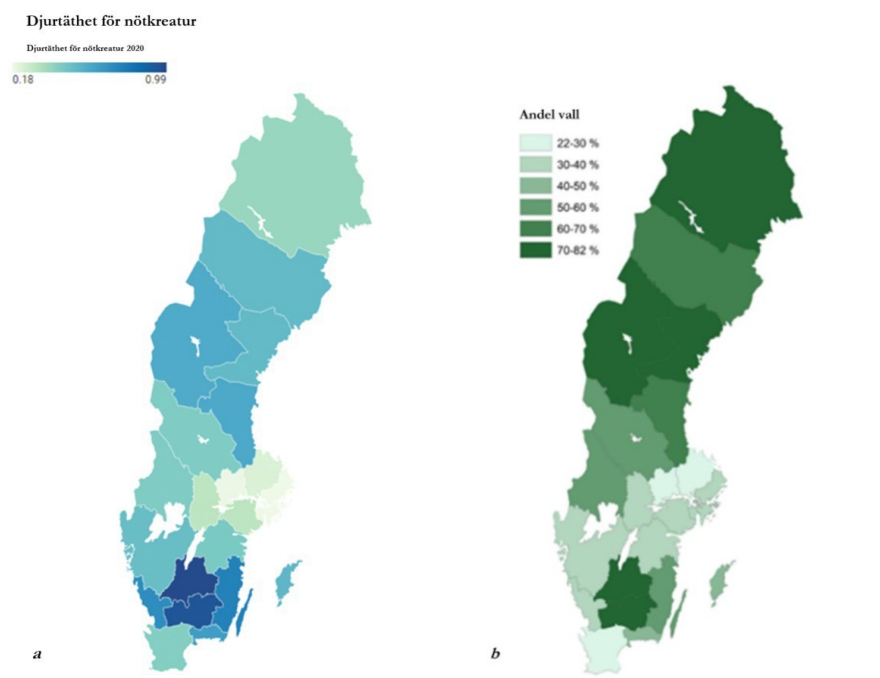
Produktionen av mjölk och nötkött finns i alla delar av Sverige och den gynnar diversifiering av jordbruket, lokal livsmedelssäkerhet, en varierad växtodling med vallodling i annars spannmålsdominerade områden samt ett öppet och varierat landskap i områden som annars domineras av skog. Nötkreaturen är också avgörande för möjligheten att behålla hävden av naturbetesmarker i Sverige. Det är marker med höga biologisk värden och som är viktiga för det nationella miljömålet Ett rikt odlingslandskap.

Kommenterad [CB4]: Tillägg enligt synpunkt 165

¹² SMHI (2002). *Avrinningen i Sverige*. Faktatablad nr 12

Regional betydelse

Jordbruket i skogsbygden och Norrland är starkt beroende av lönsamheten i mjölk- och nötköttproduktionen, eftersom det finns få andra produktionsinriktningar som kan bedrivas med den lägre markbördighet/låga markkvalitet och det klimat som finns i dessa områden i jämförelse med slätt- och mellanbygd. Exempelvis finns 41 procent av nötkreaturen i skogsbygdsområden, medan dessa områden bara svarar för 28 procent av arealen jordbruksmark i landet. I Norrland medför de låga hektarskördarna att det behövs uppemot dubbelt så stor areal per djur för att producera grovfoder, jämfört med de södra delarna av landet. I Norrland används cirka 80 procent av jordbruksmarken till att producera grovfoder till djuren. Mjölk- och nötköttproduktion är grunden till att kunna fortsätta att bedriva jordbruk i skogsbygd och i Norrland som också ger möjlighet till försörjning för lantbrukarna.

Figur 9a och 9b. Djurtäthet för nötkreatur (djurenheter nötkreatur per hektar jordbruksmark) år 2020 och andel vall år 2020.

Källa: Jordbruksverket

På många håll i dessa områden är de alternativa sysselsättningsmöjligheterna färre. En förklaring är att dessa delar av landet är jämförelsevis glest befolkade. Skogsbruk inklusive

dess förädlingsled har, relativt sett, stor betydelse för sysselsättningen i skogsbygderna och i Norrland.

Bidrar till positiva miljöeffekter

I slättbygd där spannmål och andra grödor i öppen växtodling dominerar bidrar nötkötts- och mjölkproduktionen med vall i växtföljderna, tillförsel av stallgödsel och betesdjur för hävd av naturbetesmarker. I skogsdominerade områden är ett aktivt jordbruk viktigt för att behålla ett öppet och varierat landskap och gynna biologisk mångfald i odlingslandskapet.

Cirka 15 % av jordbruksmarken i Sverige består av naturbetesmarker. Dessa kräver betande djur för bibehållen hävd. De är ofta steniga och flikiga med inslag av landskapselement som begränsar den möjliga användningen av maskiner. Dessa betesmarker är bland de mest artrika livsmiljöerna i Sverige och de är också vanliga i Natur 2000-områden med anknytning till jordbruksmark. Ett minskande antal betande djur är det största hotet mot dessa livsmiljöer, även indikerat i den svenska PAF. Naturbetesmarker är vanligast i skogsbygd i södra och mellersta Sverige samt i övergångszonen mellan skogsbygd och slättbygd. Det finns även i de mer intensiva jordbruksområdena på slätten där de är mycket viktiga för biologisk mångfald.

4 SWOT-analys

I detta kapitel analyserar vi situationen med avseende på vart och ett av de nio särskilda målen samt det tvärgående målet som anges för den gemensamma jordbrukspolitiken. Kapitlet är indelat i tre delar, vilka motsvarar de tre allmänna målen som den gemensamma jordbrukspolitiken slår fast. Under vart och ett av dessa inordnas tre särskilda mål, vilka varit i fokus för SWOT-analysen. Därtill görs en särskild analys med anledning av det tvärgående målet. Varje avsnitt avslutas med en sammanställning av de SWOT-faktorer som analysen lett fram till.

4.1 Allmänt mål 1 – Främja en smart, konkurrenskraftig, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som säkerställer livsmedelstryggheten på lång sikt

Det svenska jordbrukets konkurrenskraft och lönsamhet har utvecklats svagt under de senaste tio åren, jämfört med näringslivet som helhet. Detta beror delvis på en jämförelsevis svag ökning av produktiviteten, som i sin tur är en följd av att satsningar på kunskap och innovation är förhållandevis låg i livsmedelskedjan. Om lönsamheten fortsätter att försämrats kommer produktionen fortsätta minska och minska på fler områden än idag.

Primärproducenterna har fått en mer affärsmässig roll i en allt mer diversifierad och dynamisk livsmedelskedja vilket ställer stora krav på förutseende, anpassning och flexibilitet. För att anpassa sig behöver de utveckla sin affärsmässighet, marknadsorientering och produktivitet samt investera i ny teknik, specialisera, diversifiera, öka förädlingsgraden eller hitta nya marknader, nischer och kortare vägar till konsumenter inom eller utom landet.

Det är helt avgörande för det enskilda företaget att hitta just sina möjligheter för att utvecklas till ett konkurrenskraftigt företag. Det kan vara dyrt och svårt men det är nödvändigt på sikt, och gäller såväl branscher som enskilda företagare. Hit hör att använda ny kunskap och teknik, exempelvis digitalisering, samt att företagarna lär sig mer om företagsledning och affärsutveckling.

4.1.a *Stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft i unionen för att förbättra livsmedelstryggheten på lång sikt samt säkerställa en ekonomiskt hållbar jordbruksproduktion i unionen*

Naturliga förutsättningar: bra jord och vatten men kort växtsäsong och långa avstånd
Sveriges förutsättningar i form av naturgivna resurser innebär goda möjligheter för en hållbar livsmedelsproduktion som både kan möta den nationella och den globala efterfrågan på livsmedel.¹³

¹³ Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring. SOU 2015:15

Acceptabel produktionsförmåga men delvis bristande dränering

Trots att markförhållandena skiljer sig mycket åt mellan olika delar av landet är markens bördighet och produktionsförmåga (mullhalt, jordens packning, pH och markavvattning) acceptabel med tillfredsställande halt av organiskt kol i hela landet.¹⁴ Det finns områden där åkermarken håller mycket hög kvalitet, framförallt i slättbygderna. Vattentillgången är relativt god, i synnerhet i jämförelse med länder i södra Europa.¹⁵

Uppemot en fjärdedel av åkerarealen har bristfällig dränering på grund av låg investeringstakt i täckdikning, eftersatt underhåll av diken och andra markavvattningsanläggningar, och på grund av ett förändrat klimat. Underhållet försvåras av att anläggningarna ofta är samfälliga vilket innebär att flera fastighetsägare måste samverka (läs mer om täckdikning under mål 5 – ”Särdrag i den svenska vattenlagstiftningen”).¹⁶ En dränering som inte fungerar missgynnar både skörd och miljö.

Vissa områden kännetecknas av mosaiklandskap där åkrarnas storlek och gårdarnas arrondering resulterar i lägre produktivitet.

Stora viltstammar och hotad biologisk mångfald

När den biologiska mångfalden minskar i olika ekosystem hotas jordbruket av att vissa ekosystemtjänster riskerar att reduceras eller helt försvinna. Ett exempel är att antalet individer och artrikedomen av vilda pollinerare har minskat, samtidigt som antalet domesticerade bisamhällen inte ökat lika snabbt som arealen grödor i behov av pollinering.¹⁷

I vissa delar av landet är viltstammarna av främst kronhjort och vildsvin så stora att de hotar jordbruket. De orsakar stora skador på åkrarna och innebär att det inte går att bruka marken rationellt.¹⁸

Svårt odlingsklimat i delar av landet, men klimatförändringar kan påverka förutsättningarna

I delar av Sverige är de naturliga förutsättningarna för jordbruksproduktion svaga; vegetationsperiodens längd är kortare än 170 dagar i mellersta och norra delarna av landet.¹⁹ Detta resulterar i en kortare odlings- och betessäsong med lägre avkastning. Svenska klimat-

¹⁴ Naturvårdsverket (2015). *Mål i sikte - fördjupad utvärdering av miljö kvalitetsmålen. Analys och bedömning av de 16 miljö kvalitetsmålen i fördjupad utvärdering 2015*. Volym 2 av rapport 6662.

¹⁵ *Nationell strategi för klimatanpassning* Prop. 2017/18:163; Mattsson, E. et al. 2018. *Jordbrukets behov av vattenförsörjning*. Jordbruksverket Rapport 2018:18.

¹⁶ Jordbruksverket (2018). *Avvattning av jordbruksmark i ett förändrat klimat*. Rapport RA18:19

¹⁷ Brommarco, R. m.fl. 2012. Drastic historic shifts in bumblebee community composition in Sweden. *Proc. R. Soc. B*. 279: 309–315.

¹⁸ Jordbruksverket (2010). *Vildsvin – Hur stora kostnader orsakar vildsvin inom jordbruket?* Rapport 2010:26

¹⁹ SMHI (2019). *Vegetationsperiod*. Hämtad från webbsida 22 maj 2019.

förhållanden ställer också högre krav på stallar vilket ökar kostnaderna inom animalieproduktionen. Detta gör att det är svårare att bedriva bland annat mjölkproduktion i norra Sverige utan kompensationsbidrag.²⁰

Rennäringen utnyttjar stora markarealer som är svåra att utnyttja för annan livsmedelsproduktion. Rennäringen bidrar till att mildra konsekvenserna av klimatförändringarna genom att beta växlighet på tundran²¹ och till biologisk mångfald²².

Ett varmare klimat gör att odlingsgränsen för flera grödor flyttas norrut. Dessa klimatförändringar ger möjlighet till högre avkastning av befintliga grödor samt att odla nya grödor.²³ Detta kan medföra en ökad användning av outnyttjad mark som i dagsläget inte odlas eller där odlingen är extensiv.²⁴ Åtgärder för kompetensutveckling och innovation är en möjlighet för att öka resiliensen inom jordbruket för att bättre kunna möta ett mer varierat klimat.

Även om klimatförändringar kan leda till att odlingsförutsättningarna blir bättre kommer de troligen också innebära att förutsättningarna i vissa områden försämras. En sådan utveckling är främst kopplad till större variationer i vädret med ökad risk både för intensiva regn och perioder med torka och vattenbrist. Nederbörds mängderna ökar i stora delar av landet men samtidigt medför ökad avdunstningen att vattentillgång sommartid minskar. Behovet av bevattning förväntas bli större samtidigt som konkurrensen om vattenresurserna kommer att öka.²⁵ Men jordens avkastning och behov av bearbetning påverkas också av minskad tjäle vilket kan utgöra ett hot.²⁶ Ett varmare klimat innebär också en ökad risk för angrepp och utbredning av växtskadegörare.²⁷

Långa avstånd, gles befolkning och få företag i livsmedelskedjan leder till problem i vissa regioner

Långa avstånd och gles befolkning utgör problem, särskilt för det norrländska jordbruket, där leverantörer av insatsvaror är få och det finns en begränsad avsättningsmarknad i närområdet då det finns få förädlingsindustrier. Detta resulterar i höga transportkostnader och svag

²⁰ Jordbruksverket (2018). *Jordbruksekonomiska undersökningen 2016*. JO 40 SM 1801

²¹ Beest m.fl. (2016). *Reindeer grazing increases summer albedo by reducing shrub abundance in Arctic tundra*. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aa5128>

²² Tunön och Sjäggö (2012). *Åjddo – reflektioner kring biologisk mångfald i renarnas spår – En kunskapssammanställning om renar och renbete*.

²³ SMHI (2019). *Vegetationsperiod*. Hämtad från webbsida 22 maj 2019.

²⁴ Jordbruksverket (2018). *Jordbruksmarkens användning 2018*. JO 10 SM 1801

²⁵ Jordbruksverket (2018). *Avvattning av jordbruksmark i ett förändrat klimat*. Rapport 2018:19.

²⁶ *Nationell strategi för klimatanpassning*. Prop.2017/18:163.

²⁷ Jordbruksverket (2012). *Vässa växtskyddet för framtidens klimat*. Rapport 2012:10

konkurrens, vilket riskerar att ge högre kostnader för insatsvarorna och lägre avräkningspriser. Dessa faktorer försämrar jordbrukets lönsamhet.

Ett annat problem kopplat till långa avstånd och gles befolkning är att de personer som arbetar i företagen ofta bor i närhet till företaget. Detta gäller i synnerhet för företag som har djurhållning, vilket kräver tillsyn stora delar av dygnet alla dagar i veckan. Att stora delar av landsbygderna avfolkas innebär att jordbruket har svårare att hitta arbetskraft och branschen har svårt att attrahera yngre arbetskraft.^{28 29}

Svag lönsamhet inom jordbruket

Hälften av jordbrukarna upplever att lönsamheten är svag, även om variationerna är stora.³⁰ Detta leder till att svenskt jordbruk är ekonomiskt sårbart och jordbrukarna är på kort sikt beroende av olika stöd för att uppnå en tillräcklig arbetsinkomst och för att visa ett positivt resultat i sina företag.³¹ Detta resulterar i en svag investeringsvilja i stora delar av branschen, och nuvarande investeringstakt är inte tillräcklig för att bibehålla nuvarande produktionsvolym.³² På sikt riskerar höga inkomststöd i områden med goda produktionsförutsättningar fortsatt leda till kapitalisering i mark och andra produktionsresurser som ytterligare urholkar lönsamheten i jordbruket. En succesiv omläggning av stöd till investeringar, kollektiva nyttigheter m.m. skulle kunna öka måluppfyllelsen för såväl livsmedelsproduktion som annat som jordbruket bidrar med.

Jordbruksföretagen har i genomsnitt en dålig lönsamhet om man jämför med ekonomin som helhet. Den uppskattade timlönen (inklusive stöd) inom jordbruket är i grova drag hälften av vad den är inom hela ekonomin. Genomsnittet för EU är ungefär detsamma.

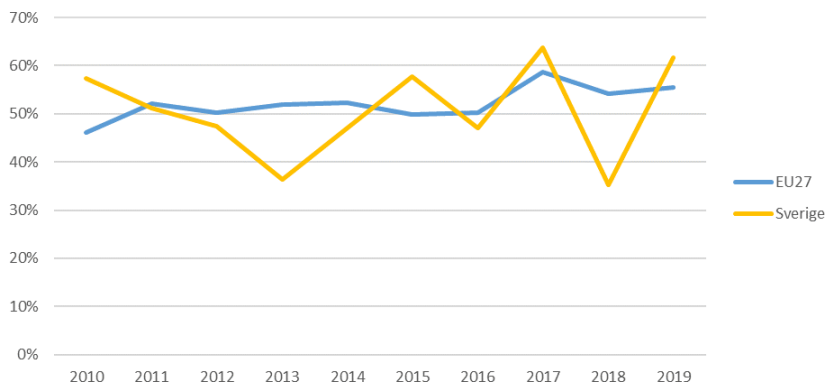
²⁸ Skolverket (2019). *Statistikdatabas*. Hämtat från webbsida 22 maj 2019

²⁹ Skolverket (2019). *Statistikdatabas*. Hämtat från webbsida 22 maj 2019

³⁰ LRF Konsult (2018). *Lantbruksbarometern 2018*. Swedbank

³¹ Jordbruksverket (2017). *EAA – Ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn 2005–2016*

³² Jordbruksverket (2018). *Förprövningar av stallplatser 2017, På tal om jordbruk och fiske – fördjupning om aktuella frågor*.

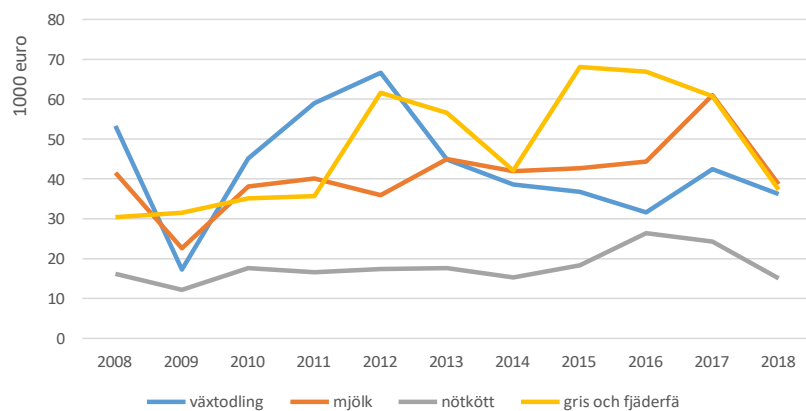

Figur 10. Timlön (företagsinkomst per obetald AWU) i jordbruket jämfört med hela ekonomin 2010-2019, procent
Källa: Eurostat (kontextindikator C26 samt egen beräkning)

Stora skillnader i lönsamhet mellan sektorerna

Det är stora skillnader mellan sektorerna. Framför allt uppvisar nötköttsproducenterna genomgående lägre siffror än de andra produktionsmässigt större sektorerna.

Sektorn för gris- och fjäderfäkött har de senaste åren legat nästan tre gånger högre än andra sektorer (med undantag för 2014).

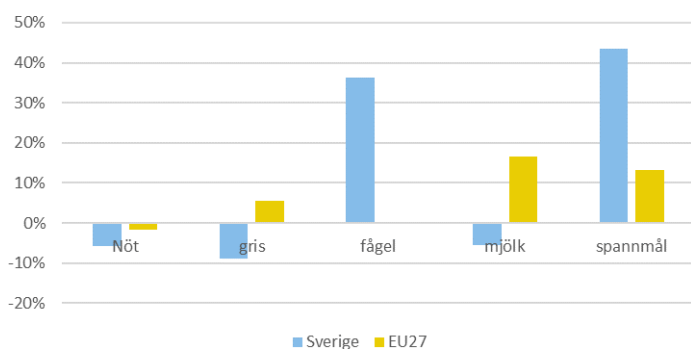

Figur 11. Nettoförädlingsvärde per årsarbetskraft 2008-2018 för valda sektorer, 1000 euro
Källa: FADN, post 15, 45, 49 och 50.

Figuren inkluderar inte trädgårdssektorn eller lammproduktionen eftersom FADN:s data för dessa sektorer bygger på för få företag för att vara pålitlig.

Alla sektorer i figuren uppvisar en markant försämring under 2018. En viktig förklaring är att det rådde svår torka i Sverige det året.

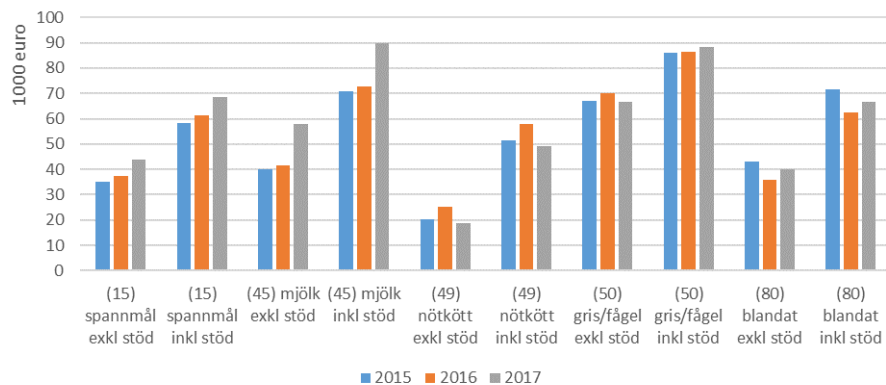
Att det är stora skillnader mellan produktionsgrenarna ser man också om man jämför utvecklingen i Sverige med den i EU som helhet. Om man ser till utvecklingen på tio år så minskar den svenska produktionen av mjölk, nötkött och griskött, samtidigt som EU som helhet haft en betydligt mer positiv utveckling för dessa produkter. Särskilt för mjölk är skillnaden slående; EU-snittet har ökat med 17 procent samtidigt som den svenska produktionen minskat med 5 procent. Svag lönsamhet som gett bristande investeringsvilja torde vara den viktigaste orsaken den negativa produktionsutvecklingen. Samtidigt har den svenska produktionen av matfågel och spannmål sett en betydligt mer positiv utveckling³³.

Figur 12. Ändring av produktionen i ton från 2010 till 2019 i Sverige och EU27, procent
Källa: Eurostat

Stöden utgör för många företag en betydande del av nettoförädlingsvärdet. Det är dock stora skillnader mellan sektorerna. Framför allt skulle den genomsnittliga nötköttsproducenten ha en mycket svag lönsamhet utan stöden, men även för mjölkproducenter och spannmålsodlare har stöden stor betydelse. För de mindre reglerade sektorerna gris- och fågelkött är stöden inte av samma vikt för den specialiserade produktionen.

³³ Eurostat redovisar inga totalsiffror för fågelkött, eftersom några länders data betecknas som konfidentiella. Den genomsnittliga trenden för de länder som det finns data för är en ökning med 13 % under 2015-2019.

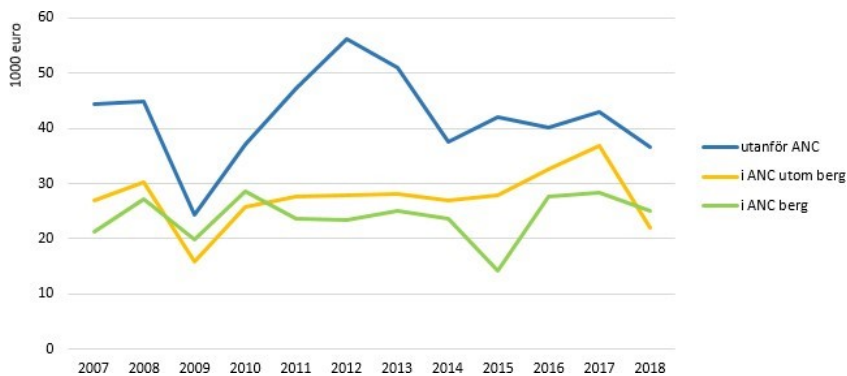
Figur 13. Nettoförädlingsvärde med och utan stöd 2015-2017, 1000 euro
Källa: FADN. "Stöd" i figuren inkluderar inte investeringsstöd.

Figuren ovan visar på genomsnittlig lönsamhet per produktionsgren. Skillnaden är dock stor mellan olika företag, vilket gör att de som har en bättre lönsamhet än genomsnittet har bättre förutsättningar att fortsätta och även klara större investeringar. De som har lägre lönsamhet över tid har däremot svårare att bedriva en långsiktig produktion och svårare att investera.³⁴

Skillnader i lönsamhet mellan olika regioner

Stora delar av Sverige utgörs av skogs- och mellanbygder med ganska dåliga naturliga förutsättningar för jordbruk. Det är inte oväntat att lönsamheten (mätt som nettoförädlingsvärdet) är sämre i områden med sämre naturgivna förutsättningar.

³⁴ LRF Konsult (2019). *Lantbrukets lönsamhet – november 2019*. Siffrorna avser medelgårdar som bygger på verkliga företag fram till 2018, och prognos för 2019.

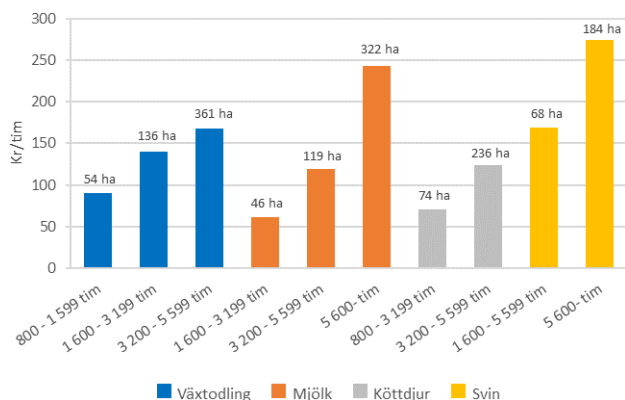

Figur 14. Nettoförädlingsvärde per arbetstidsenhet 2007-2018, 1000 euro
Källa: Farm Accountancy Data Network

Det genomsnittliga nettoförädlingsvärdet har fluktuerat en hel del under perioden, men har oftast legat nästan hälften så högt i områden med naturliga begränsningar (ANC) än i områden med bättre förutsättningar. Man bör komma ihåg att figuren ovan visar just genomsnitt – det är stora skillnader i naturgivna förutsättningar även inom ANC-området, och därmed också i vilken produktion som bedrivs i olika områden. Se avsnitt 3.1.g ovan för detaljer om detta. Kompensationsstödet bidrar alltså till att jämna ut inkomstskillnaderna inom jordbruket.

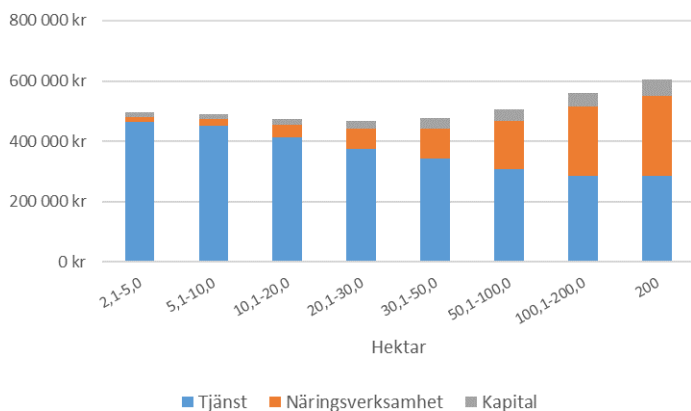
Skillnader mellan storleksgrupper

Jordbruksekonomisk undersökning (JEU) redovisar årligen jordbruksföretagens lönsamhet. Redovisningen är uppdelad bland annat på företagens storlek och efter företagets arbetskraftsförbrukning. Nettoresultatet visar ersättningen till brukarens eget arbete och kapital. Sätts nettoresultatet, genomsnitt för 2016-2019, i relation till brukarens och övriga närståendes arbetsinsats framgår att de stora företagen har bättre lönsamhet jämfört med de små och medelstora företagen, se figur nedan. I figuren visas även genomsnittligt antal hektar jordbruksmark för respektive företagskategori.

Figur 15 Nettoresultat per arbetade timmar, kr/timme, genomsnitt för 2016-2019
Källa: Jordbruksverket

Jordbruksverket redovisar årligen uppgifter över jordbrukarhushållens inkomster, där uppgifterna baseras på uppgifter från Skatteverket. Statistiken visar att skillnaderna i inkomstnivå är små mellan olika företagsstorlekar. Upp till 50 hektar är det i princip samma inkomst, medan företagen över 100 hektar har en något högre inkomstnivå. Företag som har mer än 200 hektar har cirka 30 procent högre inkomst än företagen med 30-50 hektar. Det är dock stor skillnad i fördelningen mellan olika inkomstslag. Hushållsinkomsten för de allra minsta företagen kommer nästan uteslutande från tjänst. Med stigande areal ökar inkomsten från näringsverksamhet i betydelse. De små företagen har mycket liten betydelse för livsmedelsproduktionens totala storlek.

Figur 16 Jordbrukarhushållens inkomster (kronor) före transfereringar fördelat på olika inkomstslag och storleksgrupper (hektar), genomsnitt för 2016-2019

Källa: Jordbruksverket

Orsaker till den svaga lönsamheten

Ökande konkurrens från importen

Svensk livsmedelsproduktion utsätts för stark konkurrens från importerade livsmedel, som står för en stor del av den inhemska konsumtionen.³⁵ Konkurrensen från importerade produkter kan väntas öka till följd av bland annat Brexit.³⁶ På världsmarknaden råder stark prispress och det är svårt att få ut en prispremie för svenska mervärden utan att företagaren lägger ner resurser för att utveckla dessa.³⁷ Det krävs starkare och mer fokuserad varumärkesbyggnad för att få ut svenska mervärden på en internationell marknad. Gemensamma regler för till exempel djurvälstånd, klimat och miljö i hela EU kan leda till att det försprång som Sverige har på dessa områden i dag minskar.³⁸ (T1)

Höga krav leder till högre produktionskostnader, men inte tillräcklig betalningsvilja

En ökad medvetenhet bland konsumenter om matens ursprung och produktionsförhållanden gör att möjligheten att ta betalt för produkter som är differentierade med avseende på ursprung och produktions sätt ökar. Ett exempel på detta är att intresset för närproducerade

³⁵ Jordbruksverket (2017). *Marknadsrapport nötkött utvecklingen till och med 2017*

³⁶ Jordbruksverket (2018). *Brexit - jordbruket, fisket, livsmedelsindustrin och politiken, På tal om jordbruk och fiske - fördjupning om aktuella frågor*

³⁷ Jordbruksverket (2018). *Mervärden som konkurrensmedel - affärsmodeller och kompetenser för framgångsrika mervärdesstrategier*, Rapport 2018:23

³⁸ Jordbruksverket (2010). *Kostnader och intäkter i svenskt jordbruk - en jämförelse med Danmark och Finland*. Rapport 2010:18

livsmedel har ökat under det senaste decenniet och konsumenter efterfrågar tydligare märkning av livsmedel för att underlätta val av olika produktvarianter.³⁹

Jordbrukets konkurrenskraft och jordbrukarnas inkomster gynnas av att svenska jordbrukare producerar livsmedel med hög kvalitet.⁴⁰ Detta beror bland annat på att produktionen sker med god djuromsorg och djurhälsa,⁴¹ ansvarsfull användning av läkemedel och bekämpningsmedel⁴² och att det finns en hög säkerhet genom hela livsmedelskedjan. Detta resulterar i att svenska konsumenter har ett stort förtroende för svenskproducerade livsmedel och att det för många produkter finns en högre betalningsvilja för inhemskt producerade livsmedel i jämförelse med importerade livsmedel.^{43 44}

Svensk lagstiftning kring djurskydd och djurhållning är hårdare än i viktiga konkurrentländer, vilket i vissa fall avspeglas i högre produktionskostnader. Den svenska lagstiftningen som går utöver EU:s minimilagstiftning fördyrar i vissa avseenden produktionen i förhållande till konkurrentländerna och försämrar därmed konkurrenskraften hos svenska jordbruksföretag.

Ett gott djurskydd har samtidigt en djup förankring hos många konsumenter.⁴⁵ Trots att det finns en ökad medvetenhet bland konsumenter kring frågor som rör djurvälstånd blir svenska animalieproducenter oftast inte kompenserade för de merkostnader som den högre svenska standarden medför.⁴⁶ Svenska primärproducenter får förvisso ofta ett högre avräkningspris jämfört med primärproducenter i andra EU-länder och svenskproducerade animalieprodukter har ibland ett högre pris än importerade produkter, men det saknas studier som kan belägga att denna prispremie är tillräcklig för att kompensera primärproducenterna för högre

³⁹Jordbruksverket (2010). *Vad får du som konsument när du köper närproducerat? Hållbar konsumtion av jordbruksvaror*. Rapport Nr RA10:19

⁴⁰ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

⁴¹ Sveriges Veterinärmedicinska anstalt (2017). *Antibiotika och djur inom EU*. SVA, 17 oktober 2017

⁴² Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av bekämpningsmedelsrester i livsmedel 2016*. Rapport NR 8 2018; Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av restsubstanser i levande djur och animaliska livsmedel 2016*. Rapport NR 6 2018.

⁴³ Gullstrand, J. & Hammarlund C. (2007). *Säljer svenska mervärden på EU-marknaden?* SLI Rapport Nr. 2007:3

⁴⁴ Livsmedelsföretagen (2017). *Allmänhetens inställning till svensk mat och dryck och ekologiska livsmedel*.

⁴⁵ Ibid

⁴⁶ Jordbruksverket (2014). *Beteslagstiftningens effekter på lönsamheten i mjölkföretagen - en studie av tre typgårdar*. Rapport RA14:16

kostnader för djurhållning. Däremot har importen av flera av dessa produkter börjat minska, bland annat som en följd av larm om antibiotikaresistens.⁴⁷

Konsumenternas kunskap och medvetande om ämnesområden där svenskt jordbruk har fördelar ökar, exempelvis inom miljö, djuromsorg och antibiotikaanvändning^{48, 49}. Detta kan komma att öka betalningsviljan för produkter med svenska mervärden. Det finns potential att ytterligare kommunicera de värden som svenskt jordbruk ger upphov till och utveckla starka varumärken kopplade till dessa värden. Detta kan skapa konkurrensfördelar för svenskt jordbruk som har kommit längre i lagstiftningen på många områden vad gäller till exempel djurvälstånd och miljö. I andra länder återstår att göra anpassningar som redan gjorts i Sverige.⁵⁰ Att använda mervärden som konkurrensmedel är ett koncept som går att utveckla.⁵¹

Administrativ börda och höga skatter på vissa insatsvaror

Jordbruket berörs av flera politiska mål, och de regler och villkor som styr produktionen har sin utgångspunkt i flera politikområden. Utformningen av lagar och regler påverkar förutsättningarna för att driva företag som kan konkurrera på en global marknad. Ett komplext stödsystem medför höga administrativa kostnader för jordbrukarna^{52, 53}. Höga skatter på bland annat energi och drivmedel leder också till en fördyrad produktion.

Tolkningen av regler och annan myndighetsutövning kan hämma utvecklingen.⁵⁴ Svenska regler för utformningar av djurstallar och krav på betesdrift kan vara sådana exempel.⁵⁵ Nästan hälften av företagen inom de gröna näringarna (jordbruk, fiske och skog) uppger att lagar och myndighetsregler är ett stort hinder för företagets utveckling och tillväxt.⁵⁶

⁴⁷ Jordbruksverket, *Konsumtion och förbrukning av kött*, hämtat från webbplatsen 12 december 2019

⁴⁸ Yougov (2016), *Attityder kött, Svenskt Kött i Sverige AB*

⁴⁹ Bergström, A. och Haring, N. (2016). *Hållbarhetens horisont, Samhälle, Opinion och Medier i Västsverige*. SOM-rapport nr 68, sid 51-63

⁵⁰ *Tillväxt och värdeskapande Konkurrenskraft i svenskt jordbruk och trädgårdsnäring, Delbetänkande av Konkurrenskraftsutredningen*. SOU 2014:38

⁵¹ Jordbruksverket (2018). *Mervärden som konkurrensmedel - affärsmodeller och kompetenser för framgångsrika mervärdesstrategier*. Rapport 2018:23

⁵² Jordbruksverket 2012, *Kraven kostar, Jordbruksföretagarens administrativa kostnader för myndighets- och branschkrav*, Jordbruksverket 2012:31

⁵³ *En Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104.

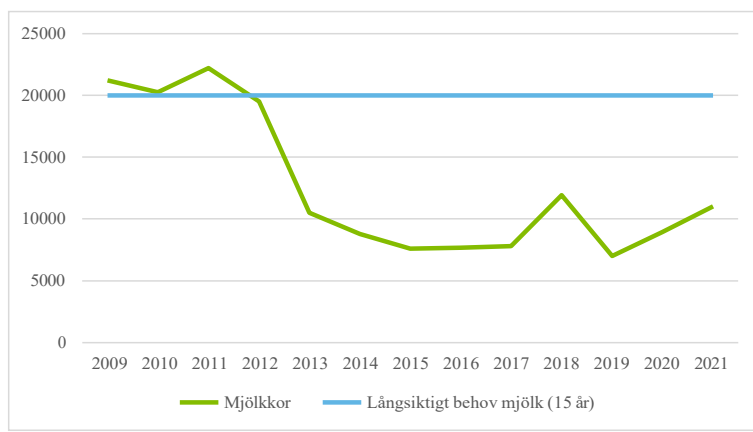
⁵⁴ *En Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104.

⁵⁵ Jordbruksverket (2014). *Beteslagstiftningens effekter på lönsamheten i mjölkföretagen - en studie av tre typgårdar*. Rapport 2014:16

⁵⁶ Tillväxtverket (2018), *Växtkraft för de gröna näringarna*, rapport 0272, nr 9 i serien om företagens villkor och verklighet.

Investeringar sker inte i tillräcklig omfattning

Inom nötkött och mjölk ligger investeringarna under den takt som krävs för att upprätthålla produktionen på längre sikt. I figuren nedan visas ansökningar om förprovningar av nya stallplatser för mjölkkor jämfört med det beräknade behovet av investeringar i nya stallplatser för att kunna upprätthålla produktionen, baserad på en omsättning på 15 år mellan investeringar i nya eller förbättrade stall för mjölkproduktion, tillsammans med den beräknade investeringstakten att upprätthålla nuvarande produktion⁵⁷.

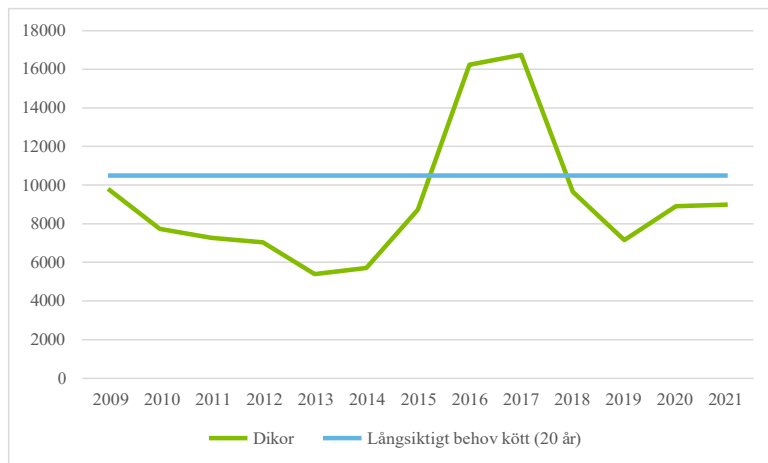
Figur 17 Ansökningar om nya stall för mjölkkor (grön linje) jämfört med det beräknade behovet av investeringar i nya stall för att upprätthålla produktionen (blå linje).

Källa: Jordbruksverket (2022)

Motsvarande visas i figuren nedan för nötkött baserad på en omsättning på 20 år mellan investeringar i nya eller förbättrade stall. För både mjölk- och nötköttsproduktionen har investeringstakten endast legat över den nödvändiga nivån under några år under perioden 2009-2021. För att nå uppställda mål för livsmedelsstrategin och successivt ökade behov för att bibehålla en önskvärd god djurvälstånd behövs större investeringar i lantbrukets stallbyggnader.

⁵⁷ Jordbruksverket (2022). Sammanställning av förprovningstatistik för ny-, till-, eller ombyggnad av stallar med mera. Tillgänglig: <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/andra-sammanstallningar-av-statistik/forprovningstatistik>

Kommenterad [CB5]: Tillägg enligt synpunkt 160

Figur 18 Ansökningar om nya stall för dikor (grön linje) jämfört med det beräknade behovet av investeringar i nya stall för att upprätthålla produktionen (blå linje).

Källa: Jordbruksverket 2022

Stöd har stor betydelse för antal nötkreatur och arealen vall

Under 2019 analyserades effekterna av ändrade stödnivåer inom GJP med den ekonomiska modellen SASM⁵⁸ för att användas vid framtagandet av den Strategiska planen. Analysen visade att det kopplade stödet till nötkreatur har en betydande effekt på antalet djur, arealen som används för vallproduktion och för hävden av naturbetesmarker. Om stödet skulle upphöra skulle antalet nötkreatur minska i alla områden i Sverige och marken som används för vallproduktion skulle till en stor del komma att ändras till träda, vilket skulle innebära att produktionen skulle upphöra utan alternativ användning av marken. Naturbetesmarker är beroende av stöd för sitt underhåll och därmed högt prioriterade i den Strategiska planen. Miljöersättningen till betesmarker är riktad till dessa marker och är inkluderad i SASM-analysen. Modellberäkningen visar att även det kopplade stödet bidrar till hävd av naturbetesmarkerna. Om det kopplade stödet skulle upphöra förutspår modellen en signifikant minskning av arealen naturbetesmark, på grund av färre betande djur, jämfört med oförändrade stödnivåer.

Kommenterad [CB6]: Tillägg enligt synpunkt 160

Tillgång till produktionsfaktorer

Över tid har jordbruket fått svårare att konkurrera om kapital med andra näringsgrenar för att finansiera investeringar. Det beror på att företagen blivit allt större och allt mer

⁵⁸ Jonasson, L. 2018. Beskrivning av SASM - En ekonomisk optimeringsmodell över jordbrukssektorn i Sverige. Rapport 6815. Naturvårdsverket.

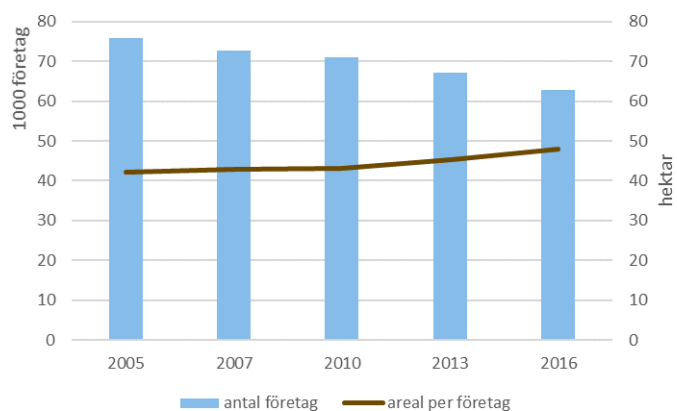
specialiserade samt att verksamheten inte längre har samma koppling till mark som kan användas som säkerhet. Det är särskilt unga jordbrukare som kan ha svårt att finansiera investeringar.^{59 60 61}

För mer information om mark och markpriser, se mål 7.

Företagen blir färre och större

En god produktivitetstillväxt är en förutsättning för att upprätthålla jordbrukets konkurrenskraft. En strukturomvandling inom jordbruket som resulterar i större företag är en faktor som lyfts fram i detta sammanhang och studier visar att sådan strukturomvandling resulterar i ökad produktivitet, främst på animaliesidan.⁶² Ser man till utvecklingen det senaste decenniet kan man konstatera att strukturen på företagen i producentledet har utvecklats mot allt större företag.⁶³

År 2016 fanns det omkring 63 000 jordbruksföretag i Sverige. Antalet minskar snabbt; bara tio år tidigare fanns det över 72 000 företag i landet.

Figur 19. Antal företag och areal per företag 2005-2016
Källa: Eurostat, kontextindikator 17

⁵⁹ LRF (2015). *Kapital till jordbruket – varifrån och till vem?*

⁶⁰ Tillväxtverket (2018). *Växtkraft i gröna näringar*. Rapport 0272, nr 9 i serien om Företagens villkor och verklighet.

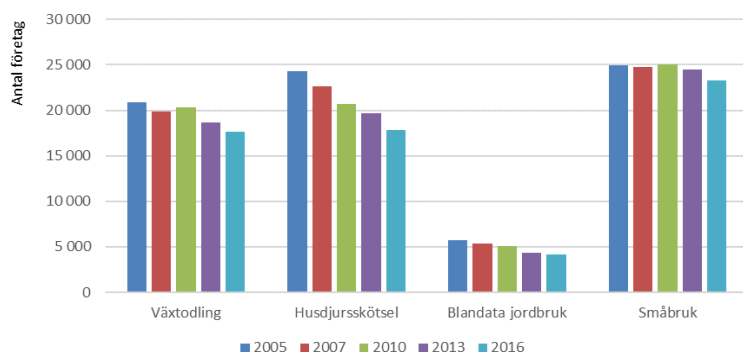
⁶¹ European Commission and European Investment Bank (2020) *Financial needs in the agriculture and agri-foodsectors in Sweden*

⁶² Jordbruksverket (2017). *Jordbrukets produktivitet och struktur*. Jordbruksverket Rapport Nr. RA17:21.

⁶³ Jordbruksverket (2017). *Jordbruk och jordbruksföretagare 2016*. JO 34 SM 1701,

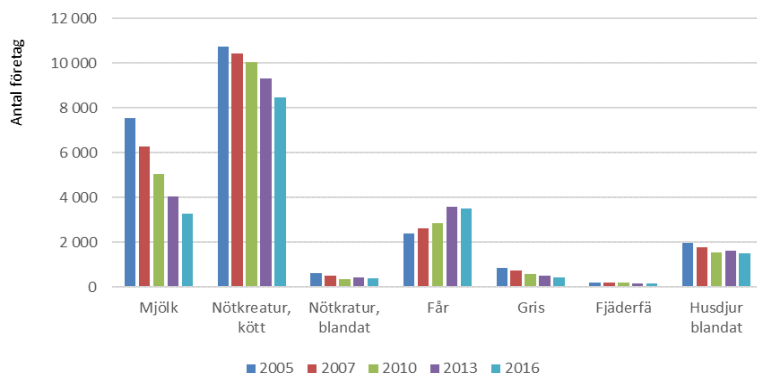
Samtidigt blir företagen större. Ett genomsnittligt företag brukade år 2016 en areal på 48 hektar, jämfört med 42 hektar tio år tidigare. De företag som har djur har dessutom fler djurenheter. År 2005 hade dessa företag i genomsnitt 43,3 djurenheter, och 2016 hade den siffran ökat till 49,6 djurenheter. Djurtätheten är dock stabil under perioden på 0,57 djurenheter per hektar.

Det är i synnerhet företag med växtodling och husdjurskötsel som blivit färre medan antal småbruk varit i stort sett oförändrat.

Figur 20. Antal företag utifrån huvudsaklig driftsinriktning, svensk typologi
Källa: Jordbruksverket

Inom gruppen husdjursföretag är det särskilt mjölkföretagen som blivit färre. Grisföretagen har också minskat men från ett lågt utgångsläge.

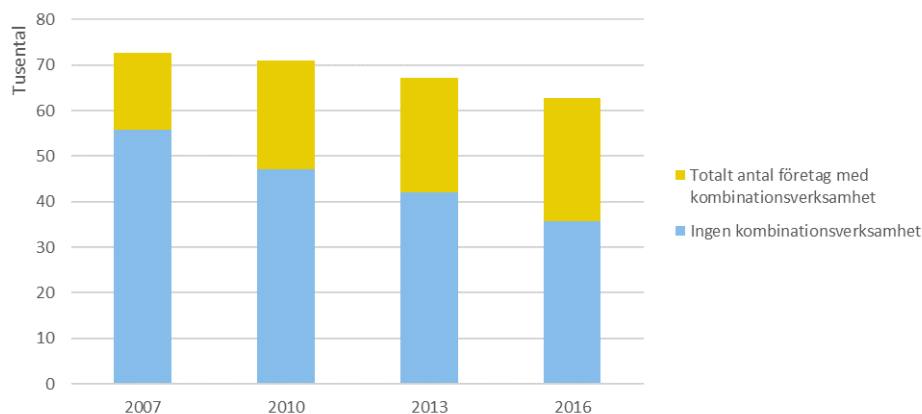
Figur 21. Antal företag utifrån huvudsaklig driftsinriktning, svensk typologi
Källa: Jordbruksverket

Många jordbruksföretag bedrivs på deltid

De flesta jordbruksföretagen i Sverige bedrivs på deltid. Många jordbrukare har alltså andra inkomstkällor än jordbruket. Den nedåtgående trenden i antal företag gäller både heltids- och deltidsföretagen. År 2016 fanns totalt omkring 15 500 heltidsföretag och 47 500 deltidsföretag.

Heltidsjordbruken är mycket större än deltidjordbruken. Under år 2016 brukades 72 procent av jordbruksmarken av den knappa fjärdedel företag som var heltidsjordbruk, vilket innebär att den genomsnittliga arealen åker- och betesmark som brukades av heltidsföretag var nästan åtta gånger så stor som för övriga jordbruksföretag (140 kontra 18 hektar). Heltidsjordbruken växer snabbt. Den genomsnittliga arealen åkermark som brukades av heltidsjordbruk ökade från 97 till 121 hektar mellan åren 2007–2016, samtidigt som andelen större heltidsföretag (som brukade mer än 100 hektar åkermark) ökade från 32 till 42 procent.

Samtidigt som antalet företag har minskat inom jordbruket så har antalet företag med kombinationsverksamhet ökat de senaste tio åren, både som en andel av totalen och i absoluta tal. År 2016 uppgav omkring 43 procent av företagen att de har kombinationsverksamhet. Tio år tidigare var motsvarande siffra bara 23 procent.

Figur 22. Kombinationsverksamhet i jordbruket 2007-2016

Källa: Jordbruksverket

Många jordbruksföretag ägnar sig åt flera produktionsgrenar och har verksamheter inom andra näringar än jordbruk, exempelvis entreprenad, besöksnäring och livsmedelsförädling. Sådan diversifiering är vanligt förekommande och bidrar till att minska den ekonomiska sårbarheten i jordbruksföretagen.⁶⁴ Det är i stor utsträckning kvinnor som driver företag

⁶⁴ Jordbruksverket (2017). Jordbruksföretagens kombinationsverksamheter 2016. JO 47 SM 1701

inom besöksnäring och livsmedelsförädling. Andelen kvinnor i företagsledningen för turism, hästverksamhet och förädling är omkring 80 procent.⁶⁵

I den mer tätortsnära landsbygden finns en god ekonomisk tillväxt och ett stort intresse för att kapitalisera på landsbygdernas naturtillgångar och jordbrukets råvaror.⁶⁶ Detta skapar efterfrågan på de varor och tjänster som jordbruksföretagen levererar. En växande besöksnäring på landsbygden bidrar också med att öka marknadsunderlaget för andra typer av verksamheter och erbjuder ökade möjligheter för jordbruksföretagen att diversifiera sina företag.

Ny teknik ger nya möjligheter

Ny teknik öppnar upp för helt nya arbetsmetoder, vilket kan ge stora effekter på produktivitet och lönsamhet. Automatisering av arbetsmoment minskar arbetskraftskostnader och gynnar produktivitetens utvecklingen. Digitaliseringen innebär också att det kommer fram helt nya metoder och tjänster, bland annat kopplat till tillhandahållande och processande av så kallad big data. Digitalisering av olika administrativa system kan också leda till förenklad administration.⁶⁷

Skillnader mellan män och kvinnor

Den manliga lantbrukaren är en identitet som traditionellt sett har fått definiera och forma näringen, vilket anses bidra till en homosocial kultur som hindrar såväl kvinnor som en ny våg av arbetskraft från att söka sig till lantbruket. Att lantbrukaren är manligt kodad försvårar och skapar barriärer för kvinnor som önskar göra karriär som lantbrukare⁶⁸.

Ojämsställdheten hindrar nya affärsmöjligheter och tillväxt på landsbygden och i det gröna näringslivet⁶⁹. Det finns inga geografiska skillnader vad gäller problematiken kring jämställdhet inom lantbruket, utan gäller för jordbrukssektorn i sin helhet.

Av de 171 400 sysselsatta inom jordbruk är 42 procent kvinnor och 58 procent män. Sett till den antalsmässiga fördelningen är kvinnor nästan lika delaktiga i näringen som män, men de utgör en minoritet sett till ägande och på ledningsnivå. De flesta jordbruksföretagare är män. Av de jordbruk som drevs som enskild firma var det år 2016 bara 17 procent som drevs av kvinnor. Andelen har dock ökat något på senare år; tio år tidigare var den 14 procent⁷⁰. Det finns ett samband mellan könsfördelning bland företagsledare och storleken på jordbruksföretagen, där kvinnor driver mindre gårdar, sett till antalet hektar. Kvinnor driver cirka 27 procent av enskilda jordbruksföretag med mindre än två hektar åkermark, medan

⁶⁵ LRF jämställdhetsakademi (2019). *Jämställdhet i det gröna näringslivet*. LRF.

⁶⁶ *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder*. SOU 2016:26

⁶⁷ MackLean (2017). *Internet of Things - nu formas framtidens lantbruk*. Insikter #9

⁶⁸ *Ibid*

⁶⁹ *Jämställdhet ger tillväxt*, LRF 2017

⁷⁰ Jordbruksverket, 2016. *Jordbruksföretag och företagare 2016*. JO 34 SM 1701 Jönköping

Kommenterad [SG7]: Ändringarna gäller observation 97: gender gaps

andelen bland företag med mer än 100 hektar är drygt fyra procent. Siffrorna avser år 2017⁷¹.

På motsvarande sätt ses ett mönster mellan sysselsättning generellt och storlek på företaget. I könsfördelningen mellan jordbruksföretagen syns ett mönster. Ju större åkerareal ett jordbruksföretag har desto färre av dem sysselsatta är kvinnor. För företag med mindre än 2 hektar är andelen kvinnor cirka 49 procent. För företag i kategorin med störst areal, mer än 100 hektar, är andelen cirka 39 procent⁷². Manlig dominans visas även för ägandet, då män äger mer mark, större bruk och större andel av företagen inom den gröna näringen⁷³. Att kvinnor i lägre utsträckning står som ägare i familjeföretaget medför problematik som även kan riskera andra rättigheter, som exempelvis ägandet av bostaden man bor i⁷⁴.

Män är i högre utsträckning representerade i styrelser och ledningsgrupper. Endast 22 procent av representationen i styrelse och ledning i de tio största medlemsägda företagen inom det gröna näringslivet utgörs av kvinnor⁷⁵.

~~Samma mönster går igen bland företagsledarna. Kvinnor driver cirka 27 procent av enskilda jordbruksföretag med mindre än 2 hektar åkermark. Andelen bland företag med mer än 100 hektar är drygt 4 procent. Siffrorna avser år 2017⁷⁶. Beträffande gårdsstödet syns skillnader mellan män och kvinnor. År 2019 var könsfördelningen för sökande av gårdsstöd 76 procent män och 16 procent kvinnor. Resterande 8 procent söktes av en juridisk person. Av utbetalt stöd uppgick andelen till kvinnor år 2019 till 7 procent, medan andelen för män var 67 procent. Resterande 26 procent gick till organisationer⁷⁷.~~

⁷¹ Jordbruksverket, (2018). *Indikatorer och statistik uppdelat per kön – inom jordbruket, landsbygdsprogrammet och i Sveriges landsbygder.*

⁷² Jordbruksverket, 2016. *Sysselsättning i jordbruket 2016*. JO 30 SM 1701

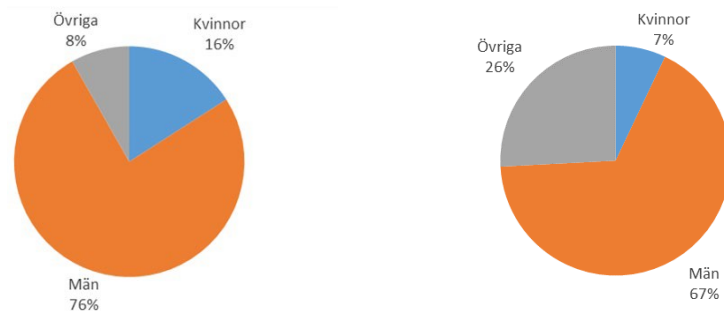
⁷³ Ander, Stora könsskillnader inom de gröna näringarna

⁷⁴ Skörda lika, United Minds 2020

⁷⁵ Jordbruksverket, 2016. *Jordbruksföretag och företagare 2016*. JO 34 SM 1701 Jönköping

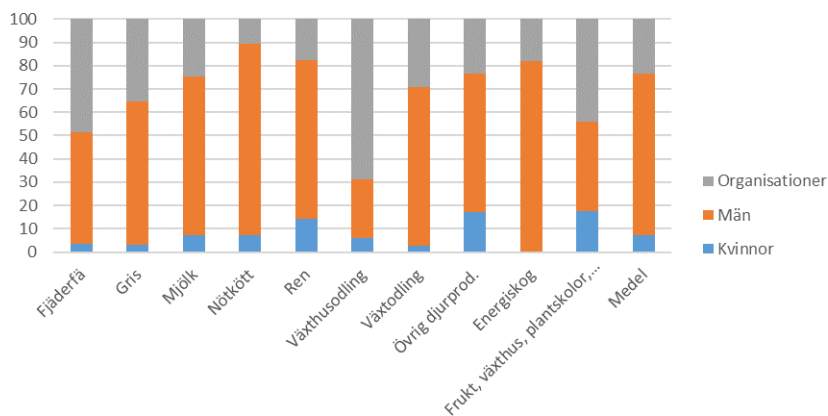
⁷⁶ Jordbruksverket, (2018). *Indikatorer och statistik uppdelat per kön – inom jordbruket, landsbygdsprogrammet och i Sveriges landsbygder.*

⁷⁷ Utbetalt belopp för gårdsstöd 2019, uttag ur Jordbruksverkets system 2020-03-30.

Figur 23 Utbetalat gårdsstöd år 2019, andel av stödbelopp (till höger) och av antal sökande (till vänster).
Källa: Jordbruksverket.

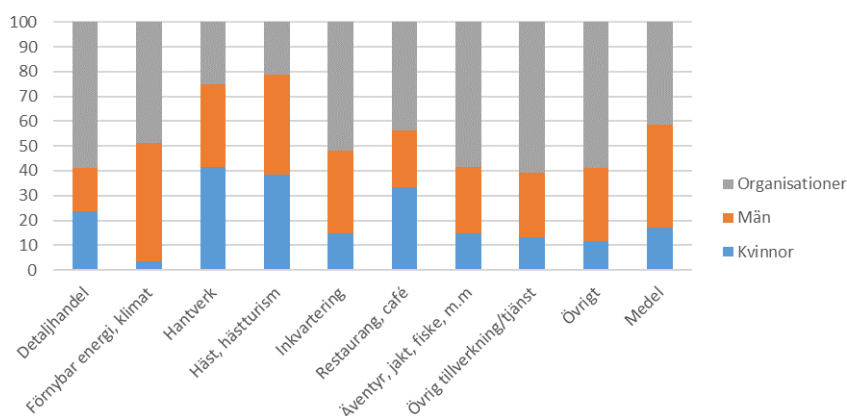
För investeringsstöd inom jordbruk var den genom snittliga könsfördelningen år 2017 7 procent kvinnor, 70 procent män och 23 procent organisationer. Det är inom de traditionella jordbruksinriktningarna som de flesta investeringarna görs. Mjölproduktion, nötköttproduktion och växtodling står för drygt 77 procent av alla ärenden för investeringar inom jordbruket. Andelen kvinnliga sökande är större inom andra inriktningar som rennäring, övrig djurproduktion samt frukt, växthus, plantskolor, frilandsodling. Inom startstödet är bara en fjärdedel av de som beviljats stöd kvinnor, medan resterande andel tilldelats män⁷⁸.

Figur 24. Investeringsstöd inom landsbygdsprogrammet
Källa: Jordbruksverket.

⁷⁸ Jordbruksverket, (2018). Indikatorer och statistik uppdelat per kön – inom jordbruket, landsbygdsprogrammet och i Sveriges landsbygder.

För de investeringsstöd som riktas till andra verksamheter än jordbruk, såsom detaljhandel, turism och restaurangverksamhet, är könsfördelningen mer jämn: 17 procent av de sökande var kvinnor och 41 procent var män. De investeringsstöd med störst andel kvinnor är de till hantverk och häst, inklusive turism. Där var andelen sökande kvinnor 42 respektive 39 procent, medan andelen sökande män uppgick till 33 respektive 40 procent. Siffrorna gäller 2017 års ansökningar⁷⁹.

Figur 25. Investeringsstöd inom landsbygdsprogrammet till annat än jordbruk
Källa: Jordbruksverket

Den sammanlagda förvärvsinkomsten för jordbrukare är lägre för kvinnor än för män. Skillnaden har dock minskat något. År 2016 låg kvinnors förvärvsinkomst på 88 procent av männens. Motsvarande siffra tio år tidigare var 83 procent. Det är inga nämnvärda skillnader mellan olika landsändar, utan både nivån och trenden ser ungefär likadana ut i hela landet.

[Studier visar att kvinnor i högre utsträckning är deltidsanställda inom jordbruket och att det är vanligt att kvinnor investerar betydande arbetsinsatser i det som de inte får betalt för.⁸⁰ Generellt kan man se att kvinnor arbetar inom delar som är längre ifrån primärproduktionen och som har lägre avkastning⁸¹.](#)

Risker hanteras i viss mån av marknaden

Svenskt jordbruk är sårbart då en stor del av produktionen baseras på importerade insatsvaror, som drivmedel, handelsgödsel, genetiskt material, växtskyddsmedel och

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Petterson, Den osynliga entreprenören

⁸¹ Skörda lika, United Minds 2020

foderråvaror.⁸² Detta blir särskilt kännbart i lägen då olika krissituationer uppstår. Inom den ekologiska odlingen är detta beroende dock inte lika stort.

Ett marknadsorienterat jordbruk bygger på företag som har förmåga att anpassa sig till förändrade marknadsvillkor. Ökat genomslag i primärproduktionen för prissvängningar på världsmarknaden under det senaste decenniet har avslöjat att många jordbruksföretag saknar både kunskap och ekonomiska marginaler för att kunna hantera dessa prissvängningar.⁸³ Torkan 2018 och Rysslands importförbud är exempel då jordbruksföretag påverkats.

Vid tillfällen där olika kriser drabbat jordbruket och rennäringen, såväl produktionskopplat som marknadskopplat, har det visat sig att enskilda producenter hamnat i stora svårigheter. De reguljära stödsystem som finns har visat sig ge ett otillräckligt stöd i krissituationer även om gårdsstödet i viss mån fungerar som inkomstförsäkring. Det har vuxit fram en rad olika riskhanteringsverktyg på marknaden för att minska riskerna för jordbrukarna. Exempel på sådana åtgärder är prissäkring och kontraktsodling. Krislägen har inte sällan lett till att aktörerna i livsmedelskedjan gått samman för att gemensamt lösa problemen, vilket ofta varit framgångsrikt, även om det också lett till en minskning av antalet jordbruk.

Det finns även ett brett utbud av försäkringar som täcker produktionsrisker, som t.ex. sjukdomsutbrott, i animalieproduktionen. Merparten av animalieproducenterna har sin produktion försäkrad. För salmonella finns det även ett statligt finansierat försäkringsskydd som kan kompletteras med privata försäkringar. Inom växtodlingen är det betydligt färre försäkringar som erbjuds. Det finns några enstaka försäkringar som avser några väl definierade risker, försäkringar mot hagelskador är vanligast förekommande. Det saknas däremot försäkringar mot torka och nederbörd i för stor mängd. På grund av den höga risken skulle premien bli allt för hög för att vara attraktiv för jordbrukarna.

Det finns inte heller några inkomstförsäkringar som är riktade mot jordbruket. Det finns däremot företagsförsäkringar som ger ersättning vid sjukdom och andra störningar. Även inom skattelagstiftningen erbjuds möjligheter att göra resultatutjämnningar mellan åren vilket ger företagen en jämnare skattekostnad mellan åren. Åtgärderna inom skattesystemet hjälper dock inte företag med låga inkomster.

Ökad kunskap i de olika delarna av livsmedelskedjan, till exempel hur riskhanteringsverktyg kan användas effektivare, ger möjlighet för ökad motståndskraft mot extrema vädersituationer.⁸⁴ Kunskap om hur skötselmetoder, grödval och kontraktsodling kan utnyttjas i situationer av extrema vädersituationer minskar jordbrukets sårbarhet.

⁸² MSB (2018). *Livsmedelsproduktion ur ett beredskapsperspektiv Sårbarheter och lösningar för ökad resiliens*; Försvarsdepartementet (2017). *Motståndskraft Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021–2025*. Ds 2017:66

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Jordbruksverket (2018). *Långsiktiga effekter av torkan 2018*. Jordbruksverkets skrivelse 2.2.17-13253/18

Samarbete mellan olika aktörer gör kriser lättare att hantera

En bred riksdagsmajoritet beslutade om livsmedelsstrategin 2017. Livsmedelsstrategin ger en samsyn om de långsiktiga målen för svenskt jordbruk.⁸⁵ Livsmedelsstrategin kan bidra till att myndigheternas arbete blir mer inriktat på att främja utvecklingen i jordbruket.^{86 87}

Det finns ett utvecklat arbetssätt där livsmedelskedjan samarbetar i krislägen. Samarbetet ger en samsyn om läget vilket underlättar för att vidta nödvändiga beslut.⁸⁸ Både vid den torka som drabbade Sverige 2018 och vid olika marknadskriser har detta arbetssätt fungerat väl.

Livsmedelsstrategin samlar såväl privata som offentliga aktörer kring en gemensam ambition att utveckla livsmedelsproduktionen på ett hållbart sätt. Gemensamma plattformar har skapats med deltagare från hela livsmedelskedjan för att nå uppsatta mål. Swedish Food Arena är ett sådant exempel. Samsynen kring behovet är en styrka.⁸⁹ (S8)

SWOT-analys, särskilt mål 1

S1 God tillgång till mark och vatten av tillfredställande kvalitet	W1 Ogynnsamma klimatförhållanden ger ett jordbruk med relativt svag lönsamhet
S2 Strukturomvandlingen bidrar till jordbrukets produktivitetstillväxt	W2 Markegenskaper försvårar produktionen
S3 Svenska jordbrukare producerar livsmedel med hög kvalitet	W3 Stor variation i affärsmässighet och anpassningsförmåga mellan olika företag
S4 Diversifierade företag, liksom tillskott från andra inkomstkällor, minskar den ekonomiska sårbarheten	W4 Lönsamheten är generellt låg inom jordbruket
S5 Motståndskraft mot extremväder	W5 Det svenska djurskyddet medför högre kostnader
S6 Livsmedelsstrategin samlar näringens aktörer	W6 Regelverk och beskattning skapar konkurrensnackdelar
	W7 Hög andel importerade insatsvaror ger ett sårbart jordbruk
	W8 Långa avstånd, gles befolkningsstruktur och få företag i livsmedelskedjan leder till höga transportkostnader vilket påverkar lönsamheten negativt

⁸⁵ Regeringen (2017). Riksdagsskrivelse 2016/17:338

⁸⁶ Jordbruksverket (2017). *Färdplan – Strategisk plan för åren 2017–2019*

⁸⁷ Förvaltningslagen, 2017/18:KU2, SFS 2017:900

⁸⁸ Jordbruksverket (2018). *Långsiktiga effekter av torka 2018*. Jordbruksverkets skrivelse dnr 2.2. 17-13253/18

⁸⁹ *En Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104.

O1 Ett varmare klimat ger nya odlingsmöjligheter	T1 Globaliseringen skärper konkurrensen på inhemska och utländska marknader
O2 Ökat intresse från samhälle och politiker för ett konkurrenskraftigt svenskt jordbruk	T2 I regioner med stark ekonomisk tillväxt har jordbruket svårt att konkurrera om produktionsfaktorer
O3 Konsumenternas kunskap och medvetenhet om svenska mervärden ökar	T3 Regelverk och kontroller försvårar nytänkande och utveckling i livsmedelskedjan
O4 Kunskap ökar jordbrukets motståndskraft mot extremväder	T4 Ändrade klimatförhållanden förändrar produktionsvillkoren i jordbruket
O5 God tillväxt i den tätortsnära landsbygden ger dragkraft till att utveckla jordbruket	T5 Försämring av ekosystemtjänster innebär ett hot mot jordbrukets produktionsmöjligheter
O6 Rennäringen bidrar till livsmedelsproduktionen	T6 Viltstammar hotar jordbruket
O7 Potential för ökad svensk frukt- och bärproduktion	T7 Låg lönsamhet hos jordbruksföretag med nötkreatur ökar sårbarheten i samhället genom försämrade livsmedelsförsörjningsförmåga och minskade möjligheter för många företag att effektivt utnyttja produktionsresurserna

Kommenterad [CB8]: Tillägg enligt synpunkt 37 och 160

4.1.b Att öka marknadsorienteringen och jordbruksföretagens konkurrenskraft, både på kort och långs sikt, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering

I flera delar går nulägesbeskrivningarna för särskilt mål 1 och särskilt mål 2 in i varandra, eftersom de rör snarlika aspekter av samma sektor. Delar av den beskrivning som finns för mål 1 är således relevant även för mål 2, som beskrivningar av jordbrukssektorns lönsamhet och produktionsförmåga. Som tidigare nämnts resulterar exempelvis en svag lönsamhet i en svag investeringsvilja i stora delar av sektorn, vilket har bidragit till att investeringstakten i exempelvis täckdikning och stallar inte är tillräcklig för att bibehålla nuvarande produktionsvolymerna.

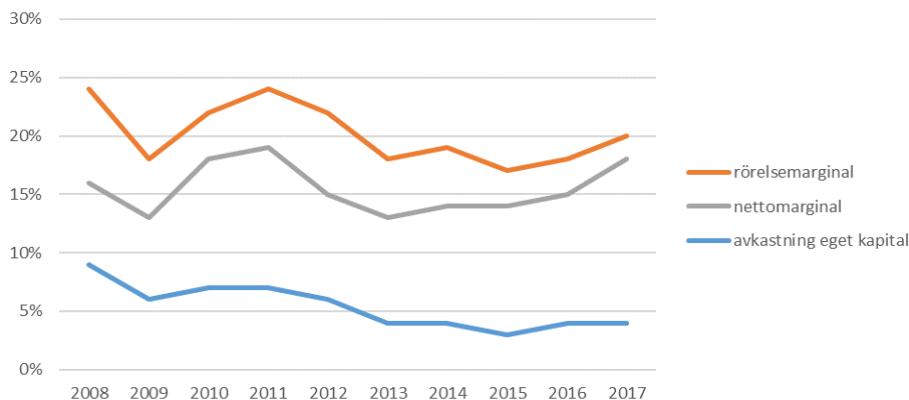
Ovanstående innebär således att motivet till vissa av swotfaktorerna i detta avsnitt finns mer utförligt beskrivet under mål 1. Utöver det som beskrivs om jordbrukets konkurrenskraft under mål 1 gäller även nedanstående för mål 2.

Konkurrenskraften har en ganska svag utveckling

Konkurrenskraft kan definieras som förmågan hos enskilda företag att bedriva verksamhet som är lönsam på lång sikt, och kan till exempel mätas med olika lönsamhetsmått⁹⁰:

- nettomarginalen, som visar hur effektivt ett företag utnyttjar sin omsättning för att skapa ett överskott
- avkastning på eget kapital, som visar om det är lönsamt att ha kvar kapitalet i företaget eller om det är bättre att ta ut det och placera det i något annat
- rörelsemarginal, som visar det procentuella överskottet som varje omsättningskrona ger.

Siffrorna i figuren nedan avser ekonomin i de företag som är registrerade med SNI-kod inom primärproduktionen (inklusive fiske, vattenbruk och rennärning, men jordbruket är den i särklass största delen av sektorn). Statistiken omfattar all verksamhet i företagen och innehåller därför även annat än primärproduktion.

Figur 26 Lönsamheten inom primärproduktionen inklusive fiske, vattenbruk och rennärning 2008-2017
Källa: Jordbruksverket

Figuren ovan visar att lönsamheten varierar över tiden och avkastningen på eget kapital har minskat successivt. En rörelsemarginal och en nettomarginal på omkring 15 procent kan tyckas ganska bra, man bör komma ihåg att en stor del av företagen inom sektorn drivs som enskild firma. Det betyder att kostnaden för eget arbete inte har beaktats, utan ska täckas av

⁹⁰ Jordbruksverket (2019). *Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin – årsrapport år 2019*. Rapport 2019:9

marginalen. Om hänsyn tas till allt arbete så visar EAA-kalkylen⁹¹ att löneutrymmet i genomsnitt motsvarar en månadslön på 13 700 kr, vilket är påfallande lågt jämfört med en genomsnittlig industriarbetarlön på omkring 28 000 kronor⁹². Beräkningen visar att lönsamheten inom jordbruket är låg.

Produktiviteten är hög men har en svag trend

Svenskt jordbruk har under lång tid visat på en god produktivitet, dock är ökningstakten sämre än i viktiga konkurrentländer. En stor del av den produktivitetsutveckling som skett i jordbruket under de senaste decennierna följer av en strukturomvandling som resulterat i att gårdarna blir större.⁹³ Ser man till utvecklingen det senaste decenniet kan man konstatera att strukturen på företagen i primärledet har utvecklats i gynnsam riktning.⁹⁴ En fortsatt god tillväxt av produktiviteten är en förutsättning för att svenskt jordbruk ska kunna hävda sig i en allt starkare konkurrens trots konkurrensackdelar i form av ogynnsamt klimat, höga lönekostnader och kostnadskrävande regelverk för djurskydd och miljö.⁹⁵

Produktiviteten är hög i många produktionsgrenar jämfört med länder i vår omgivning.⁹⁶ Detta beror dels på att svenska jordbrukare har en god utbildningsnivå⁹⁷ tack vare ett utbildningssystem som erbjuder yrkesinriktade utbildningar inom jordbruk på såväl gymnasial som eftergymnasial nivå.⁹⁸ Det finns ett rådgivningssystem med flera olika aktörer i de flesta delar av landet som bidrar till en god kunskapsnivå i sektorn.⁹⁹

Ny teknik öppnar upp för helt nya arbetsmetoder, vilket kan ge stora effekter på produktivitet och lönsamhet. Automatisering av arbetsmoment minskar arbetskraftskostnader och gynnar produktivitetsutvecklingen. Digitaliseringen innebär också att det kommer fram helt nya metoder och tjänster, bland annat kopplat till tillhandahållande och processande av

⁹¹ Egen bearbetning av statistik från EAA-kalkylen med hänsyn till 32 procent sociala avgifter. Källa: Jordbruksverket, statistiskt meddelande JO 45 SM 1802: EAA står för Economic Accounts for Agriculture och är en ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn som görs på samma sätt i hela EU.

⁹² Avser privatanställda arbetare inom samtliga sektorer 2016-2018, enligt SCB.

⁹³ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

⁹⁴ Jordbruksverket (2017). *Jordbruk och jordbruksföretagare 2016*. JO 34 SM 1701

⁹⁵ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

⁹⁶ Gård & Djurhälsan (2018). *InterPIG - Internationella rapporten 2017*. Husdjursstatistik 2018. Växa Sverige

⁹⁷ SCB (2018). *Befolkning efter utbildningsinriktning SUN 2000*. Hämtat från webbsida 11 juni 2019.

⁹⁸ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

⁹⁹ Ibid.

så kallad big data. Digitalisering av olika administrativa system kan också leda till förenklad administration.¹⁰⁰

Produktiviteten i den svenska primärproduktionen är inte tillräckligt hög och behöver utvecklas i takt med omvärldens. Det gäller i synnerhet i jämförelse med de länder i närområdet som är konkurrenter både på hemmamarknaden och exportmarknaderna. Eftersom kostnadsläget för vissa insatsvaror och arbetskraft är högre än i jämförbara länder ställs krav på produktivitetsutveckling som är minst lika snabb som i andra länder.¹⁰¹

Modernisering och produktivitetstillväxten i sektorn som helhet försvåras av att det finns stor spridning i utbildningsnivå och produktivitet mellan olika företag inom samma produktionsgren.¹⁰² Jordbrukarnas kunskapsnivå och tillgång till rådgivning påverkar både produktivitetsnivå och produktivitetstillväxt i företagen.¹⁰³ Rådgivningsföretagen inom jordbrukssektorn har ofta otillräcklig kompetens om områden som gäller företagsledning och affärsutveckling.¹⁰⁴

Arbetskraftens produktivitet utvecklas sämre inom jordbruket än inom näringslivet generellt
Lönsamheten har ett positivt samband med förädlingsgrad och produktivitet. Om dessa båda faktorer förbättras är möjligheterna goda att även lönsamheten förbättras, och därmed även konkurrenskraften.

Arbetskraftens produktivitet (mätt som förädlingsvärde per årsarbetstid) är högre inom primärproduktionen än inom näringslivet generellt, men då ska man komma ihåg att stöden ingår i siffran för primärproduktionen. Produktiviteten har dock stagnerat i utvecklingen sedan år 2010, medan näringslivet under samma tid sett en ökning av produktiviteten med 13 procent. Även förädlingsgraden på omkring 35 procent (mätt som förädlingsvärdet genom nettoomsättningen) har varit oförändrad i flera år.¹⁰⁵

Den stagnerande produktiviteten och oförändrade förädlingsgraden är förklaringen till att konkurrenskraften och lönsamheten utvecklats svagt. En förbättrad produktivitet och ökad förädlingsgrad är nödvändigt för att öka konkurrenskraften och nå livsmedelsstrategins övergripande mål. Både produktivitet och förädlingsgrad är direkta resultat av kunskap och

¹⁰⁰ MackLean (2017). *Internet of Things - nu formas framtidens lantbruk*. Insikter #9

¹⁰¹ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

¹⁰² Jordbruksverket (2017). *Jordbrukets produktivitet och struktur*. Rapport 2017:21.

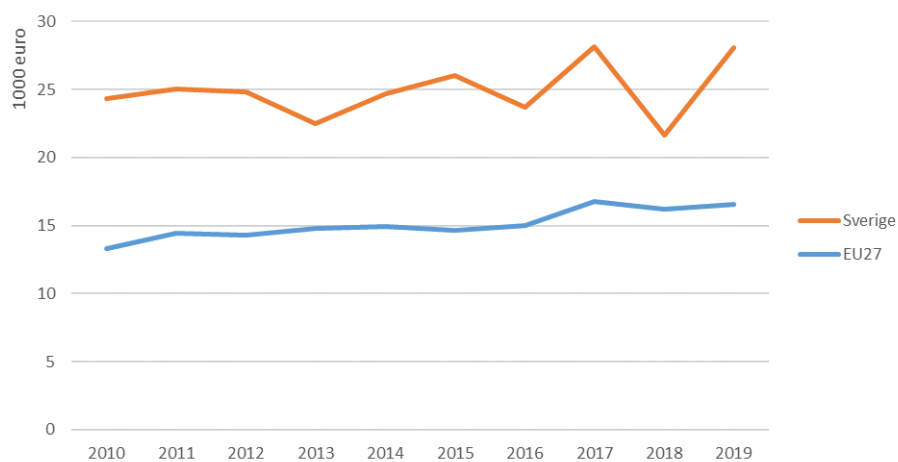
¹⁰³ Bjerke, L. (2016). *Knowledge in agriculture: a micro data assessment of the role of internal and external knowledge in farm productivity in Sweden*. Studies in Agricultural Economics, 118:68 – 76

¹⁰⁴ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

¹⁰⁵ Datan i det här stycket kommer från SCB, *Structural Business Survey*, och är den vi använder i utvärderingen av livsmedelsstrategin för att kunna göra jämförelser med andra sektorer. Den svenska företagsstatistiken innehåller fler jordbruksföretag än i många andra länder.

innovation. Idag är satsningarna på kunskap och innovation förhållandevis låga inom livsmedelskedjan jämfört med andra sektorer i Sverige och livsmedelssektorn i andra länder.¹⁰⁶

Inom jordbruket mäter man oftast produktiviteten som faktorinkomst per årsarbetskraft. Nedan redovisar vi därför även dessa uppgifter. Även det här måttet visar på en stagnerande arbetskraftsproduktivitet inom det svenska jordbruket, särskilt om man inte beaktar de höga siffrorna för 2019, som i skrivande stund är en prognos.

Figur 27 Arbetskraftens produktivitet (faktorinkomst per AWU) 2005-2019 i Sverige och EU, 1000 euro
Källa: Eurostat, kontextindikator C25

Den svenska produktiviteten ligger en bit över snittet för hela EU, men det är många länder som har en bättre produktivitet. De senaste åren har vi legat ungefär på tionde plats. Tendensen för EU som helhet är dessutom positiv samtidigt som utvecklingen i Sverige stagnerat.

Jordbruket har jämförelsevis låg arbetsproduktivitet vilket resulterar i att lönenivån i sektorn är låg jämfört med exempelvis tillverkningsindustrin. Detta gör att jordbruket har svårt att attrahera arbetskraft.¹⁰⁷ Att den absoluta merparten av jordbruksföretagen finns på

¹⁰⁶ Jordbruksverket (2019). *Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin – årsrapport år 2019*. Rapport 2019:9

¹⁰⁷ Skolverket (2019). *Statistikdatabas*. Hämtat från webbsida 22 maj 2019

landsbygden försvårar rekryteringen av kompetent arbetskraft ytterligare eftersom människor i arbetsför ålder i allt högre utsträckning flyttar till större städer.¹⁰⁸

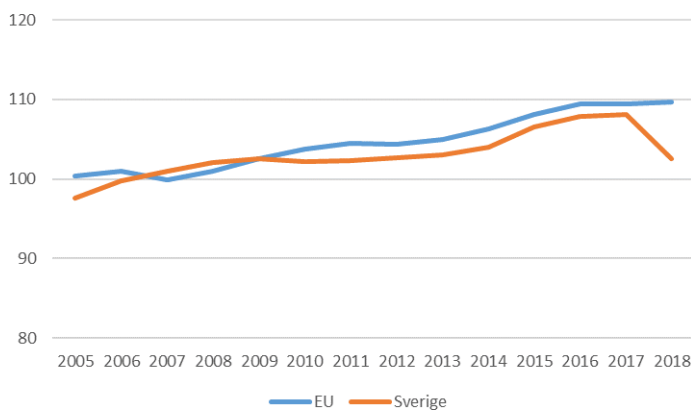
Avkastning jämfört med andra länder

På de bästa jordarna på slättlandet är avkastningen per hektar jämförbar med vad man kan få ut på kontinenten. I områden med sämre förutsättningar för jordbruk är avkastningen lägre. I genomsnitt kan man se en svag ökning av avkastningen per hektar, ungefär i samma takt som i närliggande EU-länder.

Å andra sidan är avkastningen inom mjölksektorn god i en europeisk jämförelse. År 2017 låg den svenska genomsnittliga avkastningen på 8,7 ton per ko, vilket var den femte högsta avkastningen inom EU27 det året.¹⁰⁹ Avkastningen per ko ökar dessutom ganska stadigt, men inte lika snabbt som i de andra länderna med hög avkastning.

Den totala faktorproduktiviteten har en svag utveckling

Den totala faktorproduktiviteten (TFP) för Sverige följer i stort utvecklingen för EU i sin helhet. 2018 avviker dock markant, vilket torde kunna förklaras med den svåra torka som drabbade Sverige. Torkan 2018 torde även påverka utfallet även de närmast följande åren.

Figur 28. Total faktorproduktivitet inom jordbruket 2005-2018, index glidande medelvärde 2003-2005=100
Källa: DG AGRI:s beräkningar av kontextindikator C27.

OECD studerade nyligen produktiviteten inom svenskt jordbruk. De noterade en stor skillnad mellan olika sektorer: under perioden 2002-2014 ökade TFP för flera typer av animalieproduktion samtidigt som den minskade inom växtodlingen. OECD förklarar den

¹⁰⁸ Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

¹⁰⁹ Europeiska kommissionen (2017). *Milk Market Observatory*. Uppdaterad 30 januari 2020.

utvecklingen framför allt med att insatsen av arbetskraft minskat markant i takt med att gårdarna blivit färre och större.¹¹⁰

Fokus på kvalitet, hållbarhet och djurvälstånd

Jordbrukets konkurrenskraft på den inhemska marknaden bygger i hög grad på att svenska jordbrukare producerar livsmedel med hög kvalitet.¹¹¹ Detta beror bl.a. att produktionen sker med god djuromsorg och djurhälsa,¹¹² ansvarsfull användning av läkemedel och bekämpningsmedel,¹¹³ och att det finns en hög säkerhet genom hela livsmedelskedjan. Detta gör att svenska konsumenter har stort förtroende för svenskproducerade livsmedel och att det för många produkter finns en högre betalningsvilja för inhemskt producerade livsmedel i jämförelse med importerade livsmedel. Denna betalningsvilja kan åtminstone delvis härledas till de s.k. mervärden som finns i svenska livsmedel – god djuromsorg, stor miljöhänsyn och hög livsmedelssäkerhet.

Svensk livsmedelsproduktion är hållbar i ett globalt perspektiv. Det bör därför finnas goda möjligheter till export av livsmedel i takt med en ökad efterfrågan på hållbart producerad mat.¹¹⁴ Det är främst export av förädlade livsmedel med högt värde riktad mot nischmarknader som kan bli framgångsrik. Export av bulkprodukter, med undan för spannmål, har sämre förutsättningar att klara konkurrensen.

Nya handelsavtal kan öppna upp nya exportmöjligheter genom att ge tillträde till nya marknader. Detta kan också leda till att importerade insatsvaror, exempelvis foder och handelsgödsel, blir billigare.

Ny teknik kan korta avståndet till slutkunden

Även om gårdsförädling är ett växande fenomen levererar de allra flesta primärproducenter hela sin produktion till företag inom förädlingsledet, som i sin tur säljer till grossist- och detaljhandel. Detta gör att primärledet har lite kontakt med produkternas slutanvändare och saknar därmed kunskap och information om förändringar och trender på marknaden. Det i sin tur försvårar innovation och produktutveckling i primärproduktionen, eftersom denna

¹¹⁰ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

¹¹¹ Jordbruksverket (2011). *Jordbruksprodukters kvalitet och dess effekter på konkurrenskraften*, rapport 2011:29

¹¹² Sveriges Veterinärmedicinska anstalt (2017). *Antibiotika och djur inom EU*. SVA, 17 oktober 2017

¹¹³ Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av bekämpningsmedelsrester i livsmedel 2016*. Rapport NR 8 2018; Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av restsubstanser i levande djur och animaliska livsmedel 2016*. Rapport NR 6 2018.

¹¹⁴ Jordbruksverket (2019). *Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin*. Rapport 2019:9.

utveckling i hög grad drivs från efterfrågesidan.¹¹⁵ Vidare hämmas också entreprenörskapet inom jordbruket eftersom entreprenörskap handlar just om att se nya marknadsmöjligheter.

Ny teknik öppnar upp för en mängd nya innovativa lösningar som kan bidra till att stärka jordbrukets konkurrenskraft genom ökad produktivitet, nya typer av produkter och tjänster samt nya affärsmodeller som kan förkorta livsmedelskedjan. Detta har stor potential att öka förädlingsvärdet inom primärledet och korta avståndet mellan producent och konsument i livsmedelskedjan.

Ökad efterfrågan på jordbrukets produkter

En växande global befolkning, ekonomisk tillväxt och en ökad användning av biobaserade bränslen, förutsatt oförändrade villkor för användning av bioenergi, innebär att efterfrågan på livsmedel och annan bioråvara ökar både i Sverige och på världsmarknaden.¹¹⁶

Omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi kan medföra att intresset för de areella näringarna ökar bland politiker och andra beslutsfattare och även inom forskning. Det finns stor enighet om att de areella näringarna har stor potential att bidra till en mer cirkulär ekonomi.¹¹⁷ En ökad efterfrågan på råvaror från jord- och skogsbruk, även för nya användningsområden som till exempel inom biokemi, skapar nya möjligheter för entreprenörskap och affärsutveckling.

God tillgång till växtskyddsmedel är nödvändigt för konkurrenskraften

Effektiva växtskyddsmedel är en förutsättning för att bedriva en lönsam växtodling. För flertalet grödor och skadegörare finns i dag ett fåtal växtskyddsmedel registrerade i Sverige och många av dessa medel har samma verksamma substans. När det inte finns tillgång till sådana medel uppstår kostnader, dels för att hantera det aktuella växtskyddsproblemet, dels i form av förlorad inkomst om det inte blir möjligt att bedriva en viss produktion.¹¹⁸

Sverige har i vissa fall tillgång till färre växtskyddsmedel av betydelse för produktionen än övriga konkurrentländer.¹¹⁹ Samtidigt är inte marknadskrafterna tillräckliga för att svara för en växtförädling som fullt ut beaktar specifika svenska odlingsförhållanden

En aktuell fråga gäller ett kommande glyfosatförbud inom hela EU. Glyfosat ingår som verksamt ämne i världens mest använda ogräsmedel. Enligt en analys från

¹¹⁵ Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Patterns of innovation and collaboration in small and large firms*. The Annals of Regional Science, 55(1), 221-247

¹¹⁶ OECD (2017). *FAO Agricultural Outlook 2017-2026*

¹¹⁷ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

¹¹⁸ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

¹¹⁹ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

Jordbruksverket¹²⁰ skulle ett förbud leda till minskade intäkter och ökade kostnader för både jordbruks- och trädgårdsnäringsen. Dessutom skulle både kväveutlakningen och utsläpp av växthusgaser öka.

Ett förbud mot glyfosat skulle dock leda till en minskning av förekomsten av resthalter av glyfosat i miljön. Mer kunskap behövs kring vilken påverkan glyfosat har på artnivå (t.ex. för pollinerande insekter) samt vilka konsekvenser ett glyfosatförbud skulle få i ett större perspektiv genom förändrade odlingssystem. Det finns ett stort behov av fortsatta analyser samt av ett intensifierat arbete med lämpliga lösningar som kan motverka konsekvenser som ett glyfosatförbud skulle leda till för svensk livsmedelsproduktion och miljön.

Ett eventuellt framtida glyfosatförbud kommer att innebära att det blir dyrare att odla jordbruks- och trädgårdsprodukter i Sverige. Våra nuvarande odlingssystem är i hög grad beroende av glyfosat, så när det ämnet försvinner kommer vi att få ökande problem med ogräs i odlingarna. Detta riskerar att bli ytterligare en faktor som påverkar jordbrukets lönsamhet negativt i en situation som redan är pressad för många. Det påverkar också negativt möjligheterna att öka livsmedelsproduktionen och lantbrukets produktivitet enligt Livsmedelsstrategins intentioner.

Ökat intresse för produktion av honung

Intresset för honungsproduktion ökar i Sverige. I dag finns uppskattningsvis mellan 160 och 170 000 samhällen, vilket kan jämföras med knappt 100 000 för 20 år sedan¹²¹. Vi producerar dock mindre honung än vi konsumerar¹²².

Såväl nya som erfarna biodlare behöver kunskap och vidareutbildning om binas livscykel, sjukdomar, avel, hantering av honung, marknadsföring och företagsutveckling för att öka sin konkurrenskraft. Förebyggande arbete för att minska angrepp av sjukdomar som varroa och amerikansk yngelröta är nödvändigt för att uppnå en god bihälsa och en bra honungsproduktion.

SWOT-analys, särskilt mål 2

S1 God generell kunskapsnivå ger hög produktivitet i jordbruksföretagen	W1 Produktiviteten är inte tillräckligt hög
S2 God produktivitet stärker konkurrenskraften	W2 Lång livsmedelskedja gör att primärledet har lite kunskap om slutkonsumenten
S3 Svenska jordbrukare producerar livsmedel med hög kvalitet	W3 Stor variation i produktivitet och utbildningsnivå mellan olika producenter

¹²⁰ Jordbruksverket (2019) *Vilka effekter kan ett glyfosatförbud medföra?* Rapport 2019:8.

¹²¹ Jordbruksverket (2020). Det ekonomiska värdet av honungsbin. Jordbruksinformation nr 1, 2020.

¹²² Gröntoft återkommer med referens

S4 Strukturomvandlingen bidrar till jordbrukets produktivitetstillväxt	W4 Sämre tillgång till växtskyddsmedel och växtförädling kan hämma konkurrenskraften
S5 Diversifierade företag, liksom tillskott från andra inkomstkällor, minskar den ekonomiska sårbarheten	W5 Stor variation i affärsmässighet och anpassningsförmåga mellan olika företag
S6 Livsmedelsstrategin samlar näringens aktörer	W6 Lönsamheten är generellt låg inom jordbruket
O1 Digitalisering och automation erbjuder nya produkter, arbetsmetoder, och affärsmodeller	T1 Jordbruket har svårt att attrahera arbetskraft och kompetens
O2 Ökad global efterfrågan på livsmedel och bioråvara	T2 Ett kommande glyfosatförbud ökar kostnaderna för växtodlingen
O3 Klimatfrågan sätter nytt fokus på jord- och skogsbrukets roll i en cirkulär ekonomi	T3 Bisjukdomar är ett hot mot tama bin och produktionen av honung
O4 Export av livsmedel kan gynnas av efterfrågan på hållbart producerad mat	T4 Globaliseringen skärper konkurrensen på inhemska och utländska marknader
O5 Digitalisering och automation kan öka jordbrukets produktivitet	T5 Ändrade klimatförhållanden förändrar produktionsvillkoren i jordbruket
O6 Potential för ökad svensk frukt- och bärproduktion	
O7 Rennäringen bidrar till livsmedelsproduktionen	
O8 Ökat intresse från samhälle och politiker för ett konkurrenskraftigt svenskt jordbruk	

4.1.c Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan

Hög koncentration i livsmedelskedjan

Primärproducenterna är som grupp splittrade jämfört med förädlingsindustri och dagligvaruhandel.

Marknadskoncentrationen i dagligvaruhandeln är hög. De tre största aktörerna står i genomsnitt för 86 procent av försäljningen. Koncentrationen ökar ju längre norrut man kommer i landet. I Södra Götaland står de tre största aktörerna för 78 procent av dagligvaruhandeln, medan motsvarande siffra i Norra Norrland är 99 procent¹²³. Enligt Konkurrensverket (2018) har Sverige tillsammans med de övriga skandinaviska länderna betydligt högre marknadskoncentration (mätt i CR3) än övriga europeiska länder.

¹²³ Delfi, DLF och HUI, Dagligvarukartan 2019

Inom livsmedelsindustrin finns visserligen många företag men den mesta tillverkningen sker i stora företag och de tre största företagen står i genomsnitt för 75 procent av tillverkningen inom respektive produktkategori.¹²⁴ Det stora antalet jordbrukare i förhållande till livsmedelskedjans övriga aktörer gör att väldigt få jordbruksföretag kan påverka prisbilden själv medan livsmedelsindustrin och dagligvarukedjorna har marknadsstyrka.¹²⁵ Jordbrukarna blir ofta så kallade pristagare som har svårt att förhandla om priser.¹²⁶ Det finns också indikationer på att otillbörliga handelsmetoder förekommer.¹²⁷ Ökad globalisering resulterar dessutom i att förädlingsindustrin i allt större utsträckning domineras av multinationella företag, vilket även det kan försvaga jordbrukarnas position i livsmedelskedjan.¹²⁸

I vissa delar av livsmedelskedjan är konkurrensen svag, vilket påverkar jordbruksföretagens lönsamhet negativt.^{129, 130} Det finns regionala skillnader i tillgången till potentiella köpare i form av livsmedelsindustri. Detta varierar mellan olika råvaruslag men i många fall finns relativt få potentiella köpare. Primärledet utsätts för en hård prispress när jordbrukarna har få aktörer att förhandla med och inhemska råvaror enkelt kan ersättas med importerad råvara.

Antal företag som förädlar livsmedel har ökat under de senaste åren.¹³¹ En mångfald av företag vad gäller storlek, ägandeform o.s.v. gynnar konkurrensen i livsmedelskedjan.¹³² Med fler potentiella köpare av jordbruksprodukter minskas obalansen i antal aktörer mellan det säljande primärproduktionsledet och uppköpande led. Därigenom kan den oligopol-situation som ofta råder i uppköpande led potentiellt mildras.

Jordbruket står för en liten del av det totala produktvärdet

Utbudet av livsmedel har blivit mycket mer differentierat sedan EU-inträdet och svenska förädlingsföretag har ökat sin förmåga att producera mer differentierade produkter med unika produkttegenskaper. Trots att fler jordbruksföretag säljer direkt till slutkonsument är gårdsförädling dock fortfarande en tämligen begränsad företeelse. De flesta primärproducenter säljer hela sin produktion till företag inom förädlingsledet, vilket gör att primärledet har mycket litet inflytande över den förädling och marknadsföring som görs i

¹²⁴ Konkurrensverket (2018). *Konkurrensen i livsmedelskedjan*. Rapport 2018:4.

¹²⁵ Konkurrensverket (2011). *Mat och marknad – från bonde till bord*. Rapport 2011:3

¹²⁶ Konkurrensverket (2018). *Konkurrensen i livsmedelskedjan*. Rapport 2018:4

¹²⁷ Konkurrensverket (2018). *Konkurrensen i livsmedelskedjan*. Rapport 2018:4.

¹²⁸ Jordbruksverket (2016). *Livsmedelsindustrins internationalisering - Effekter på sysselsättning och produktivitet*. Rapport 2016:16

¹²⁹ Konkurrensverket (2018). *Konkurrensen i livsmedelskedjan*. Rapport 2018:4

¹³⁰ *Tilväxt och värdeskapande Konkurrentkraft i svenskt jordbruk och trädgårdsnäring, Delbetänkande av Konkurrentkraftsutredningen*, SOU 2014:38

¹³¹ SCB, Företagens ekonomi 2011–2015

¹³² Konkurrensverket (2011). *Mat och marknad – från bonde till bord*. Rapport 2011:3

efterföljande led. Detta gör att primärledet står för en relativt liten del av produktens slutvärde och vilket bidrar till en svag position i värdekedjan.^{133, 134}

Digital teknik möjliggör nya affärsmodeller som kan stärka producentledet, till exempel genom att det blir möjligt för producenterna att kapa mellanled.¹³⁵

Producentledet får inte alltid betalt för de värden de skapar

Det finns många mervärden i producentledet som det går att ta betalt av konsumenten för, åtminstone på den inhemska marknaden.^{136, 137} Detta gör att svenskproducerade livsmedel har relativt stark konkurrenskraft i Sverige och att svenskproducerad råvara kan användas i företagens varumärkesbyggnad även bland företag i förädlingsledet. Historiskt har detta oftast inte avspeglats i avräkningspriserna till jordbrukarna men under senare år har konsumenternas högre betalningsvilja för svenskproducerat gris- och nötkött, åtminstone periodvis, förts vidare till jordbrukarna i form av högre avräkningspriser än för importerat kött.¹³⁸ Detta visar att starka mervärden i produktionen på gårdsnivå och marknadsföring av dessa potentiellt kan bidra till att öka betalningsviljan hos de senare leden i livsmedelkedjan.

Intresset och betalningsviljan för närproducerad mat har ökat kraftigt och konsument-trenderna pekar i riktningen mot att handla direkt av producenten.¹³⁹ Detta skapar möjligheter för jordbrukare att differentiera sina produkter utifrån regionalt ursprung och att ta marginaler från senare led av livsmedelkedjan. Med andra ord kan dessa trender skapa förutsättningar för marknadsinnovationer som stärker jordbrukarens konkurrensposition i livsmedelskedjan.

Mer långtgående och omfattande krav på produktionen än vad producenter i konkurrerande länder har är kostnadsdrivande och ger därmed en konkurrenskraftshämmande effekt på det svenska jordbruket.^{140, 141} Bakgrunden är att det historiskt sett visat sig vara svårt att ta betalt

¹³³ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

¹³⁴ Konkurrensverket (2011). *Mat och marknad – från bonde till bord*. Rapport 2011:3

¹³⁵ Jordbruksverket (2017). *Den digitaliserade gården Hur kan samhället bidra?* Rapport 2017:17

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Jordbruksverket 2018. *Mervärde i svensk grisproduktion* <https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr2921.html>, *Mervärden i svensk kycklingproduktion* <https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr2924.html>, *Mervärden i svensk produktion av får och lamm* <https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr2922.html>, *Mervärden i svensk nötköttsproduktion* <https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr2925.html>

¹³⁸ Jordbruksverket (2020). *Priser på jordbruksprodukter – maj 2020*. Månadsbrev – priser på jordbruksprodukter 2020-06-02.

¹³⁹ Jordbruksverket (2017). *Jordbruksföretagens kombinationsverksamheter 2016*. JO 47 SM 1701

¹⁴⁰ Konkurrensverket (2018). *Konkurrensen i livsmedelkedjan*. Rapport 2018:4.

¹⁴¹ Konkurrensverket (2011). *Mat och marknad – från bonde till bord*. Rapport 2011:3

för de mervärden som följer av lagkrav när all inhemsk produktion omfattas av lagkraven. Detta kan förklaras av att jordbrukarnas position i värdekedjan är svag, där de som regel är pristagare med liten möjlighet att påverka priset på de produkter de säljer. För mervärden som går utöver lagstiftningskrav är det däremot enklare att ta ut ett merpris, genom system för certifiering och märkning - såsom för exempelvis ekologisk produktion. I länder som Danmark och Nederländerna förekommer märkningar kopplade till ett djurskydd som går utöver det som lagstiftningen kräver, i syfte att ta ut ett merpris gentemot såväl inhemska som importerade standardprodukter. Sveriges på många områden strängare lagstiftning än minimikraven på EU-nivå gör emellertid att svenska jordbrukare som vill differentiera sina produkter från standardprodukter måste utgå från en högre grundnivå, vilket är kostnadsdrivande och innebär därmed att svenska märkningar får svårare att klara konkurrensen.

Den offentliga sektorn i Sverige är en av livsmedelskedjans största kunder. Regler för offentlig upphandling försvårar upphandlingar som premierar de s.k. svenska mervärdena. Det finns utrymme för förenklningar och ökad kunskap kring hur reglerna kan tillämpas.¹⁴²

Lantbrukskooperationen stärker förhandlingsstyrkan

Lantbruksföretagen, som ofta är små, kan genom att gå samman i kooperativ förbättra sina möjligheter att få ut produkter på marknaden till acceptabla priser¹⁴³. Lantbrukarnas behov av stärkt förhandlingsstyrka är argument som framhålls för att ge undantag från konkurrensreglerna som ska förhindra konkurrensbegränsande samarbete.

På den svenska marknaden finns ett antal lantbrukskooperativa företag¹⁴⁴. De är ekonomiska föreningar som ägs av sina medlemmar. Kooperativet har till uppgift att sälja vidare de råvaror som jordbrukarna producerar och i vissa fall även genom egna industrier förädla råvaran. Kooperativen kan också samordna inköp av insatsvaror till medlemmarna. De senaste decennierna har det skett en stark strukturrationalisering där kooperativ gått samman och produktionsanläggningar lagts ner. Det har även skett försäljningar av kooperativt ägda företag till privat ägda företag. Ökad efterfrågan på lokalproducerade produkter har dock gjort att det på senare år bildats en del nya mindre kooperativ. Totalt sett har de nya mindre kooperativen ännu så länge en marginell marknadsandel.

Förekomsten av producentkooperativa uppköpande företag varierar mellan produktionsinriktningarna. Inom spannmålsodling, mjölkproduktion och stärkelsepotatis tar

¹⁴² *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15.

producentkooperativa företag hand om majoriteten av jordbrukarnas produktion. Inom slakteriledet samt inom sockerproduktionen saknas däremot producentkooperativa företag.¹⁴⁵

Kooperativen ger lantbrukarna en starkare position i livsmedelskedjan och kan fungera som motvikt mot de stora företag som dominerar både insatsvaruhandeln och försäljningsledet.¹⁴⁶

Producentorganisationer täcker en betydande del av frukt- och grönsaksproduktionen

Sverige har fem erkända producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker. Hur stor andel av frukt- och grönsaksproduktionen som omfattas av dessa organisationer kan variera en del från år till år. Högst var den under 2008-2010, då den låg omkring 60 procent.¹⁴⁷

Jordbruksverket analyserade situationen för frukt- och grönsakssektorn i samband med att vi uppdaterade vår nationella strategi inom stödet till producentorganisationer¹⁴⁸. Det arbetet drog slutsatsen att frukt- och grönsakssektorn till stor del har samma styrkor och svagheter som jordbrukssektorn som helhet. Bland möjligheterna nämndes att öka marknadsandelen genom att förlänga säsongen, att satsa på att höja kvaliteten ytterligare och att öka utbildningen i företagsledning. Till hoten hör svag produktutveckling och brist på växtskyddsmedel.

Den nationella strategin slår fast tre övergripande mål för perioden 2017-2022:

- stärka producentledets position på marknaden
- öka sektorns konkurrenskraft
- minska miljöbelastningen från produktion och hantering

SWOT-analys, särskilt mål 3

S1 Mervärde skapar förutsättningar för att utveckla starka varumärken	W1 Få aktörer och stark marknads-koncentration i förädlings- och distributionsled
---	---

¹⁴⁵ Flera av de utlandsägda företagen är förvisso producentkooperativa i sina hemländer men den svenska verksamheten bedrivs inte kooperativt.

¹⁴⁶ Konkurrensverket (2018). *Konkurrensen i livsmedelskedjan*. Rapport 2018:4.

¹⁴⁷ Genom att jordgubbsproduktionen står för en stor del av marknadsvärdet får variationer i jordgubbsskörden en stor inverkan på hur stor andel av omsättningen inom frukt- och gröntproduktionen som består av jordgubbar och därmed också hur stor andel av frukt- och gröntproduktionen som omfattas av producentorganisationer.

¹⁴⁸ Jordbruksverket (2018). *Nationell strategi för producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker*. Rapport 2017:19 reviderad 2018.

S2 Kooperation stärker lantbrukarnas plats i livsmedelskedjan	W2 Primärledet står för en liten del av slutproduktens förädlingsvärde W3 Mervärden som stöds av lagstiftning begränsar primärproducenternas förmåga att använda dessa mervärden för att stärka sin marknadsposition
O1 Konkurrensen ökar i förädlingsledet O2 Digitalisering öppnar upp för nya affärsmodeller O3 Ökat intresse för matens ursprung och produktionssätt O4 Översyn av regelverk och rekommendationer vid offentlig upphandling	T1 Ojämna maktförhållanden i livsmedelskedjan

4.2 Allmänt mål 2 – Stödja och stärka miljöskyddet, inbegripet biologisk mångfald, och klimatåtgärder och bidra till uppnåendet av unionens miljö- och klimatrelaterade mål, bland annat dess åtaganden inom ramen för Parisavtalet

Det är viktigt att svenskt jordbruk är långsiktigt hållbart och konkurrenskraftigt för att värna biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Därför är det allvarligt att lönsamheten är svag i stora delar av landet, främst i den typen av jordbruk som mest gynnar natur och landskap. Om inte lönsamheten kan förbättras eller om politiken inte kompenserar för detta kommer det förutom minskad livsmedelsproduktion även att påverka flera miljönyttor som biologisk mångfald och ett öppet odlingslandskap, vilket gör det svårt att nå miljömålet Ett rikt odlingslandskap.

Det finns problem med näringsläckage från jordbruket till vatten. Klimatförändringar med mer nederbörd kan göra att denna problematik växer. Problemen med vattenkvalitet är störst i slättbygder. Ökad intensitet inom växtodling och animalieproduktion i Sverige bidrar till att riskerna ökar även för läckage av växtskyddsmedel till yt- och grundvatten. En viktig förutsättning för en effektiv användning av växtnäring och växtskyddsmedel är att marken är väl-dränerad. Ny teknik och andra odlingsystem kan bidra till en god vattenkvalitet.

Utsläppen till luft behöver minskas vilket kan göras genom att miljöpåverkan från lantbruket ytterligare begränsas. Genom att minska utsläpp av kväveoxider och ammoniak bidrar jordbruket till att nå miljömålen Begränsad klimatpåverkan, Ingen övergödning, Frisk luft och Giffri miljö.

Jordbruket står för omkring 13 procent av de svenska utsläppen av växthusgaser. Andelen har ökat något på senare år, eftersom jordbrukets utsläpp varit i stort sett oförändrade samtidigt som utsläppen från andra sektorer har minskat. De klimatpåverkande utsläppen

från jordbrukssektorn kan minska men inte tas bort helt. Jordbruket kan bidra i klimatarbetet genom att bli resurseffektivare per producerad enhet, genom att öka kolinlagringen i mark samt genom att bidra till en ökad produktion av förnybar energi.

Det finns ett väl etablerat offentligt finansierat rådgivningssystem i Greppa Näringen, växtskyddscentraler och ekorådgivning som är en länk mellan forskare och företag. Det finns dock svårigheter för rådgivningsföretag att ta betalt för miljöråd.

4.2.a Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringarna, bland annat genom att minska växthusgasutsläppen och förbättra koldioxidbindningen samt främja hållbar energi

Goda naturliga förutsättningar för minskade klimatutsläpp

Sverige är, relativt sin befolkning, ett stort land med rik tillgång till naturresurser som mark, skog och vatten. Resurserna kan användas för att bidra till många av samhällets målsättningar. Exempelvis bidrar skogens förmåga att ersätta fossilbaserade material, binda kol och leverera klimatneutral energi till landsbygdernas möjlighet att bidra till klimatmålen.^{149 150}

Den svenska djurhållningen är, relativt andra länder, mer klimateffektiv. Inom svensk animalieproduktion är växthusgasutsläpp per kilo produkt klart under genomsnittet för EU.¹⁵¹ Trenden för utsläppen är dessutom nedåtgående i Sverige.^{152 153} Faktorer som bidrar till en klimateffektiv produktion är bland annat relativt friska djur och att biprodukter som inte lämpar sig för humankonsumtion tas tillvara.¹⁵⁴

En relativ ökning av efterfrågan på kött producerat i Sverige bidrar till att kött produceras på ett relativt sett mer klimateffektivt sätt. Det förutsätter att det svenska köttet ersätter produktion i andra länder.¹⁵⁵

Långa avstånd och kort växtsäsong har negativa effekter

En högre avkastning från växtodling utan att mängden insatsvaror ökar är generellt sett bättre för klimatet då det ökar resurseffektiviteten per kilo produkt. En högre skörd binder

¹⁴⁹ Regeringskansliet (2018). *Strategi för Sveriges nationella skogsprogram*. N2018.15.

¹⁵⁰ Arbetsgrupp 2 (2016). *Virkesproduktion, övriga ekosystemtjänster och naturens gränser*. Underlagsrapport från arbetsgrupp 2 inom nationellt skogsprogram.

¹⁵¹ Lesschen, J., P. & Westhoek, H. (2011). *Greenhouse gas emission profiles of European livestock sectors*. *Animal Feed Science and Technology* 166:16-28.

¹⁵² Naturvårdsverket (2019) Fördjupad analys av den svenska klimatomställningen 2019

¹⁵³ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden*

¹⁵⁴ Gård & Djurhälsan (2018). *InterPIG - Internationella rapporten 2017*. Husdjursstatistik 2018. Växa Sverige

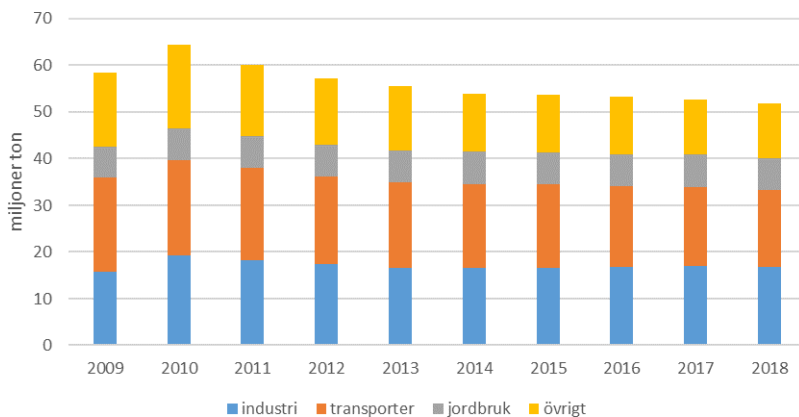
¹⁵⁵ IVA (2019). Så klarar det svenska jordbruket klimatmålen- En delrapport från IVAprojektet Vägval för klimatet.

också in mer kol i marken. De jämförelsevis sämre odlingsförhållandena i Sverige kan innebära en relativt låg medelavkastning per hektar. Stora geografiska avstånd ökar dessutom behovet av transporter redan i primärledet. De regionala skillnaderna är dock stora och den höga avkastningen i södra Sverige kan ge ett lägre klimatavtryck än i norra delarna av landet.

En ökad efterfrågan på vegetariska alternativ i stället för animaliska ger förutsättningar för att minska matkonsumtionens klimatpåverkan.¹⁵⁶

Såväl naturliga förutsättningar som traditioner gynnar dock mjölk- och köttproduktion, relativt växtodling i delar av landet.¹⁵⁷ Det kan vara svårt för svenskt jordbruk att möta en ökad efterfrågan på en mer växtbaserad och klimateffektiv kosthållning.

Jordbrukets utsläpp av växthusgaser har minskat sedan 1990-talet

Figur 29 Jordbrukets och andra källors utsläpp av växthusgaser, miljoner ton
Källa: Naturvårdsverket

Utsläppen domineras av metan från djurs matsmältning och av lustgas från jordbruksmark. Jordbrukssektorns utsläpp har minskat med 10 procent sedan 1990 beroende främst på minskad djurhållning (framför allt antal mjölkkor och grisar) och delvis på minskad användning av mineralgödsel. Utsläppen från jordbrukets arbetsmaskiner var 0,6 miljoner ton koldioxidekvivalenter år 2017. Utsläppen från jordbrukets arbetsmaskiner och lokaler motsvarar totalt knappt 1 miljon ton koldioxid och utsläppen har sedan 1990 minskat med 25

¹⁵⁶ IPCC (2019) Climate Change and Land, an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems.

¹⁵⁷ Jordbruksverket (2003). *Hur går det för svenskt jordbruk – en jämförelse med några konkurrentländer*. Rapport 2003:7

procent.¹⁵⁸ Det svenska jord- och skogsbruket använder mindre energi per hektar än EU-genomsnittet.¹⁵⁹

En stor andel av företag med växthusodling har ställt om sin uppvärmning från fossil till förnybar energi vilket möjliggör odling av grönsaker och prydnadsväxter med låg klimatpåverkan.¹⁶⁰

Utsläppen från jordbrukssektorn kan minska men inte tas bort helt. Vissa utsläpp kan inte minskas på grund av begränsningar i att kunna påverka de biologiska processerna. Det saknas också kunskap om effektiva klimatåtgärder, framför allt när det gäller utsläppen av metan och lustgas.¹⁶¹

Sverige har kolrika jordar men också stora utsläpp från mark

Sverige har en stor andel skog och en liten andel jordbruk. Enligt kommissionen utgörs Sverige av drygt 9 procent jordbruksmark och cirka 59 procent skogsmark.¹⁶² De visar också att Sverige har höga halter av kol i mark.¹⁶³ Såväl Sveriges unga jordar som det kalla klimatet medverkar till en långsammare nedbrytning av organiskt material än i mer sydliga länder.¹⁶⁴ En stor del av skogen är under tillväxt vilket också är positivt för kolinlagring.

Utöver utsläpp av metan och lustgas sker det utsläpp och upptag av koldioxid från åkermark och betesmark p.g.a. kolförrädsförändringar i jordar och biomassa. Utöver dessa kolflöden beräknas jordbruksmark i genomsnitt vara en källa till koldioxid där den största källan är mulljordar som årligen antas släppa ifrån sig knappt tre miljoner ton koldioxid. Mineraljordarna uppvisar stor mellanårsvariation i utsläpp och upptag av koldioxid vilket i stor utsträckning beror på variationer i tillförsel av organiskt material till marken (rester av årlig skörd och tillförsel av stallgödsel). Den kontinuerliga inventeringen av kolförråd i åkermark pekar på att det sker en långsiktig uppbyggnad av kol i mineraljorden. Arealen åkermark har minskat sedan 1990 vilket i viss utsträckning påverkar utsläppen från denna marktyp. Betesmark omfattar endast en procent av landarealen och de genomsnittliga årliga nettoupptagen har legat nära noll under perioden 1990-2017.¹⁶⁵

¹⁵⁸ Naturvårdsverket (2020) National Inventory Report Sweden 2020. Greenhouse Gas Emission Inventories 1990-2019. Siffrorna används också för kontextindikator 45.

¹⁵⁹ Kontextindikator 44 energy use in agriculture, forestry and food industry.

¹⁶⁰ Jordbruksverket (2018). *Energianvändning i växthus 2017*. Statistikrapport 2018:05

¹⁶¹ Jordbruksverket (2018). *Hur kan den svenska jordbrukssektorn bidra till att vi når det nationella klimatmålet?* Rapport 2018:01

¹⁶² DG agri (2017). Kontextindikator 31 Land cover.

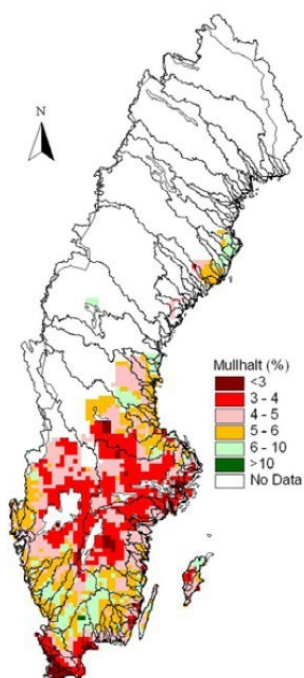
¹⁶³ DG agri (2017). Kontextindikator 41. Soil organic carbon.

¹⁶⁴ <https://www.slu.se/miljoanalys/statistik-och-miljodata/miljodata/webbtjanster-miljoanalys/markinfo/markinfo/markprofil/jordman/jordmansbildande-processer/>

¹⁶⁵ Naturvårdsverket (2019) Fördjupad analys av den svenska klimatomställningen 2019

Trots att organogen jordbruksmark endast utgör en liten andel av den totala jordbruksarealen står dessa marker för en tredjedel av det svenska jordbrukets utsläpp av växthusgaser. Utifrån dagens kunskapsläge är den mest effektiva metoden för att kraftigt minska utsläppen av växthusgaser från organogen jordbruksmark att återställa dessa till våtmarker. Detta innebär en nedläggning av produktionen på marken.¹⁶⁶

Mullhalten i åkermarken varierar i olika delar av Sverige. Halterna tenderar att vara lägre än genomsnittet i slättbygderna och högre i skogsbygderna.

Figur 30 Geografisk fördelning av mullhalt i matjorden. För de vita områdena i kartan saknas data.
Källa: Jordbruksverket 2015:19

¹⁶⁶ Jordbruksverket (2018). Återvätning av organogen jordbruksmark som klimatåtgärd. Rapport 2018:30.

I Skåne är många jordar mullfattiga, medan höga halter av organiskt material är frekventa i de nederbördsrika områdena i Västsverige.¹⁶⁷ I Sverige har mullhalten i åkermarken ökat i medeltal de senaste tjugo åren, detta främst beroende på en ökande areal vall.¹⁶⁸

Att binda in organiskt kol i mark är förutom en klimatåtgärd en av de viktigaste faktorerna för markens bördighet. Många av de åtgärder som lyfts fram för att öka bördigheten och öka kolinlagringen ses dessutom som viktiga för att klara ett föränderligt klimat samt extremväder såsom översvämning och torka. Detta kan uppnås på många olika sätt, exempelvis genom ändrad markanvändning eller förändring av odlingsystem och skötselåtgärder. Odling av vall, mellangrödor och fleråriga grödor samt tillförsel av organiskt material är några av de metoder som har störst potential.¹⁶⁹ Möjligheterna till kolinlagring skiljer sig dock mellan Sveriges olika delar på grund av skillnader i klimat, jordart och tidigare markanvändning samt tillgång till organiskt material som stallgödsel eller rötslam.

Det innebär att lämpliga stödåtgärder för att öka kolinlagringen skiljer sig åt mellan olika landsdelar. Exempelvis kräver odlingen av mellangrödor att det finns en period för god tillväxt på hösten efter skörd av huvudgrödan vilket inte är fallet i norra Sverige.

Mer än hälften av energin kommer från förnybara källor

Det svenska energisystemet är till viss del baserat på inhemska förnybara energibärare såsom vatten, vind, sol och biomassa, men en stor del av energitillförseln sker genom import av bland annat kärnbränsle för elproduktion i kärnkraftsreaktorer, biodrivmedel samt fossila drivmedel som olja och naturgas till transportsystemet. En mycket liten andel av biodrivmedlen som säljs i Sverige produceras från svensk råvara.

Energi- och klimatåtgärder, inte minst koldioxidskatten som infördes på 1990-talet, har lett till att användningen av förnybar energi ökat markant under senare decennier. År 2017 stod den för 55 procent av den totala energianvändningen i Sverige. En stor andel av den förnybara energin kommer från bioenergi.¹⁷⁰ Den ökade tillförseln av bioenergi beror främst på bättre utnyttjande av restprodukter från skogsnäringen. Samtidigt som att skogstillväxten och skogsavverkningarna det senaste århundradet har fördubblats har skogens virkesförråd och kolförråd ökat. Tillskottet av biobränslen från jordbruket har också ökat, både inhemskt producerade och importerat fordonsbränsle. Idag bidrar det svenska jordbruket relativt lite (2,4 procent)¹⁷¹ till energitillförseln i Sverige. Förutom biogas och grödor för produktion av

¹⁶⁷ Jordbruksverket (2015). *Nationell jordartskartering*. Rapport 2015:19

¹⁶⁸ Poeplau et al. 2015. *Positive trends in organic carbon storage in Swedish agricultural soils due to unexpected socio-economic drivers*. *Biogeosciences*, 12, 3241-3251, 2015

¹⁶⁹ Bolinder, M., Freeman, M., Kätterer, T. (2017). *Sammanställning av underlag för skattning av effekter på kolinlagring genom insatser i Landsbygdsprogrammet*. Sveriges lantbruksuniversitet

¹⁷⁰ Energimyndigheten (2019). *Energiläget i siffror 2019*.

¹⁷¹ Kontextindikator 43 Sustainable production of renewable energy from agriculture and forestry.

biodrivmedel såsom etanol och RME ingår energiskog och vissa andra energigrödor för småskalig värme- och elproduktion.¹⁷²

Tydliga politiska mål och goda förutsättningar att producera hållbar energi

För att klara klimatmålen på europeisk och svensk nivå behöver jord- och skogsbrukets bidrag till produktionen av förnybar energi öka i stor omfattning.^{173 174} Den svenska klimatlagen lägger ett ansvar på nuvarande och framtida regeringar att föra en politik som utgår från klimatmålen och att regelbundet rapportera om utvecklingen. En central utgångspunkt för klimatlagen är att klimatpolitiska och budgetpolitiska mål ska ges förutsättningar att samverka med varandra. För att klara klimatmålet behöver Sverige ställa om hela sin energi- och transportsektor och bland annat ska andelen förnybara drivmedel öka högst avsevärt. Dessa förnybara drivmedel ska komma framför allt från skogen men också från en ökad produktion av biomassa från åkermarken vid sidan av livsmedelsproduktionen.¹⁷⁵

Energi som produceras från exempelvis sol och vind eller restprodukter som skogsavfall, gödsel och halm kan ersätta fossil energi. Fleråriga energigrödor och mellangrödor har också potential samtidigt som miljöpåverkan från produktion är liten.^{176 177} Flera av landsbygdernas näringar kan därför spela en avgörande roll för samhällets omställning till en cirkulär, biobaserad och fossilfri ekonomi.¹⁷⁸

År 2010 hade 15 lantbruk i Sverige startat biogasanläggningar där det rötas stallgödsel. Antal anläggningar i Sverige som använder gödsel för biogasproduktion har under 2016 ökat till 60 stycken, varav 40 var gårdsanläggningar och resterande samrötningsanläggningar. Under 2016 rötades drygt 4 procent av stallgödseln.¹⁷⁹ Produktionen av gödselbaserad biogas bedöms kunna öka tiofalt fram till 2030.¹⁸⁰

¹⁷² Black-Samuelsson S, Eriksson H, Henning D, Janse G, Kaneryd L, Lundborg A och Niemi Hjulfors L. 2017. *Bioenergi på rätt sätt – om hållbar bioenergi i Sverige och andra länder*. Rapport av Skogsstyrelsen, Energimyndigheten, Jordbruksverket och Naturvårdsverket. Rapport 10, Skogsstyrelsen. 2017.

¹⁷³ European Commission (2018) In-depth analysis in support of the Commission communication COM(2018) 773 A Clean Planet for all A European long-term strategic vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy.

¹⁷⁴ *En klimat- och luftvårdsstrategi för Sverige*. Delbetänkande av Miljömålsberedningen. SOU 2016:47.

¹⁷⁵ *En klimat- och luftvårdsstrategi för Sverige*. Delbetänkande av Miljömålsberedningen. SOU 2016:47.

¹⁷⁶ *Mer biogas!* SOU 2019:63.

¹⁷⁷ Börjesson, Pål (2016) Potential för ökad tillförsel och avsättning av inhemsk biomassa i en växande svensk bioekonomi. Lunds Universitet.

¹⁷⁸ *En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder – för ett Sverige som håller ihop*. Prop. 2017/18:179.

¹⁷⁹ Naturvårdsverket (2018). *Fördjupad analys av svensk klimatstatistik 2018*. Naturvårdsverket Rapport 6848.

¹⁸⁰ *Mer biogas!* SOU 2019:63.

Starka institutioner och hög utbildningsnivå underlättar

En rad generella faktorer, som god institutionell kapacitet, hög utbildningsnivå och kompetens, hög innovationskraft och ett väl etablerat rådgivningssystem är styrkor som bidrar till ökade förutsättningar att minska klimatpåverkan och till att genomföra effektiva anpassningar till ett förändrat klimat.¹⁸¹ Till denna allmänna institutionella beredskap kan man också lägga till det faktum att jordbruks- och markfrågor på senare tid hamnat högre på den politiska agendan.¹⁸²

Det finns en stark institutionell kapacitet som skapar förutsättningar att på ett effektivt sätt hantera de i sig oundvikliga målkonflikterna mellan klimatmål och andra mål.^{183 184} Ett exempel på det är att ökad samverkan mellan olika intressen kan mildra målkonflikter, exempelvis den mellan rennäring och vindkraft, och därigenom öka möjligheterna att bidra mer till fler mål.

Låga kostnader för fossil energi och stora avstånd försvårar omställningen

Låga energipriser innebär minskade incitament att utveckla och investera i produktion av förnybara energiresurser från landsbygderna. Globalt är subventionerna till fossila bränslen fortfarande mycket större än till förnybar energi.^{185 186}

Statsstödsregler som minskar möjligheterna att bedriva en politik som gynnar exempelvis förnybar energiproduktion kan utgöra minskade möjligheter att bidra till minskade växthusgasutsläpp.¹⁸⁷

¹⁸¹ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden*

¹⁸² *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop.2016/17:104.

¹⁸³ Agenda 2030-delegationen (2017) I riktning mot en hållbar välfärd. Agenda 2030-delegationens nulägesbeskrivning och förslag till handlingsplan för genomförandet av Agenda 2030 för hållbar utveckling. Statens offentliga utredningar. (Fi 2016:1). <https://www.regeringen.se/49ba4d/contentassets/1a2de8e7c90747a9b2c96081ceed7c58/i-riktning-mot-en-hallbar-valfard.pdf> s.81

¹⁸⁴ Agenda 2030-delegationen (2017) Delredovisning från Agenda 2030-delegationen. Promemoria. Statens offentliga utredningar. (Fi 2016:1). <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2016/11/Delredovisning-Agenda-2030-delegationen-utan-bilagor.pdf> s.7

¹⁸⁵ IEA (2015). International Energy Agency. Energy and climate change. World Energy Outlook, special report

¹⁸⁶ Black-Samuelsson S. et al. (2017). *Bioenergi på rätt sätt – om hållbar bioenergi i Sverige och andra länder*. Rapport av Skogsstyrelsen, Energimyndigheten, Jordbruksverket och Naturvårdsverket. Rapport 10, Skogsstyrelsen. 2017.

¹⁸⁷ Black-Samuelsson S. et al. (2017). *Bioenergi på rätt sätt – om hållbar bioenergi i Sverige och andra länder*. Rapport av Skogsstyrelsen, Energimyndigheten, Jordbruksverket och Naturvårdsverket. Rapport 10, Skogsstyrelsen. 2017. s. 38

Potentialen för möjligheten till produktion av olika typer av förnybar energi inom jordbruket kan begränsas av tillgången till råvara inom rimliga avstånd från produktionen.^{188 189}

Landsbygdens gleshet och bristande infrastruktur har därför betydelse för produktionspotentialen. Enligt kontextindikator 4 finns i Sverige knappt 9 personer per km² på landsbygden, vilket ska jämföras med EU:s 51 personer/km². Det svenska jordbrukets andel av den nationella produktionen av förnybar energi är också mycket liten i ett EU-perspektiv.¹⁹⁰

Jordbruket behöver anpassa sig till klimatförändringarna

Sammantaget förväntas klimatförändringarna medföra större fördelar än nackdelar för det svenska jordbrukets produktionsförmåga, under förutsättning att sektorn anpassar sig till de nya förutsättningarna.

Klimatförändringarna kommer att innebära ett varmare klimat med förändrade nederbördsmonster, längre vegetationsperiod och mer frekventa extrema väderhändelser. Det svenska jordbruket kan också få större betydelse i framtiden om förutsättningarna försämrats i viktiga jordbruksområden i världen.^{191 192}

Det finns positiva aspekter av förändringarna, som att en längre växtsäsong kan möjliggöra fler eller större skördar, möjligheter att odla vissa grödor längre norrut samt möjligheter för en längre utevistelse hos jordbrukets djur.

Det finns också negativa aspekter av klimatförändringarna, som utmaningar med mer och mindre nederbörd under olika säsonger och därmed risk både för intensiva regn och perioder med torka och vattenbrist. Behovet av bevattning förväntas därmed bli större, samtidigt som konkurrensen om vattenresurserna kommer att öka (mer om bevattning finns att läsa under särskilt mål 5 – ”vatten en viktig resurs för jordbruksproduktionen”). Markens avkastning och behov av bearbetning påverkas också av minskad tjäle vilket kan utgöra ett hot.¹⁹³ Effekterna av ett förändrat klimat utanför Sverige påverkar också den svenska jordbruks- och trädgårdssektorn.

Sverige är ett nord-sydligt långsträckt land med stora regionala skillnader vilket innebär att klimatförändringen kommer att få olika effekter i olika delar av landet. Exempelvis flyttas

¹⁸⁸ Jordbruksverket (2019) Kalkyler för energigrödor.

¹⁸⁹ *Mer biogas!* SOU 2019:63.

¹⁹⁰ DG agri (2017). Kontextindikatorerna 4 och 43.

¹⁹¹ Jordbruksverket (2017). *Handlingsplan för klimatanpassning, Jordbruksverkets arbete med klimatanpassning inom jordbruks- och trädgårdssektorn*. Rapport 2017:7.

¹⁹² Bernes, C. (2016). *En varmare värld – Växthuseffekten och klimatets förändringar*. Tredje upplagan. Monitor 23. Naturvårdsverket.

¹⁹³ *Nationell strategi för klimatanpassning*. Prop.2017/18:163.

odlingsgränsen för olika grödor successivt norrut medan effekterna av havsnivåhöjningen blir störst i södra Sverige.

Låg investeringsvilja försvårar anpassning

För att kunna hantera det hot som klimatförändringarna innebär behövs det ny kunskap, investeringar i nya lösningar samt underhåll av befintliga byggnader och infrastruktur. Lönsamheten i stora delar av branschen är låg vilket resulterar i en svag investeringsvilja.¹⁹⁴ Hos företagare som närmar sig pensionsåldern saknas ofta incitament att investera i modern teknik och lära sig nya arbets- och produktionsmetoder. Dessutom pågår det jämförelsevis lite tillämpad forskning inom jordbruksområdet och forskningen utgår i för liten grad från näringsens behov. Detta gör att innovationsförmågan är lägre i jordbruket än i andra delar av svenskt näringsliv.¹⁹⁵

Nationella planer och program som beror av EU-lagstiftning

SWOT-analysen ska hänvisa till nationella planer som härrör från viss EU-lagstiftning.

Nedanstående direktiv och förordningar är de lagstiftningsakter som är relevanta för specifikt mål d).

- Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/2284 av den 14 december 2016 om minskning av nationella utsläpp av vissa luftföroreningar, om ändring av direktiv 2003/35/EG och om upphävande av direktiv 2001/81/EG.
- Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2018/841 av den 30 maj 2018 om inbegripande av utsläpp och upptag av växthusgaser från markanvändning, förändrad markanvändning och skogsbruk i ramen för klimat- och energipolitiken fram till 2030 och om ändring av förordning (EU) nr 525/2013 och beslut nr 529/2013/EU.
- Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2018/842 av den 30 maj 2018 om medlemsstaternas bindande årliga minskningar av växthusgasutsläpp under perioden 2021–2030 som bidrar till klimatåtgärder för att fullgöra åtagandena enligt Parisavtalet samt om ändring av förordning (EU) nr 525/2013.
- Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/2001 av den 11 december 2018 om främjande av användningen av energi från förnybara energikällor.
- Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/27/EU av den 25 oktober 2012 om energieffektivitet, om ändring av direktiven 2009/125/EG och 2010/30/EU och om upphävande av direktiven 2004/8/EG och 2006/32/EG.
- Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2018/1999 av den 11 december 2018 om styrningen av energiunionen och av klimatåtgärder samt om ändring av

¹⁹⁴ Jordbruksverket (2018). *Förprovningar av stallplatser 2017, På tal om jordbruk och fiske – fördjupning om aktuella frågor*

¹⁹⁵ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

[Europaparlamentets och rådets förordningar \(EG\) nr 663/2009 och \(EG\) nr 715/2009, Europaparlamentets och rådets direktiv 94/22/EG, 98/70/EG, 2009/31/EG, 2009/73/EG, 2010/31/EU, 2012/27/EU och 2013/30/EU samt rådets direktiv 2009/119/EG och \(EU\) 2015/652 och om upphävande av Europaparlamentets och rådets förordning \(EU\) nr 525/2013.](#)

Följande nationella plan är en del av genomförandet av förordningarna och direktiven i listan ovan.

- [Sveriges integrerade nationella energi- och klimatplan.](#)
- [Nationellt luftvårdsprogram](#)
- [De nationella miljömålen](#)

SWOT-analys, särskilt mål 4

<p>S1 Rik tillgång på naturresurser</p> <p>S2 Skog och jordbruksmark har god förmåga till kolinlagring</p> <p>S3 Svensk animalieproduktion har jämförelsevis låg klimatpåverkan</p> <p>S4 Hög generell utbildningsnivå och starka institutioner underlättar omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi</p> <p>S5 Goda förutsättningar till låg klimatpåverkan från växthusodling</p>	<p>W1 Det saknas kunskap om effektiva klimatåtgärder</p> <p>W2 Utsläppen från organogen jordbruksmark är stora men svåra att minska utan produktionsbortfall</p> <p>W3 Odlingsförhållanden i områden med kort växtsäsong kan ge jämförelsevis högre klimatpåverkan vid odling av spannmål</p> <p>W4 Stora geografiska avstånd minskar potentialen för förnybar energi</p> <p>W5 Naturliga förutsättningar gynnar animalieproduktion mer än växtodling</p>
<p>O1 Ökad efterfrågan på svenskt kött kan bidra till minskade utsläpp från köttkonsumtion</p> <p>O2 Politiska mål främjar omställningen till ett fossilfritt samhälle</p> <p>O3 Ökad kolinlagring kan bidra till både miljö- och produktionsmål</p> <p>O4 God institutionell kapacitet att hantera olika målkonflikter</p> <p>O5 Klimatförändringarna medför bättre odlingsförutsättningar för svenskt jordbruk</p>	<p>T1 Svagt kunskapssystem och låg investeringsvilja hämmar anpassningsarbetet</p> <p>T2 Subventioner till fossila bränslen minskar investeringsviljan i förnybara alternativ</p> <p>T3 Regelverk försvårar statligt stöd till förnybar energiproduktion</p>

O6 Goda förutsättningar att ställa om till fossilfri energi	
O7 En ökad efterfrågan på vegetariska alternativ i stället för animaliska ger förutsättningar för att minska matkonsumtionens klimatpåverkan	

4.2.b Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser såsom vatten, mark och luft, bland annat genom att minska behovet av kemikalier

Goda förutsättningar för hållbart jordbruk

Sverige har, relativt många andra EU-länder, goda naturliga förutsättningar för att bruka naturresurserna på ett hållbart sätt. Till dessa förutsättningar hör exempelvis generellt god tillgång till vatten och låg generell risk för erosion. Ett varierat landskap och kyligare klimat jämfört med övriga Europa ger ett lägre behov av kemiska växtskyddsmedel.¹⁹⁶

Förvaltning av jordbruksmark är en viktig del av miljömålen

Jordbruksmarken är en naturresurs som om den hanteras på rätt sätt har potential att leverera livsmedel och andra produkter under lång tid¹⁹⁷. Jordbruksmarkens produktionsförmåga lyfts också fram i två av tolv preciseringar under miljö kvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap. För en hållbar utveckling ska åkermarken ha en bra mullhalt, att markpackning inte är ett hot mot produktionen, att dräneringen fungerar och att åkermarkens biologiska och kemiska egenskaper inte försämras. Mullhalten i svenska jordar bedöms överlag som god men i framför allt slättbygd är halten i vissa jordar lägre än vad som är produktionsmässigt optimalt¹⁹⁸. Markpackningen i svenska jordar riskerar att öka i och med ökad nederbörd och tunga jordbruksmaskiner. SLU genomför undersökningar av markpackningen på ett 30-tal olika fält i Sverige enligt ett rullande schema. Data kan dock ännu inte användas för att dra några generella slutsatser om tillståndet för jordarna.

Inom ekologisk odling som bedrivs på drygt 20 procent av jordbruksmarken krävs en mer varierad växtföljd och ofta är andelen slättevall hög i växtföljden. Växtnäringstillförseln sker via organiska gödselmedel eller grön gödsling. Detta innebär sammantaget positiva effekter för markens långsiktiga produktionsförmåga, främst genom dess effekt på markstruktur och mullhalt.

¹⁹⁶ Europeiska miljöbyrån EEA (2016). *Environmental Indicator Report 2016*.

¹⁹⁷ Hasund, K. P. (1986). *Jordbruksmarken i naturresursekonomiskt perspektiv*. SLU, rapport 269.

¹⁹⁸ SCB, Jordbruksverket, Naturvårdsverket och LRF (2012). *Hållbarhet i svenskt jordbruk 2012*.

Tillförsel av tungmetaller, främst kadmium genom luftdeposition, mineralgödsel och kalkningsmedel¹⁹⁹, är ett annat hot mot en hållbar förvaltning av åkermarken som naturresurs. Kadmium finns naturligt i jorden och halterna varierar över landet, med högre halter i bland annat delar av Jämtlands och Skåne län²⁰⁰.

Svensk odling i jord- och trädgårdsbruk använder lite växtskyddsmedel

Hektardoserna av växtskyddsmedel i Sverige ligger på en låg nivå jämfört med andra länder i Europa. Sverige har sedan länge behörighetskrav för användning av växtskyddsmedel, rådgivarstöd i form av växtskyddscentraler samt kostnadsfri miljörådgivning genom Greppa näringen. Dessutom finns god tillgång på välutbildade oberoende rådgivare inom växtodlingsområdet i de mer intensivt odlade bygderna som också medverkar till behovsanpassning av bekämpningsinsatserna. Odlingen på svensk åkermark kännetecknas av varierad växtföljd och omfattande vallodling vilket minskar miljöbelastningen.^{201 202}

Inom det svenska jordbrukets växtodling, på drygt tre miljoner hektar, domineras växtföljderna av spannmål och vallodling för bete och slätter, med c:a en tredjedel var av åkermarken. Dessa vallbaserade växtföljder ger Sverige fördelar ur miljösynpunkt, som både minskar behovet av växtskyddsmedel och håller tillbaka både ogräs- och skadetrycket från konkurrerande ogräs respektive insekter och svampar. I en EU-jämförelse ligger den svenska användningen av växtskyddsmedel mycket lågt²⁰³. Den ökande intensifieringen inom växtodlingen ger dock en alltmer ökande användning av växtskyddsmedel, mätt som hektardoser²⁰⁴.

I Sverige odlas drygt 20 procent av jordbruksmarken ekologiskt och vid en jämförelse med övriga EU-länder är det bland de högsta andelarna.²⁰⁵ Användningen av växtskyddsmedel begränsas betydligt vid en omställning till att odla ekologiskt och därmed minskar riskerna för läckage av växtskyddsmedel.²⁰⁶

Läckage av växtskyddsmedel till omgivande miljöer på land och i vatten är dock ett miljöproblem inom jordbruks- och trädgårdsnäringen. I den nationella screeningen av bekämpningsmedel i åar i jordbruksområden som institutionen för vatten och miljö vid SLU

¹⁹⁹ Jordbruksverket (2019). *Ett rikt odlingslandskap Fördjupad utvärdering 2019*. Rapport 2018:31

²⁰⁰ SLU (2019). *Mark- och grödinventeringen*.

²⁰¹ Jordbruksverket (2019). *Jordbruksmarkens användning*. 2018, JO 10 SM 1802.

²⁰² SCB (2018). *Växtskyddsmedel i jord- och trädgårdsbruket 2017. Användning i grödor*.

²⁰³ EEA (2017). *Environmental indicator report 2016*.

²⁰⁴ SCB (2018). *Växtskyddsmedel i jordbruket 2017. Beräknat antal doser (MI 31 SM 1801)*.

²⁰⁵ EU 2018. Cap context indicators 2014-2020: C19 Agricultural area under organic farming.

²⁰⁶ Ascard J, Löfkvist K, Mie A & Wivstad M. 2017. Växtskyddsmedel i ekologisk produktion – användning och risker. SLU EPOK. Uppsala.

genomförde 2016, överskreds summahalten av växtskyddsmedel i vatten, $0,5 \mu\text{g l}^{-1}$ vatten, i 60 % av proven. Vid samma analys hade 38 % av proverna minst ett verksamt ämne som överskred respektive fastställda riktvärde²⁰⁷. Årligen beräknas också både riskindex för hälsa och miljö²⁰⁸ som uppvisar en kraftig minskning av risker sedan 1988 men en svag ökning på senare år, och toxicitetsindex för växtskyddsmedel i ytvatten²⁰⁹, som inte visar några tydliga minskningar under de två decennier. De här resultaten visar på behovet att modifiera användningsstrategier och utveckla det förebyggande arbetet. Integrerat växtskydd, IPM, som sedan 2014 är ett krav i EU:s direktiv om hållbar användning av växtskyddsmedel²¹⁰, tillämpas också i Sverige, styrt genom den nationella handlingsplanen²¹¹ och genom den utbildning, rådgivning och information som Jordbruksverket driver och förmedlar inom näringen²¹². Kompetensutveckling inom ramen för Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling är en av de mer betydelsefulla åtgärderna för att öka kunskapsnivån och därmed tillämpningen av integrerat växtskydd i jordbruket. Ur ett konsumentperspektiv är dock halterna av rests substanser från växtskyddsmedel i svenskodlade vegetabilier mycket låga och innebär enligt Livsmedelsverket inga risker för konsumenterna^{213,214}.

Ökad konkurrens från världsmarknaden kan generellt missgynna svensk produktion och därmed missgynna sådan naturresursförvaltning som går hand i hand med den svenska produktionen. Detsamma gäller andra hot gentemot produktionen, som eventuella effekter av klimatförändringar. Dessutom ökar intensiteten inom växtodling och animalieproduktion i Sverige, vilket i hög grad är ett resultat av både marknad och lönsamhetskrav. Detta ökar risken för mer begränsade växtföljder och därigenom också risken för läckage av växtskyddsmedel till yt- och grundvatten.²¹⁵

²⁰⁷ Lindström et al. (2017). *Nationell screening av bekämpningsmedel i åar i jordbruksområden 2016. Uppföljning av 2015 års undersökning*. SLU, Vatten och miljö, Rapport 2017:5.

²⁰⁸ Kemikalieinspektionen (2018). *Riskindex för växtskyddsmedel*.

²⁰⁹ Sveriges miljömål (2018). *Indikatorer för Giffri miljö. Växtskyddsmedel i ytvatten*

²¹⁰ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/128/EG om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder för att uppnå en hållbar användning av bekämpningsmedel

²¹¹ Regeringen (2019). *Sveriges nationella handlingsplan för hållbar användning av växtskyddsmedel, perioden 2019-2022*.

²¹² Jordbruksverket (2019). *Att förebygga växtskyddsproblem – en viktig del i integrerat växtskydd (IPM)*. Rapport OVR487.

²¹³ Livsmedelsverket (2019). *Kontroll av bekämpningsmedelsrester i livsmedel 2016*. Livsmedelsverkets rapportserie 2018 nr 08. Uppsala.

²¹⁴ Livsmedelsverket (2019). *Resthalter av växtskyddsmedel i äpplen 2013, 2015 och 2017*. Livsmedelsverkets rapportserie L 2019 nr 06. Uppsala.

²¹⁵ Jordbruksverket (2016). *Analys av försäljning av växtskyddsmedel och bakomliggande orsaker*.

Klimatförändringar kan leda till förändringar i skogs- och jordbruksproduktionen och ökade angrepp av befintliga eller nya växtskadegörare, något som i sin tur kan ge ökat behov av, och ökad användning av växtskyddsmedel.^{216 217}

Många vattenförekomster i jordbrukslandskapet är påverkade av markavvattning

Många vattenförekomster i odlingslandskapet är kraftigt påverkade av markavvattning, det vill säga dikning, rätning och fördjupning av vattendrag samt invallning. Påverkan från markavvattning har en betydande del i att många vattenförekomster inte uppnår god ekologisk status. Samtidigt är markavvattningsanläggningarna en viktig förutsättning för att kunna utnyttja jordbruksmarkens potential för att producera livsmedel.

I arbetet med att nå miljömålen behövs därför en avvägning mellan målen för vattenmiljön och målen i livsmedelsstrategin. Inom vattenförvaltningen görs detta genom att tillämpa kraftigt modifierade vatten (KMV) och mindre stränga krav.

En sådan avvägning är ännu inte gjord och därmed har inga vattenförekomster ännu förklarats som kraftigt modifierade med avseende på jordbrukets markavvattning. Vattenmyndigheterna har påbörjat ett projekt för att ta fram miljö kvalitetsnormer för vattenförekomster som är påverkade av markavvattning för jordbruk. Arbetet beräknas vara klart under 2024²¹⁸.

Vilket åtgärdsbehov som finns är osäkert eftersom nuvarande miljö kvalitetsnormer ska revideras. Eftersom det inte är klart vilka åtgärder som behöver genomföras, i vilka vattenförekomster eller i vilken omfattning, så är det svårt att utforma lämpliga styrmedel. Parallellt med vattenmyndigheternas arbete med ta fram nya normer så kommer Jordbruksverket att få i uppdrag att utreda lämpliga styrmedel för åtgärder mot fysisk påverkan²¹⁹.

Påverkan av växtnäring på mark, luft och vatten

Livsmedelsproduktionen medför negativ påverkan på mark, luft och vatten. Exempel på det är såväl odlingens bidrag till kväve- och fosforbelastning på vatten²²⁰ som djurhållningens

²¹⁶ Jordbruksverket (2012). *Vässa växtskyddet för framtidens klimat*. Rapport 2012:10.

²¹⁷ Jordbruksverket (2017). *Handlingsplan för klimatanpassning, Jordbruksverkets arbete med klimatanpassning inom jordbruks- och trädgårdssektorn*. Rapport 2017:7.

²¹⁸ Vattenmyndigheterna (2020-11-01). *Förvaltningsplan för vatten 2021-2027, respektive vattendistrikt, samrådshandling*

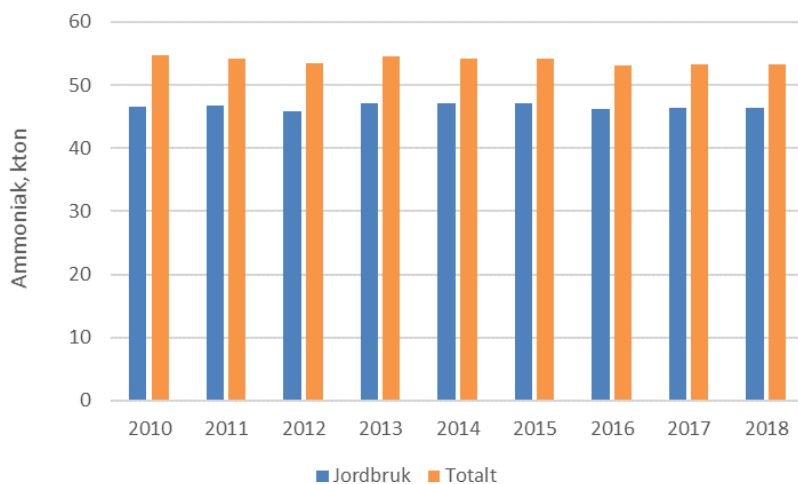
²¹⁹ Vattenmyndigheterna (2020-11-01). *Åtgärdsprogram för vatten 2021-2027, respektive vattendistrikt, samrådshandling*

²²⁰ Hansson K, Ejhed H, Widén-Nilsson E, Johnsson H, Tengdelius Brunell J, Gustavsson H, Hytteborn J, Åkerblom S, 2019. *Näringsbelastningen på Östersjön och Västerhavet 2017*. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2019:20.

ammoniakutsläpp.²²¹ Vissa lerjordar har dessutom dålig markstruktur vilket innebär sämre produktionsförhållanden och att risken för fosforförluster är förhöjd.²²²

Jordbrukssektorn är den enskilt största källan för utsläpp av ammoniak

Utsläpp av ammoniak till luft leder till nedfall av övergödande kväve till landmiljön och vatten. Jordbrukssektorn är i EU och Sverige den enskilt största källan för utsläpp av ammoniak ²²³ ²²⁴. Enligt nuvarande prognoser behöver ammoniakutsläppen i Sverige minska för att uppfylla kraven i EU:s taktidirektiv²²⁵. Utsläppen från jordbruket i Sverige har varit i stort oförändrade sedan 2010, se figur 25. Fler åtgärder kan därför behöva genomföras i jordbruket. Utsläppen av ammoniak i jordbruket är kopplade till djurhållningen och är därmed större i områden med mer omfattande djurhållning och mindre i områden där djurbesättningarna ligger glest eller är små. Ammoniakutsläppen kan minska genom ett effektivare utnyttjande av kväve vid utfodring och gödsling, genom teknik som ger lägre ammoniakförluster vid spridning av stallgödsel samt täckning av gödselbehållare.

Figur 31 Utsläpp av ammoniak i Sverige, från jordbruket och totalt 2010-2018

²²¹ Naturvårdsverket (2019). *Utsläpp av ammoniak till luft*. Hämtad från webbsida 2019-05-17.

²²² Greppa näringen (2015). *Praktiska Råd nr 23*.

²²³ EU 2018. *Cap context indicators 2014-2020, C45 Emissions from agriculture*.

²²⁴ Naturvårdsverket (2019). *Utsläpp av ammoniak till luft*. Hämtad från webbsida 2019-05-17.

²²⁵ Naturvårdsverket (2019). *Nationellt luftvårdsprogram*. Hämtad från webbsida 2019-05-17.

Källa: Naturvårdsverket

Jordbruket bidrar till utsläpp av näringsämnen till vatten

Alla havsbassänger som omger Sverige, förutom Skagerrak, kan klassas som övergödda.²²⁶
²²⁷.

För att förbättra övergödningstillståndet i Östersjön behöver tillförseln av övergödande ämnen från Östersjöländerna minska. Mellan 1995 och 2014 minskade tillförseln till Östersjön från dessa länder med 25 % för kväve och 22 % för fosfor.²²⁸ Fosfor som frigörs från bottensedimentet under syrefria förhållanden kan också bidra till övergödning. Syrefattiga och syrefria bottnar förekommer i Östersjöns djupvatten.²²⁹

Sverige är på väg att nå sina nuvarande mål om minskad kvävebelastning till Östersjön i Helcoms aktionsplan för Östersjön (BSAP). För fosfor finns det fortfarande ett större minskningsbehov i Egentliga Östersjön.²³⁰

Övergödning förekommer också i sjöar och vattendrag framförallt i södra Sverige på grund av mer omfattande jordbruksverksamhet och mer avloppsvatten från en större befolkning.²³¹ Sverige har dock huvudsakligen låga nitrathalter i ytvatten och grundvatten²³².

Jordbruksmarken bidrar med tillförsel av övergödande kväve och fosfor till sjöar, vattendrag kustvatten och havsbassänger samt tillförsel av nitrat till grundvatten. Jordbruksmarken står för närmare hälften av den mänskligt orsakade tillförseln av kväve och fosfor till vatten²³³. Andelen är större i områden med större andel jordbruksmark som i slättbygder och lägre i norra Sverige.

²²⁶ Hav- och vattenmyndigheten 2019. Ingen övergödning- Fördjupad utvärdering av miljö kvalitetsmålen 2019. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2019:1.

²²⁷ Havs- och vattenmyndigheten. 2018. Marin strategi för Nordsjön och Östersjön 2018-2023. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2018:27.

²²⁸ Sonesten, L., et al., 2018. *Sources and pathways of nutrients to the Baltic Sea (HELCOM PLC-6)*. Baltic Sea Environment Proceedings No. 153. Baltic Marine Environment Protection Commission, Helsinki, Finland

²²⁹ Hav- och vattenmyndigheten 2019. Ingen övergödning- Fördjupad utvärdering av miljö kvalitetsmålen 2019. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2019:1.

²³⁰ <https://helcom.fi/baltic-sea-action-plan/nutrient-reduction-scheme/progress-towards-country-wise-allocated-reduction-targets/key-message/> Hämtad 2020-09-14

²³¹ Hav- och vattenmyndigheten 2019. Ingen övergödning- Fördjupad utvärdering av miljö kvalitetsmålen 2019. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2019:1.

²³² EU 2020. Cap context indicators 2019 update: Water quality

²³³ Hansson K, Ejhed H, Widén-Nilsson E, Johnsson H, Tengdelius Brunell J, Gustavsson H, Hytteborn J, Åkerblom S, 2019. *Näringsbelastningen på Östersjön och Västerhavet 2017*. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2019:20.

I kartläggningen från vattenförvaltningscykeln 2016-2021 framgår att över 300 sjöar och cirka 770 vattendrag riskerar att inte nå god ekologisk status på grund av övergödning. Därtill bedöms ytterligare cirka 430 sjöar och drygt 800 vattendrag vara påverkade av övergödning, men inte ha tillräckligt tillförlitlig mätdata (osäker risk). Dessutom finns över 300 kustvattenförekomster som riskerar att inte nå god status på grund av övergödning, och ytterligare drygt 200 kustvattenförekomster har bedömts påverkade av övergödning, men inte ha tillräckligt tillförlitlig mätdata (osäker risk). För cirka 90 procent av inlandsvattnen och 60 procent av kustvattnen har vattenmyndigheterna bedömt att jordbruket är en betydande påverkanskälla²³⁴.

Kommenterad [AW11]: Observation 61

Näringsbalanser för jordbruksmark kan ge en indikation på potentiella risken för miljöpåverkan till följd av kväve- och fosforöverskott. Den faktiska risken beror också på andra faktorer som klimatförhållanden, jordart och odlingsmetoder mm. För Sverige är både kväve- och fosforöverskottet lägre än genomsnitt för EU.^{235 236 237}

Näringsbalanser för jordbruksmark i Sverige visar att överskotten av fosfor har minskat och tillförsel och bortförsel av fosfor till jordbruksmarken nu är i balans på nationell nivå²³⁸. För jordbruksföretag i mer växtodlingsinriktade slättbygder är det ett underskott av fosfor, dvs. större bortförsel än tillförsel av fosfor, medan företag i områden med mer djurproduktion har högre tillförsel än bortförsel. För kväve är det överskott på nationell nivå, men det är inte samma tydliga skillnad mellan regioner.

Så kan näringsutsläppen från jordbruket minska

Det finns hög kunskap och teknologisk nivå inom växtodlingen som gör att växtnärings-tillförseln väl kan anpassas till grödornas behov och växtplatsen. På så sätt utnyttjas växtnärings- och näringsläckaget minskar utan att livsmedelsproduktionen och uppfyllandet av konkurrenskraftsmål påverkas negativt.

Anpassning av växtnärings-tillförseln till grödans behov och markens förutsättningar medför att växtnärings- och näringsläckaget minskar utan att livsmedelsproduktionen och uppfyllandet av konkurrenskraftsmål påverkas negativt. Det finns

²³⁴ Vattenmyndigheterna (2020-11-01) *Förvaltningsplan för vatten 2021-2027, respektive vattendistrikt, samrådshandling* och Vattenmyndigheterna (2020-11-01) *Åtgärdsprogram för vatten 2021-2027, respektive vattendistrikt, samrådshandling*.

²³⁵ EU 2018. Cap context indicators 2014-2020: C40 Water quality

²³⁶ Eurostat 2020. Agri-environmental indicator - gross nitrogen balance. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agri-environmental_indicator_-_gross_nitrogen_balance. Hämtad webbversion 2020-09-14.

²³⁷ Eurostat 2020. Agri-environmental indicator - risk of pollution by phosphorus. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agri-environmental_indicator_-_risk_of_pollution_by_phosphorus. Hämtad webbversion 2020-09-14.

²³⁸ Statistiska centralbyrån (2018). *Kväve- och fosforbalanser för jordbruksmark 2016*. Statistiska meddelanden MI 40 SM 1801

olika verktyg som lantbrukare kan använda för att planera, dokumentera och analysera växtodlingen och för att beräkna gödselrekommendationer och växtnärbalanser. Analyser av pH samt fosfor- och kalium i jord minst vart 10:e år och årliga analyser av växtnärbalansinnehållet i organiska gödselmedel ger lantbrukaren kunskap för att styra växtnärbalansförhållanden. Växtnärbalanser ger svar på om den totala tillförseln av växtnäring till jordbruket är på rätt nivå i förhållande till bortförsl. ²²⁴ Det har nu också utvecklats teknik för att använda dessa resultat från analyser m.m. i precisionsodling vilket ger möjlighet att variera gödslingen inom fältet.

Beslutsunderlag och verktyg ²³⁹ har utvecklats av branschföretag och inom Greppa Näringen. Med ett verktyg (CropSAT) ²⁴⁰ som använder satellitbilder för att beräkna variationen i grönmassa på fältnivå kan lantbrukare ta fram kvävebehovskartor och med hjälp av GPS styra gödslingen av kväve inom fältet. Med sensorer (N-Sensor) kan gödslingsnivån för kväve varieras inom ett fält under själva spridningen. N-sensorn läser av grödans färg och biomassa när traktorn kör i fältet och använder mätvärdena för att ändra inställningen på gödselspridaren. Ett kalkylprogram som utvecklats inom Greppa Näringen (VERA) används bland annat för beräkningar av växtnärbalanser och för att upprätta gödslingsplaner för mineral- och stallgödsel på fältnivå. Skyddsavstånd vid spridning av mineral- och stallgödsel intill vattendrag medför att gödselmedel inte riskerar att hamna i vattnet.

Såväl nu tillgänglig som framtida teknik kan leda till minskade utsläpp. Det finns t.ex. potential att utveckla brukningsmetoder som ytterligare kan minska läckaget av näringsämnen. Kväveläckaget kan minska genom ökad användning av fånggrödor och vårbearbetning, ²⁴¹ och fler skyddszoner, våtmarker och dammar kan minska fosforbelastningen. ²⁴²

Strukturkalkning av lerjordar med dålig markstruktur kan leda till både bättre produktionsekonomi och minskad fosforbelastning. ²⁴³

²³⁹ Söderström M, Piikki K, Stenberg M, Stadig H, Martinsson J, 2017. Producing nitrogen (N) uptake maps in winter wheat by combining proximal crop measurements with Sentinel-2 and DMC satellite images in a decision support system for farmers. *Acta Agriculture Scandinavia, Section B – Soil & Plant Science*, 67:7, 637–650.

²⁴⁰ Söderström M, Stadig H, Martinsson J, Piikki K, Stenberg M. 2016. CropSAT – A public satellite-based decision support system for variable-rate nitrogen fertilization in Scandinavia. I: *Proceedings of the 13th International Conference on Precision Agriculture*. Monticello, IL, USA: International Society of Precision Agriculture; p. 8.

²⁴¹ Aronsson et al. (2016). *The ability of cover crops to reduce nitrogen and phosphorus losses from arable land in southern Scandinavia and Finland*. *Journal of soil and water conservation*, vol. 71, no. 1.

²⁴² Johannesson, K. (2015). *Particulate phosphorus accumulation and net retention in constructed wetlands receiving agricultural runoff*.

²⁴³ Greppa näringen (2015). *Praktiska Råd nr 23*.

De nitratkänsliga områdena i Sverige är utpekade för att jordbruket bidrar till övergödning av yt- eller kustvatten eller nitratföroreningar i grundvatten. De utpekade områdena utgör ca 75 procent av åkermarken i Sverige.²⁴⁴ Områden utanför det nitratkänsliga området är norra Sverige och skogsbygder i Mellan- och Sydsverige. Det finns alltså skäl till att styra miljöersättningar med syfte att minska näringsläckage från jordbruksmark till de nitratkänsliga områdena.

Att marken är bevuxen med höstsådda grödor, perenna grödor eller fång- och mellangrödor motverkar växtnärläckage främst under hösten, men även under vintern om marken inte är frusen. I de flesta områden i Sverige är andelen höstbevuxen mark relativt hög genom odling av höstsådda grödor och/eller vall. I vissa delar av Sverige är det inte möjligt att odla höstsådda grödor utan man är hänvisad till vårsådda grödor. Vårsådda grödor behövs också i hela landet för att uppnå varierade och bra växtföljder. På lerjordar behöver plöjning inför vårsådd ske på hösten, vilket gör att det inte är möjligt att ha marken bevuxen under hösten. Odling av fånggrödor inom nitratkänsliga områden bidrar till att marken är bevuxen under hösten. Utanför nitratkänsliga områden, dvs. i norra Sverige och i skogsbygder i södra Sverige, är vall den dominerande grödan och andelen höstbevuxen mark är relativt hög där.

Det finns inte någon generell risk för erosion från svenska jordar.^{245 246} Under förhållanden med en kombination av faktorer som stark marklutning, erosionskänsliga jordarter och intensiv nederbörd kan det dock uppstå risker för erosion med ytvattenavrinning på olika platser i landskapet. Att marken är bevuxen under hösten eller lämnas obearbetad efter skörd motverkar erosionsförluster genom ytvattenavrinning. Även anlagda skyddszoner längs vattendrag och på andra utsatta platser motverkar erosionsförluster. I vissa spannmålssinriktade områden i slättbygder i Svealand kan andelen höstbevuxen mark vara något lägre än i övriga landet, men andelen skyddszoner är relativt hög där. Strukturkalkning förbättrar aggregatstabiliteten på lerjordar och motverkar erosions- och fosforförluster.

Våtmarker och dammar som har anlagts och restaurerats i odlingslandskapet bidrar till fånga upp och rena vattnet från övergödande kväve och fosfor. Våtmarkerna och dammarna behöver underhållas för att de långsiktigt ska behålla den renande förmågan.

²⁴⁴ Regeringskansliet 2020. Sveriges rapportering enligt artikel 10 i rådets direktiv 91/676/EEG om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket. Dnr N2020/01119/SMF.

²⁴⁵ EU 2018. Cap context indicators 2014-2020, C. 42 Soil erosion by water

²⁴⁶ Eurostat 2020. Agri-environmental indicator – soil erosion. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agri-environmental_indicator_-_soil_erosion. Hämtad webbversion 2020-09-14

Anläggande eller restaurering av våtmarker bidrar till att nå miljömålen myllrande våtmarker, ett rikt odlingslandskap och ingen övergödning.^{247 248}

Nästan all odling är beroende av dränering och potentialen att förbättra befintlig dränering är stor. En väl fungerande dränering gör att grödorna kan ta upp mer växtnäring och risken för förluster av växtnäring minskar. En bättre infiltration och markstruktur bidrar till att minska klimatpåverkan av odlingen per kilo produkt.²⁴⁹

Generellt finns det goda möjligheter att avleda vattnet nedströms från det enskilda fältet²⁵⁰ men även möjligheter att samla vatten inför perioder med torra.

Särdrag i den svenska vattenlagstiftningen

Sveriges vattenlagstiftning skiljer sig från lagstiftningen i flera länder i EU genom att vattnet inte är allmän utan enskild egendom. Vattenanläggningar som är gemensamma för flera fastigheter, exempelvis diken för avvattning av jordbruksmark, förvaltas av samfälligheter där berörda fastighetsägare har andelar i förhållande till den nytta de har av anläggningen. Det innebär att åtgärder för att underhålla eller förändra anläggningar ofta kräver samverkan mellan ett flertal fastighetsägare med olika intressen och förutsättningar vilket kan leda till tidskrävande och kostsamma processer.

Markavvattning kräver tillstånd i hela Sverige, förutom täckdikning med rör upptill 300 mm som är undantagen. I stora delar av södra Sverige finns också ett generellt förbud som kräver att man utöver tillstånd även söker dispens hos länsstyrelsen.

Ur såväl ett produktions- som vattenhushållningsperspektiv är det en svaghet att den svenska åkermarken har bristfällig dränering.²⁵¹ När det gäller jordbrukets dränering är kunskapen generellt låg bland myndigheter och företag.²⁵² Ett förändrat klimat som leder till ökad nederbörd medför bland annat ökade förluster av näringsämnen som i sin tur påverkar vattenkvaliteten. Det i flera fall eftersatta investeringarna i täckdikning och eftersatt underhåll av diken, rörledningar och invallningar ökar risken för ogynnsamma effekter på vattenkvaliteten.²⁵³

²⁴⁷ Sveriges miljömål, 2018. Indikator som visar på arbetet med att nå miljömålet "Myllrande våtmarker".

²⁴⁸ Weisner et al. (2015). *Näringsavskiljning i anlagda våtmarker i jordbruket*. Jordbruksverkets rapport 2015:17

²⁴⁹ Jordbruksverket (2018). *Täckdikning – för bättre skörd och miljö*. Jordbruksinformation 2018:2

²⁵⁰ Jordbruksverket (2018). *Avvattning av jordbruksmark i ett förändrat klimat*. Jordbruksverket Rapport 2018:19.

²⁵¹ Jordbruksverket (2018). *Avvattning av jordbruksmark i ett förändrat klimat*. Jordbruksverket Rapport 2018:19.

²⁵² Ibid.

²⁵³ Jordbruksverket (2013). *Jordbrukets markavvattningsanläggningar i ett nytt klimat*. Rapport 2013:14.

Vatten en viktig resurs för jordbruksproduktionen

Sverige har överlag god tillgång till vatten och tar bara ut ca 1 % av den förnyelsebara vattenresursen för användning inom hushåll, industri och jordbruk. Om uttaget i ett område är större än 20 % anses vattenbrist råda. Fem länder i EU ligger över denna gräns och ytterligare några länder ligger strax under.²⁵⁴

Av det totala vattenuttaget i Sverige står jordbruket för ca 3 %. En tredjedel används för djurhållning och två tredjedelar används för bevattning.

Endast ca 6 % av den odlade åkerarealen har tillgång till bevattning men endast en del av denna areal bevattnas under ett enskilt år. Variationen i bevattningsuttag är stor mellan olika år och olika regioner. Eftersom uttagen ofta sker när tillgången är som minst kan de lokalt ha en betydande påverkan på miljön. I ett förändrat klimat förväntas behovet av vattenuttag för bevattning öka samtidigt som tillgången minskar och konkurrensen från andra sektorer hårdnar.²⁵⁵

Huvuddelen av Sveriges jordbruksmark får alltså sitt vatten direkt via nederbörden. En viktig förutsättning för att klara längre torrperioder som förväntas bli vanligare när klimatet förändras, är att marken har en bra struktur och är väldränerad så att den kan lagra mycket växttillgängligt vatten.

Klimatförändringar leder till ett större behov av vattenuttag för bevattning vilket riskerar att leda till att behovet av vatten är större än tillgången i utsatta regioner.²⁵⁶

Miljöhänsyn är en viktig del av det svenska skogsbruket

Två tredjedelar av Sveriges landareal är täckt av skog. Under de senaste fem åren har den årliga bruttoavverkningen varit i medeltal cirka 90 miljoner skogskubikmeter. Avverkningsnivån ligger under den av Skogsstyrelsen bedömda högsta hållbara avverkningsnivån på 95–100 miljoner skogskubikmeter för perioden 2020–2029. På kort sikt är således en ökning möjlig och på längre sikt bedöms avverkningsmöjligheterna kunna öka ytterligare.

Antalet sysselsatta i skogsbruk är relativt litet i förhållande till antal sysselsatta i näringar som är beroende av skogsprodukter. Fortsatta rationaliseringskrav inom skogsbruket leder troligen till att antalet sysselsatta i traditionellt skogsbruk minskar.²⁵⁷ Skogen i Sverige ägs till cirka 50 procent av enskilda skogsägare.²⁵⁸

²⁵⁴ SCB (2017). *Vattenanvändning i Sverige 2015*.

²⁵⁵ Jordbruksverket (2018). *Jordbrukets behov av vattenförsörjning*. Rapport 2018:18.

²⁵⁶ Jordbruksverket (2018). *Jordbrukets behov av vattenförsörjning* Rapport 2018:18.

²⁵⁷ Skogsstyrelsen (2019). *Årsredovisning 2018*.

²⁵⁸ Skogsstyrelsen (2018). *Strukturstatistik Statistik om skogsägande 2017*. Rapport 2018:12

Inom skogsbruket pågår arbete för att förstärka skogsbrukets miljöhänsynstagande inom ramen för arbetet med målbilder för god miljöhänsyn. Målbilderna tas fram i bred samverkan mellan myndigheter och näringen.²⁵⁹

Kunskap, samverkan och teknisk utveckling underlättar

Ökad samverkan och stöttning och samordning av samverkan mellan markägare kan leda till större miljönytta av enskilda åtgärder.^{260 261 262} Exempel på projekt att lära ifrån är Tullstorpsåprojektet.²⁶³ Det finns även liknande projekt i Europa.

En hög generell kunskapsnivå och en stark forskning underlättar teknikutveckling och teknikspridning och även i detta sammanhang kan väl fungerande institutioner och samarbete mellan olika aktörer i samhället underlätta uppfyllandet av målen.²⁶⁴ Teknikutveckling kan också sänka kostnader för såväl genomförandet hos exempelvis jordbrukare som för myndigheternas styrning, tillsyn och uppföljning.

Nationella planer och program som beror av EU-lagstiftning

SWOT-analysen ska hänvisa till nationella planer och program som härrör från viss EU-lagstiftning. Nedanstående direktiv och förordningar är de lagstiftningsakter som kan vara relevanta för specifikt mål e).

- Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG av den 23 oktober 2000 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område.
- Rådets direktiv 91/676/EEG av den 12 december 1991 om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket.
- Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/50/EG av den 21 maj 2008 om luftkvalitet och renare luft i Europa.
- Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/2284 av den 14 december 2016 om minskning av nationella utsläpp av vissa luftföroreningar, om ändring av direktiv 2003/35/EG och om upphävande av direktiv 2001/81/EG.

²⁵⁹ Skogsstyrelsen (2019). *Målbilder för god miljöhänsyn*. Hämtad från webbsida 2019-06-11

²⁶⁰ SOU, 2020. Stärkt lokalt åtgärdsarbete – att nå målet Ingen övergödning. Statens offentliga utredningar 2020:10

²⁶¹ Lindberg G, Wiström D, Fröberg A, 2019. Sammanfattning av Västerviks kommuns erfarenheter från lokalt åtgärdsarbete mot övergödning. Västerviks kommun.

²⁶² Alström T, 2018. Minskad övergödning. Erfarenheter från lokalt åtgärdsarbete. Ekologgruppen i Landskrona AB

²⁶³ <https://tullstorpsan.se/> Hämtad från webbsida 2020-09-14

²⁶⁴ Frisk, M., Stadin, E., Lihammer, A. (2017). *Större miljönytta – lägre kostnad. Så nås målen för kulturmiljöer i odlingslandskapet med kommande landsbygdsprogram*.

- Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/128/EG av den 21 oktober 2009 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder för att uppnå en hållbar användning av bekämpningsmedel.

Följande nationella planer och program är en del av genomförandet av förordningarna och direktiven i listan ovan.

- Nationellt luftvårdsprogram
- Sveriges åtgärdsprogram enligt nitratdirektivet
- Förvaltningsplan 2016-2022+ Södra Östersjöns vattendistrikt
- Förvaltningsplan 2016-2022+ Norra Östersjöns vattendistrikt
- Förvaltningsplan 2016-2022+ Västerhavets vattendistrikt
- Förvaltningsplan 2016-2022+ Bottenhavets vattendistrikt
- Förvaltningsplan 2016-2022+ Bottenvikens vattendistrikt
- Sveriges nationella handlingsplan för hållbar användning av växtskyddsmedel för perioden 2019–2022
- De nationella miljömålen

SWOT-analys, särskilt mål 5

<p>S1 Goda naturgivna förutsättningar för att bruka naturresurserna på ett hållbart sätt</p> <p>S2 Jämförelsevis liten användning av växtskyddsmedel</p> <p>S3 Hög kunskaps- och teknologinivå gör att teknik och odlingsmetoder som minskar näringsläckaget används inom växtodlingen</p>	<p>W1 Livsmedelsproduktionen har negativ påverkan på flera miljömål</p> <p>W2 Bristande dränering av åkermarken försvårar uppfyllandet av flera miljömål</p>
<p>O1 Ökad kunskap och förbättrad teknologi kan leda till minskade utsläpp</p> <p>O2 Anläggning och skötsel av våtmarker och förbättrad dränering kan bidra till flera miljömål</p> <p>O3 Ökad samverkan och samordning kan skapa miljönytta</p>	<p>T1 Globaliseringen kan leda till minskad miljönytta från det svenska jordbruket</p> <p>T2 Klimatförändringar kan leda till ökad användning av växtskyddsmedel</p> <p>T3 Förändrade nederbördsmonster och ökad avdunstning kan leda till vattenbrist och torka</p> <p><u>T4 En stor andel av ytvattenförekomsterna når inte god ekologisk status enligt statusklassificeringarna från vattenmyndigheterna och jordbruket</u></p>

Kommenterad [AW12]: Observation 60

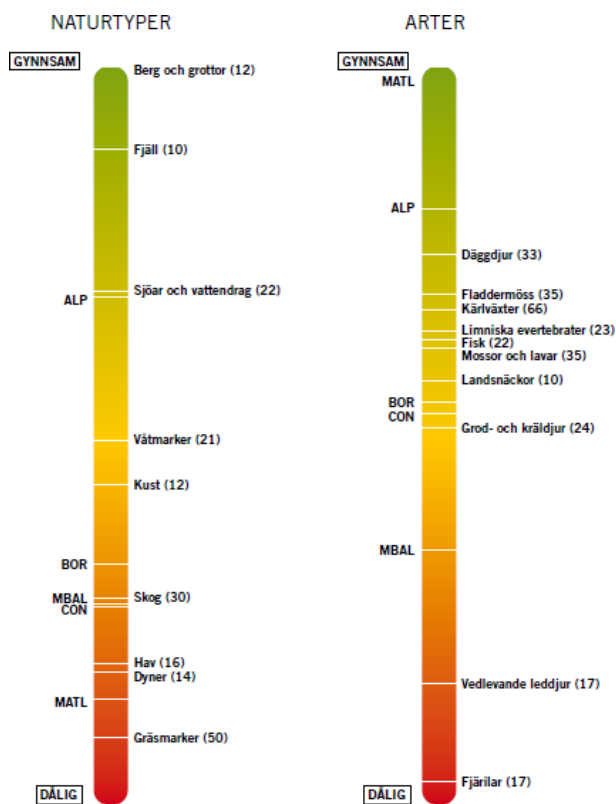
	<u>bedöms vara en betydande påverkanskälla.</u> <u>Det gäller till viss del även</u> <u>kustvattenförekomster</u>
--	---

4.2.c Bidra till att stoppa och vända förlusten av biologisk mångfald, förbättra ekosystemtjänsterna samt bevara livsmiljöer och landskap

Flera arter och naturtyper är hotade

Den svenska rapporteringen av art- och habitatdirektivet visar att drygt 40 procent av arterna och 20 procent av naturtyperna har gynnsam bevarandestatus. Övriga arter och naturtyper har otillfredsställande eller dålig status. Naturtyper i fjällen, samt berg och grottor, har övervägande god bevarandestatus. Sämst status har havsmiljöer, kustdyner, gräsmarker och skog. Många däggdjur, trollsländor och kärlväxter har god bevarandestatus, medan fjärilar och skalbaggar som är knutna till hävdade gräsmarker eller till skog har sämst bevarandestatus.²⁶⁵

²⁶⁵ Naturvårdsverket m.fl. (2020) Sveriges arter och naturtyper i EU:s art- och habitatdirektiv. Resultat av rapportering 2019. <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publ-filer/6900/978-91-620-6914-8.pdf?pid=27007>

Figur 32 Art- och naturbarometer avseende 2019

Källa: Artdatabanken via Naturvårdsverket²⁶⁶.

ALP=fjällen, KON=Skåne och andra delar av södra och sydvästra kustområdet, BOR=resten av Sverige

MATL=Västerhavet, MBAL=Östersjön och Bottenhavet

Övervägande delen av gräsmarkerna är beroende av betande djur för att naturtypskvaliteterna ska bevaras. Av de 22 naturtyperna är det bara kontinentala basiska berghällar och alpina högtängar som har gynnsam bevarandestatus. Alvar och kartshällmarker i

²⁶⁶ Naturvårdsverket m.fl. (2020) Sveriges arter och naturtyper i EU:s art- och habitatdirektiv. Resultat av rapportering 2019. <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publ-filer/6900/978-91-620-6914-8.pdf?pid=27007>

kontinental zon har otillfredsställande status och resten har ogynnsam bevarandestatus²⁶⁷. På EU-nivå har 20 procent av gräsmarkerna gynnsam, 35 procent otillfredsställande, 43 procent ogynnsam och tre procent okänd bevarandestatus.²⁶⁸

Enligt rapporteringen krävs det betydligt större arealer gräsmarker jämfört med vad Sverige har i dag för att nå god status. Det finns därmed ett stort behov av att restaurera marker, men för att det ska vara meningsfullt behöver markerna därefter ingå i den betesbaserade produktionen.

I Sverige är drygt 4 700 arter rödlistade. Av dessa förekommer ungefär 50 procent i odlingslandskapet. Odlingslandskapet är den viktigaste livsmiljön för ungefär en tredjedel av de rödlistade arterna²⁶⁹. I odlingslandskapet är det främst inom organismgrupperna skalbaggar, fjärilar och kärlväxter som de rödlistade arterna finns.

Av de rödlistade arterna är det drygt 1 300 som förekommer i ängs- och betesmarker och andra gräsmarker, till exempel välganter²⁷⁰ och kraftledningsgator. Andra viktiga miljöer är människoskapade miljöer på land, trädbärande marker, blottad mark och ädellövskog. Igenväxning, igenplantering, intensifierat jordbruk och ökad näringsbelastning anges vara de största hoten mot mångfalden i odlingslandskapet.²⁷¹

Igenväxning beror på att hävd i form av bete och slätter upphör, gödsling, beskogning och brist på naturliga störningar som till exempel regelbundna översvämningar runt vattendrag och sjöar. Avverkning av skog är ett hot mot många skogslevande arter.²⁷² Anledningen till vissa av hoten är att det finns flera anspråk på markerna, till exempel leder en hög efterfrågan på skogsråvara till ökad avverkning och efterfrågan på bostäder och infrastruktur medför att jordbruksmark exploateras,²⁷³ samtidigt som annan jordbruksmark lämnas och växer igen på grund av dålig lönsamhet.

Ökad näringsbelastning som orsakas av kvävenedfall leder till att högvuxna och kvävegynnade arter konkurrerar ut lågvuxna örter, mossor och svampar. Floran utarmas

²⁶⁷ Naturvårdsverket m.fl. (2020) Sveriges arter och naturtyper i EU:s art- och habitatdirektiv. Resultat av rapportering 2019. <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publ-filer/6900/978-91-620-6914-8.pdf?pid=27007>

²⁶⁸ https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DataPortal/cmef_indicators.html

²⁶⁹ SLU Artdatabanken (2020). Rödlistade arter i Sverige 2020.

²⁷⁰ Auffret AG, Lindgren E. *Roadside diversity in relation to age and surrounding source habitat: evidence for long time lags in valuable green infrastructure*. *Ecol Solut Evid*. 2020;e12005

²⁷¹ Eide, W. m.fl. (red.) 2020. *Tillstånd och trender för arter och deras livsmiljöer – rödlistade arter i Sverige 2020*. SLU Artdatabanken rapporterar 24. SLU Artdatabanken, Uppsala.

²⁷² Eide, W. m.fl. (red.) 2020. *Tillstånd och trender för arter och deras livsmiljöer – rödlistade arter i Sverige 2020*. SLU Artdatabanken rapporterar 24. SLU Artdatabanken, Uppsala

²⁷³ Jordbruksverket, 2017. *Exploatering av jordbruksmark 2011-2015*. Rapport 2017:5

gradvis och består efterhand av allt färre örter och några få dominerande gräsarter, vilket i sin tur drabbar insekter och i förlängningen även fåglar.²⁷⁴

Klimatförändringarnas effekt på arter i ett fragmenterat landskap kan leda till fler lokala artutdöenden i Sverige, då ett fragmenterat landskap försvårar för många av odlingslandskapets arter att anpassa sig till ett förändrat klimat.²⁷⁵

Olika utmaningar för den biologiska mångfalden i olika delar av landet

En av de största utmaningarna i såväl Sverige som övriga Europa är att bevara och stärka biologisk mångfald i intensivt brukade jordbruksområden²⁷⁶. I dessa områden har mycket av den naturliga variationen i landskapet försvunnit och ersatts med åkermark. Många av de tidigare förekommande småbiotoper i odlingslandskapet som våtmarker, diken, småvatten, stensamlingar och små områden med träd och buskar har tagits bort för att göra brukningen effektivare^{277,278,279}. Brist på vissa typer av småbiotoper kan vara en svaghet både utifrån ett produktions- och biologisk mångfaldsperspektiv. Det finns studier som har visat på ökad avkastning i anslutning till exempelvis blomrika fältkanter.^{280, 281}

Slättbygdens jordbruk karaktäriseras av hög intensitet och därmed stor användning av kemiska växtskyddsmedel, vilket ger en effektiv och stabil livsmedelsproduktion, men begränsat livsutrymme och färre typer av livsmiljöer för annat än de grödor som odlas. I variationsrika landskap finns istället många typer av livsmiljöer, vilket skapar förutsättningar för många arter. Avsaknad av landskaplig variation har lyfts fram som en av de viktigaste bakomliggande orsakerna till minskad biologisk mångfald i odlingslandskapet²⁸².

I landets skogs- och mellanbygder är det oftast inte en brist på livsmiljöer utan istället ett minskat brukande av jordbruksmark som är ett hot mot odlingslandskapets biologiska

²⁷⁴ Barnes, C. (2011). *Biologisk mångfald i Sverige*. Monitor 22

²⁷⁵ Jordbruksverket (2010). *Klimatförändringars effekt på den biologiska mångfalden i odlingslandskapets gräsmarker*. Rapport 2010:29, sidorna 27-29.

²⁷⁶ Donald, P.F. et al. (2006). *Further evidence of continent-wide impacts of agricultural intensification on European farmland birds, 1990–2000*. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 116: 189–196.

²⁷⁷ Jordbruksverket (2019). *Plan för odlingslandskapets biologiska mångfald*. Rapport 2019:1

²⁷⁸ Barnes, C. (2011). *Biologisk mångfald i Sverige*. Monitor 22

²⁷⁹ Jordbruksverket, 2006. *Kulturhistoriska bidrag och särdrag – uppföljning och utvärdering av miljöersättningen för natur- och kulturmiljöer*. Jordbruksverkets rapport 2006:10

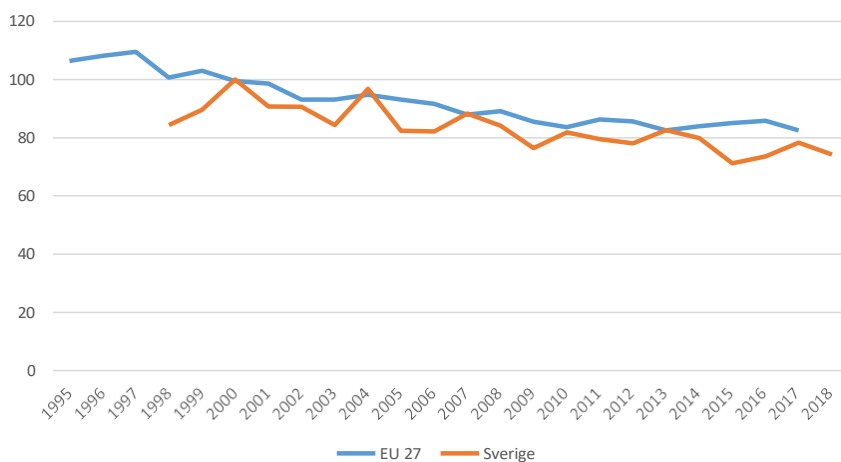
²⁸⁰ Pywell, R.F. et al. (2018). *Wildlife-friendly farming increases crop yield: evidence for ecological intensification*. *Proc. R. Soc. B* 282: 20151740.

²⁸¹ Tschumi, M. 2016. *Perennial, species-rich wildflower strips enhance pest control and crop yield*. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 220: 97-103

²⁸² Benton, T.G. et al. (2003). *Farmland biodiversity: is habitat heterogeneity the key?* *Trends in Ecology and Evolution* 18: 182-188.

mångfald, men även mot dess kultur- och bebyggelsemiljöer. Upphörd produktion minskar livsutrymmet för odlingslandskapets arter genom att det öppna landskapet på sikt ersätts av skog. När landskapet aktivt eller passivt beskogas missgynnas även odlingslandskapets värden för kulturmiljöer och friluftsliv. I dag ligger till exempel 34 procent av stenmurarna helt i skogen, ytterligare drygt 20 procent ligger mellan skog och jordbruksmark.²⁸³ Att behålla jordbruksmark i hävd är även en av de mest betydelsefulla åtgärderna för att bevara odlingslandskapets fåglar²⁸⁴. Genom en ökad spannmålsproduktion i landets skogsbygder (där djurhållning dominerar idag) och en ökad djurhållning i slättbygderna ökar landskapets variation och därmed dess multifunktionalitet.^{285, 286}

Farmland bird index är i Sverige 74,3, vilket kan jämföras med genomsnittet för EU där indexet är 80,7. Utvecklingen över tid är snarlik i Sverige jämfört med EU27.

Figur 33. Farmland Bird Index i EU27 (Kontextindikator C35) och i Sverige 1995-2018

²⁸³ SLU, 2015. *Jordbrukslandskapet – Tillstånd och förändringsanalyser baserade på data i NILS*. Arbetsrapport 445 2015

²⁸⁴ Lindström, Å et al. (2017). *What measures should be taken to improve conditions for Swedish Farmland Birds, as reflected in the Farmland Bird Index?* Lund University, Jordbruksverkets utvärderingsrapport UTV17:5.

²⁸⁵ Lindström, Å et al. (2017). *What measures should be taken to improve conditions for Swedish Farmland Birds, as reflected in the Farmland Bird Index?* Lund University, Jordbruksverkets utvärderingsrapport UTV17:5.

²⁸⁶ Hahn, Thomas & Heinrup, Malena & Lindborg, Regina. (2017). *Landscape heterogeneity correlates with recreational values: a case study from Swedish agricultural landscapes and implications for policy*. Landscape Research

Odlingslandskapet hotas av upphört brukande

Markanvändningen i Sverige har förändrats avsevärt under det senaste seklet. Slåtterängarna har ersatts av vallodling medan betesmarkerna, särskilt skogsbete, i många fall har ersatts med produktionsskog. Samtidigt har stora arealer våtmarker arealer torrlagts och förstörts, detta sedan början av 1800-talet.²⁸⁷ Detta har påverkat landskapets natur- och kulturvärden på ett påtagligt sätt då landskapselement, livsmiljöer och spridningsvägar krympt i omfattning eller helt försvunnit. Även odlingslandskapets värden för friluftsliv minskar när markerna beskogas. För att bevara befintliga betesmarker krävs att det finns företag med betande djur där betesmarkerna finns. Att antalet företag med nötkreatur minskat i flera decennier är därför ett hot mot skötseln av markerna. I dag återstår cirka 20 procent av antalet företag med nötkreatur och 80 procent av antalet nötkreatur jämfört med 1975. De senaste tio åren har arealen betesmarker och slåtterängar legat relativt stabilt på cirka 450 000 hektar.

Den pågående strukturrationaliseringen där djuren koncentreras till färre men större gårdar leder till brist på betande djur i delar av Sverige. I dessa områden är risken stor att hävden av värdefulla betesmarker upphör²⁸⁸.

I Sverige är 4,0 procent av jordbruksmarken (agricultural area), dvs. cirka 120 000 hektar, skyddad genom Natura 2000 jämfört med 11,2 procent i EU27 (C.34 – Natura 2000). Den absolut övervägande delen av skyddad jordbruksmark i Sverige är betesmarker och slåtterängar varav 90 000 hektar är gräsmark med naturtypskvalitet²⁸⁹. Det finns ängs- och betesmarker i utpekade Natura 2000-områden som inte sköts på grund av brist på djurhållande lantbrukare eller på att de vuxit igen²⁹⁰.

Vid sidan av traditionella brukningsmetoder kan exempelvis nya betesmetoder med färre djur utvecklas som kan sänka kostnaderna för bevarandeinsatser. Det ger ökade möjligheter att bedriva en politik, utan allt för höga kostnader, och att få viss lönsamhet och bidrar därmed till möjligheterna att uppnå målen. Exempel på detta är bete vartannat år eller sent betessläpp, kombinerat bete med olika djurslag, stora fällor och bränning och att kombinera skötselmetoder genom att använda olika metoder under olika år i betesmarker och slåtterängar.²⁹¹

Arealen åkermark har minskat kontinuerligt de senaste decennierna. En stor del av den åkermark som läggs ner ställs om till betesmark. Analyser av data insamlade av riksskogstaxeringen visar att cirka 100 000 hektar åkermark har ställts om till betesmark de

²⁸⁷ Naturvårdsverket (2019). *Myllrande våtmarker. Underlag fördjupad utvärdering 2019*. Rapport 6873

²⁸⁸ Jordbruksverket (2019). *Plan för odlingslandskapets biologiska mångfald*. Rapport 2019:1.

²⁸⁹ Naturvårdsverket (2018). *Jordbrukarstöd och värdefulla gräsmarker*. Rapport 6822.

²⁹⁰ Naturvårdsverket (2018). *Jordbrukarstöd och värdefulla gräsmarker*. Rapport 6822.

²⁹¹ Jordbruksverket (2013). *Kan nya metoder stärka skötseln av våra ängs- och betesmarker*. Rapport 2013:22.

senaste tre decennierna²⁹² av de totalt cirka 300 000 hektar åkermark som slutat brukas under samma period²⁹³. Nedläggning av jordbruksmark innebär också en påverkan på landskapets ekosystemtjänster.²⁹⁴

En hög artrikedom bidrar med ekosystemtjänster

Odlingslandskapet hyser flera ekosystem som bidrar med ekosystemtjänster av betydelse för produktion av livsmedel och andra varor.^{295,296} En hög artrikedom kan därför ha positiva effekter för såväl miljön som jordbruksföretagens ekonomi. Artrikedomen i odlingslandskapet gynnas i sin tur av tillgången på småbiotoper, betesmarker och slåtterängar. De svenska odlingslandskapen, inte minst i skogs- och mellanbygd, innehåller en relativt stor andel småbiotoper i och vid åkermark samt betesmarker.^{297, 298, 299}

Såväl vilda pollinatörer som tama bin bidrar till ekosystemtjänsten pollinering, som är nödvändig för flera lantbruks- och trädgårdsgrödor, till exempel äpplen, jordgubbar, oljeväxter, fröklöver och åkerbönor.³⁰⁰ För grödor som odlas på stor areal och på stora fält är honungsbin en tillgång för att få en fungerande pollinering. Det beror på att det i åkerdominerade landskap är brist på boplatser, men även föda under hela säsongen, för vilda pollinatörer.

Ökad konkurrens från världsmarknaden kan generellt missgynna svensk produktion och därmed missgynna sådan naturresursförvaltning som går hand i hand med produktionen. För att öka lönsamheten behöver i många fall intensiteten i växtodlingen och animalieproduktionen öka vilket kan hota den biologiska mångfalden, särskilt i landets slättbygder.^{301, 302} Ökat ensidigt fokus på lönsamhet kan också försvåra för jordbruket att bli

²⁹² Jordbruksverket (2019). *Plan för odlingslandskapets biologiska mångfald*. Rapport 2019:1.

²⁹³ Jordbruksverket (2020). Jordbruksverkets statistikdatabas. Areal åkermark 1990 och 2019.

²⁹⁴ Jordbruksverket (2018). *Fördjupad utvärdering av Ett rikt odlingslandskap*. Rapport 2018:31

²⁹⁵ Naturvårdsverket, 2017. *Ekosystemtjänstförteckning med inventering av dataunderlag*. Naturvårdsverkets rapport 6797

²⁹⁶ Bengtsson, J., Bullock, J.M., Egoh, B., Everson, C., Everson, T., O'Connor, T., O'Farrell, P.J., Smith, H.G., Lindborg, R., 2019. *Grasslands – more important for ecosystem services than you might think*. Ecosphere, Volume 10, Issue 2, February 2019

²⁹⁷ Jordbruksverket, 2006. *Kulturhistoriska bidrag och särdrag – uppföljning och utvärdering av miljöersättningen för natur- och kulturmiljöer*. Jordbruksverkets rapport 2006:10

²⁹⁸ SCB, 2019. *Markanvändningen i Sverige*. Sjunde utgåvan

²⁹⁹ Barnes, C. (2011). *Biologisk mångfald i Sverige*. Monitor 22

³⁰⁰ Jordbruksverket (2020). *Det ekonomiska värdet av honungsbin*. Jordbruksinformation nr 1, 2020.

³⁰¹ Jordbruksverket (2018). *Fördjupad utvärdering av Ett rikt odlingslandskap*. Rapport 2018:31

³⁰² Smith, H.G., Jönsson, A.M. & Rundlöf, M. (2011). *Åtgärder för att gynna biologisk mångfald i slättbygder – en kunskapssammanställning*. Lunds universitet.

ekologiskt och ekonomiskt hållbart, då man förlitar sig på redan existerande produktionsmetoder och inte vågar prova innovativa idéer. Dessa idéer kan till exempel handla om att i större grad använda sig av ekosystemtjänster inom jordbruket³⁰³.

Bristande lönsamhet i den typ av jordbruk som är mest gynnsamt för bevarande av natur- och kulturvärden i odlingslandskapet utgör ett hot, i synnerhet om inte politiken förmår kompensera detta³⁰⁴. Att svenskt jordbruk är långsiktigt hållbart och konkurrenskraftigt har stor betydelse för att värna den biologiska mångfalden och ekosystemtjänsterna³⁰⁵. Faktorer som missgynnar konkurrenskraft är därmed ett hot i relation till detta mål.

Såväl nedläggning som utveckling av jordbruk påverkar landskapets byggnader

Odlingslandskapets byggnader, till exempel ladugårdar, magasin, jordkällare och ängslador, behöver användas och underhållas för att finnas kvar. Många byggnader lämnas när jordbruket utvecklas och ställer krav på nya byggnader. Såväl nedläggning av jordbruk som utveckling av jordbruksdriften medför alltså samtidigt att jordbrukets byggnader lämnas och förfaller³⁰⁶.

Marknad för vissa kollektiva nyttigheter

Många naturresurser kan karaktäriseras som kollektiva nyttigheter, vilket gör att det saknas marknadsmekanismer som speglar medborgarnas önskemål om bevarande av miljöer och arter.³⁰⁷

I viss mån kan kollektiva nyttigheter betalas via marknadsmekanismer. En ökad efterfrågan på mat med mervärden, exempelvis lokalproducerad mat, visar att det är möjligt för marknaden att ersätta producenter för de kollektiva nyttigheter som produktionen genererar. En ökad efterfrågan på märkning av livsmedel och därtill kopplade certifieringssystem kan bidra till att förvaltning av naturresurser och produktion av miljönytta kan göras på affärsmässiga grunder. Det finns olika certifieringar som ställer högre krav på hållbar produktion jämfört med lagstiftningen, till exempel certifierad ekologisk produktion. Forskningen visar att ekologisk produktion i åkerdominerade landskap (slättbygder) har positiva effekter på biologisk mångfald³⁰⁸.

³⁰³ Bommarco, R. Kleijn, D., Potts, S.G. (2013). Ecological intensification: harnessing ecosystem services for food security. TREE 28:230-238.

³⁰⁴ KSLA, 2017. *Utan pengar – inga hagar och ängar*. Kungliga skogs- och lantbruksakademiens tidskrift nr 5 2017. Kap ”Utan betalning försvinner slätter- och betesmarkerna”.

³⁰⁵ Regeringskansliet (2014). *Etappmål för biologisk mångfald och ekosystemtjänster*. Regeringsbeslut M2014/593/Nm.

³⁰⁶ Jordbruksverket (2018). *Fördjupad utvärdering av Ett rikt odlingslandskap*. Rapport 2018:31

³⁰⁷ KSLA, 2017. *Utan pengar – inga hagar och ängar*. Kungliga skogs- och lantbruksakademiens tidskrift nr 5 2017. Kap ”Utan betalning försvinner slätter- och betesmarkerna”.

³⁰⁸ Bengtsson, J., Ahnström, J., Weibull, A-C. 2005. *The effects of organic agriculture on biodiversity and abundance: a metaanalysis*. Journal of Applied Ecology 42: 261-269.

Inom jordbruket kan samverkan bidra till att hitta nya lösningar på miljöutmaningar³⁰⁹ och digitalisering kan komplettera befintliga metoder³¹⁰.

Brett förankrade mål, god kunskap och tydliga regler hjälper arbetet

Riksdagen beslutade om 15 nationella miljö kvalitetsmål 1999. Under 2005 tillkom ytterligare ett mål, Ett rikt växt- och djurliv. Miljömålsansvariga myndigheter gör varje år en uppföljning av respektive mål och en fördjupad utvärdering vart fjärde år, som lämnas till regeringen.³¹¹ Denna regelbundna uppföljning bidrar till en god och samlad kunskap om tillstånd, utveckling och behov om landskapets natur- och kulturvärden, vilket ökar möjligheterna att exempelvis utforma en effektiv politik.

För att effektivisera naturvårdsarbetet har länsstyrelserna i Sverige har tagit fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Grön infrastruktur bidrar till att bevara biologisk mångfald, upprätthålla ekosystemen och viktiga ekosystemtjänster. Arbetet med grön infrastruktur utgår från att skydd, bevarande, restaurering och återskapande av livsmiljöer, ekosystemfunktioner och naturliga processer beaktas i fysisk planering och pågående mark- och vattenanvändning, men även i brukande och förvaltning av naturresurser. Bevarande av och insatser för grön infrastruktur är en tillgång för lokal och regional utveckling.³¹²

Svenska jordbruksföretagare har en hög utbildningsnivå³¹³ och har god kunskap om jordbrukets viktigaste miljöutmaningar. Det finns även ett väl etablerat offentligt finansierat rådgivningssystem i Greppa Näringen³¹⁴, växtskyddscentraler som informerar om växtskadegörare och rådgivning kopplat till ekologisk produktion. Många lantbrukare använder verktyget Miljöhusensyn i sin egenkontroll av att man uppfyller lagkrav kopplade till miljö, djurskydd och arbetsmiljö³¹⁵. Under programperiod 2007-2013 deltog drygt 300 000 företagare inom jordbruk och livsmedel i kompetensutveckling³¹⁶.

Sverige har införlivat EU:s naturvårdsdirektiv i den nationella artskyddsförordningen. Genom artskyddsförordningen skyddas många arter genom att de inte får fångas, dödas,

³⁰⁹ Jordbruksverket, 2013. *Miljöåtgärder i samverkan*. Jordbruksverkets rapport 2013:31

³¹⁰ Jordbruksverket, 2020. *Digitaliserad teknik för att främja betesdrift*. Rapport 2020:10

³¹¹ Sveriges miljömål, 2020. Webbsida, augusti 2020: http://www.sverigesmiljomal.se/sa-fungerar-arbetet-med-sveriges-miljomal/uppfoljning-av-miljomalen/?_ga=2.221900888.1353330259.1593518019-2072765345.1556802066

³¹² Naturvårdsverket (2019). *Så bidrar regionala handlingsplaner*. Hämtat från webbsida 2019-06-11.

³¹³ SCB (2018). *Befolkning efter utbildningsinriktning SUN 2000*. Hämtat från webbsida 11 juni 2019.

³¹⁴ Webbplats, www.greppa.nu

³¹⁵ LRF (2020). Webbsida om miljöhusensyn. <https://www.lrf.se/foretagande/verktyg/miljohusesyn/>

³¹⁶ Jordbruksverket (2016). *Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013*. Jordbruksverkets rapport 2016:19

plockas, grävas upp, skadas eller samlas in. Arternas livsmiljöer får inte heller förstöras.³¹⁷ Sverige har en hög ambition om att bevara arter genom de svenska miljökvalitetsmålen, där relevanta mål har preciseringar om gynnsam bevarandestatus för arter och naturtyper.³¹⁸

Frön från svenska fröförökade växter finns bevarade på Nordiskt Genresurscentrum i Alnarp. Andra svenska kulturarvsorter bevaras och återförs på marknaden genom Programmet för odlad mångfald.³¹⁹ Det är många ideella föreningar som verkar för bevarande av den domesticerade mångfalden. Vidare finns det många initiativ som syftar till att bevara olika typer av kulturmiljöer. Exempelvis finns en stor specialistkompetens inom fäbodkulturen som praktiskt representerar kulturarvets lokala prägel, ursprung, sammanhang och en plats historiska identitet.³²⁰

I Sverige samarbetar myndigheter, universitet, avelsorganisationer, rasföreningar och djurhållare för att bevara de svenska husdjursraserna. Genom att bevara hotade husdjursraser upprätthålls den genetiska variationen bland domesticerade djur. Det är djurhållarna som sköter merparten av det praktiska bevarandet i form av de djur som finns på gårdar runt om i Sverige.³²¹

De hotade svenska husdjursraserna har generellt sett en lägre produktion jämfört med dagens moderna raser. Detta medför att de inte ekonomiskt kan konkurrera med raser som selekterats för hög avkastning av mjölk, kött, ull och ägg. Flera raser hålls enbart för självhushåll eller för att visa vårt levande kulturarv.

Skog och rennäring berörs också av jordbrukspolitiken

Det är en styrka att miljöarbetet i skogsbruket bedrivs på flera sätt och av flera aktörer³²². Staten prioriterar framförallt formellt skydd av skog med höga värden och att stödja insatser för hyggesfritt skogsbruk och naturvårdande skötsel. Inom skogsbruket pågår arbete för att förstärka skogsbrukets miljöhänsynstagande inom ramen för arbetet med målbilder för god miljöhänsyn. Målbilderna tas fram i bred samverkan mellan myndigheter och näringen.³²³ En stor andel av skogsmarken är certifierad och stora arealer frivilliga avsättningar undantas

³¹⁷ Artskyddsförordning (2007:845)

³¹⁸ Sveriges miljömål (2018). *Sveriges miljömål*.

³¹⁹ SLU (2019). *Programmet för odlad mångfald, Pom*. <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/programmet-for-odlad-mangfald-pom/>

³²⁰ Attime AB (2017). *Vägar framåt – En behovskartläggning av fäbodbruket i Sverige*.

³²¹ Jordbruksverket (2010). *Bevara, nyttja och utveckla – handlingsplan för uthållig förvaltning av svenska husdjursraser 2010-2020*. Rapport 2010:14 (revidering 2016)

³²² Skogsstyrelsen (2019). *Fördjupad utvärdering av Levande skogar 2019*. Rapport 2019/2.

³²³ Skogsstyrelsen (2019). *Målbilder för god miljöhänsyn*. Hämtat från webbsida 2019-06-11.

virkesproduktion³²⁴. Det finns kunskap om var naturvärden är belägna i landskapet, bland annat genom nyckelbiotopsinventeringen.³²⁵

Det nationella miljö kvalitetsmålet Levande skogar är inte uppnått och bedöms inte kunna nås med nuvarande åtgärder. Minskande och fragmenterade livsmiljöer samt minskande och/eller små populationer hos ett antal hotade arter är ett stort problem för att nå målet om att bevara biologisk mångfald. Kunskapen om skogens miljö värden är inte tillräcklig.³²⁶

Inom skogsskötsel kan nya metoder, som mildrar målkonflikter mellan exempelvis produktion å ena sidan och bevarandet av biologisk mångfald å andra sidan, vara möjliga. Som exempel kan nämnas satsningen på utveckling av adaptiv skogsskötsel där Skogsstyrelsen och Sveriges lantbruksuniversitet har utvecklat en modell som innebär att ett urval av skogsskötselmetoder kan prövas och utvärderas mot bakgrund av produktions- och miljö aspekter. Genom ett successivt lärande kan nya metoder utvecklas.³²⁷

Vid avverkning kan hänsynskrävande biotoper skadas, vilket är ett hot mot målet om biologisk mångfald³²⁸. Vidare kan det brista i hänsyn vid avverkning vilket kan leda till fortsatt höga skadenivåer också på forn- och kulturlämningar samt vattendrag.³²⁹

Till följd av det höga betetryck av klövvilt som finns i vissa regioner ökar dominansen av gran i skogarna. Det leder också till att föryngringen av lövträd som ek, asp, sälg och rönn är dålig, vilket är ett hot i förhållande till mål om biologisk mångfald.³³⁰

Renskötselområdet är ett kulturlandskap, där människor har levt under tusentals år. Renskötsel bedrivs i stora delar av fjällan och renbetet bidrar till bevarandet av fjällandskapets natur- och kulturvärden. Fjällandskapet bär också tydliga spår efter fåbodar

³²⁴ Skogsstyrelsen (2020). Frivilliga avsättningar och certifierad areal 2019. Sveriges officiella statistik, statistiskt meddelande JO1404 SM 2001

³²⁵ Skogsstyrelsen (2019). *Fördjupad utvärdering av Levande skogar 2019*. Rapport 2019/2.

³²⁶ Skogsstyrelsen (2019). *Fördjupad utvärdering av Levande skogar 2019*. Rapport 2019/2.

³²⁷ Regeringskansliet (2014). *Etappmål för biologisk mångfald och ekosystemtjänster*. Regeringsbeslut M2014/593/Nm.

³²⁸ Naturvårdsverket, 2019. *Ett rikt växt- och djurliv. Underlagsrapport till fördjupad utvärdering*. Rapport 6874

³²⁹ Skogsstyrelsen, 2019. *Fördjupad utvärdering av Levande skogar 2019*. Skogsstyrelsens rapport 2019:2.

³³⁰ Ibid.

och fjälljordbruk.³³¹ Rennäringen bidrar till biologisk mångfald genom att beta växtlighet på tundran.³³²

Rovdjur påverkar särskilt rennäring och fåbodbruk, både på grund av driftsformen där djuren betar delvis fritt utan hägnad och till följd av att de är lokaliserade till rovdjurstäta områden.³³³ Närvaro av rovdjur som varg och lodjur påverkar fånäringen även i andra delar av landet.³³⁴

Nationella planer och program som beror av EU-lagstiftning

SWOT-analysen ska hänvisa till nationella planer och program som härrör från viss EU-lagstiftning. Nedanstående direktiv och förordningar är de lagstiftningsakter som är relevanta för specifikt mål f).

- Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/147/EG av den 30 november 2009 om bevarande av vilda fåglar.
- Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter.

Följande nationella planer och program är en del av genomförandet av förordningarna och direktiven i listan ovan.

- Prioriterat ramverk för Natura 2000 (PAF)
- Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper
- Nationell strategi för formellt skydd av skog
- De nationella miljömålen
- Regionala planer för grön infrastruktur

³³¹ Naturvårdsverket (2014). *Förslag till en strategi för miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö. Redovisning av ett regeringsuppdrag.*

³³² Tunön och Sjäggö (2012). *Åjddo – reflektioner kring biologisk mångfald i renarnas spår – En kunskapssammanställning om renar och renbete.*

³³³ Linkowski (2017). *Managing mountains, past and present conditions for traditional summer farming and Sami reindeer husbandry in northern Scandinavia.*

³³⁴ SLU (2010). *Lo och varg. Viltskadecenter. Nr 3.*

SWOT-analys, särskilt mål 6

<p>S1 Odlingslandskapet främjar väl fungerande ekosystem och producerar en rad viktiga ekosystemtjänster</p> <p>S2 Svenska jordbrukare är medvetna om miljöutmaningar</p> <p>S3 Sverige värnar om att bevara arter, genresurser och kulturarv</p> <p>S4 Det finns regionala handlingsplaner för grön infrastruktur</p> <p>S5 Arbete pågår för att öka skogsbrukets miljöhänsyn</p> <p>S6 Rennäringen bidrar med natur- och kulturvärden i renskötselområdet</p> <p>S7 God kunskap om natur- och kulturvärden ökar förutsättningar för effektiv politik</p>	<p>W1 Nedläggning av jordbruk hotar värdefulla gräsmarker</p> <p>W2 Primärproducenterna får låg ersättning från marknaden för den miljönytta som skapas</p> <p>W3 Konflikt mellan landskapets multifunktionalitet och en konkurrenskraftig produktion</p> <p>W4 Kunskapen om skogens miljövärden är otillräcklig</p> <p>W5 Brist på småbiotoper i slättbygd kan missgynna både livsmedelsproduktionen och biologisk mångfald</p>
<p>O1 Ett mer variationsrikt jordbruk, inom ett geografiskt område, kan öka landskapets multifunktionalitet</p> <p>O2 Genom certifiering och varumärken kan marknaden betala för kollektiva nyttigheter</p> <p>O3 Varierande brukningsmetoder kan sänka kostnaderna för bevarandeinsatser</p> <p>O4 Ny teknik och nya metoder kan mildra målkonflikter</p>	<p>T1 Lönsamhetskrav kan leda till minskad miljönytta från jordbruket</p> <p>T2 Låg lönsamhet i jordbruket hotar odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden</p> <p>T3 Markanvändning har stor påverkan på rödlistade arter</p> <p>T4 Nedfall av kväve innebär att kvävegynnade arter tränger undan andra arter</p> <p>T5 Klimatförändringar kan leda till ökat lokalt artutdöende</p> <p>T6 Växande rovdjursstam påverkar djurhållningen, inklusive rennäring och fåbodbruk</p> <p>T7 Skogsbruket riskerar att tränga undan många arter och förstöra viktiga habitat</p>

4.3 Allmänt mål 3 – Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden

Ekonomi i landsbygdsområdena är i högre grad än i tätorter beroende av enskilt företagande och små företag. Sådant företagande kan både gynnas och missgynnas av de förutsättningar som landsbygden kan erbjuda. Rik tillgång på naturresurser, attraktiv boendemiljö samt låga markpriser är exempel på fördelar, medan långa avstånd, svag kompetenstillgång, ensidigt näringsliv samt begränsad tillgång till tjänsteföretag och såväl kommersiell som offentlig service är nackdelar.

Kompetensbrist är en av landsbygdernas största utmaningar och lyfts ofta fram som det enskilt största hindret för företagets utveckling och tillväxt. Skälet till att kompetenstillgången är svag i landsbygderna är att ungdomar i hög grad lämnar landsbygden för studier eller jobb i större städer, och få av dem flyttar tillbaka. Bristen på arbete som motsvarar utbildningen är en bidragande orsak till att yngre individer efter avslutade studier söker sig till större städer där arbetsmarknaderna erbjuder fler avancerade jobb med högre krav på utbildning. Större arbetsmarknader erbjuder också fler valmöjligheter och fler karriärvägar.³³⁵ Detta gör att löneutvecklingen ofta är bättre i storstäder.³³⁶ Kvinnor lämnar landsbygden i högre utsträckning än män, vilket delvis kan bero på att fler kvinnor än män går vidare till högre utbildning.³³⁷

Att ungdomar vill stanna kvar är helt avgörande för utveckling av de flesta landsbygder utanför de mer tätortsnära landsbygderna där det går att pendla till arbete i tätorten. Att dessa individer också startar och driver företag på landsbygden bidrar till att utveckla lokalt näringsliv och skapa sysselsättning utanför städerna.

Det som har nämnts som faktorer för företagande under det allmänna målet om att främja en smart, uthållig och diversifierad jordbrukssektor som garanterar livsmedelssäkerhet samt målet om att stödja miljövård och klimatåtgärder och bidra till EU:s miljö- och klimatmål är ännu högre grad relevant när det gäller unga företagare. En attraktiv boendemiljö på landsbygden är också av central betydelse.

4.3.a Locka och behålla unga jordbrukare och andra jordbrukare och underlätta hållbar affärsutveckling i landsbygdsområden

Den demografiska strukturen i jordbrukssektorn kännetecknas av en relativt hög medelålder bland företagarna. Detta gör att många jordbruksföretag står inför en generationsväxling men det saknas ibland en ny generation att lämna över till. Jordbrukarnas privata ekonomi bygger i växande grad på inkomster från arbeten utanför jordbruket, vilket försvårar levnadsvillkoren för jordbrukare i glesbygder där det saknas stark köpkraft och en starkt efterfrågan på arbetskraft i andra sektorer. En konsekvens av detta är att sysselsättningen i

³³⁵ Agrifood (2016). *Vem stannar kvar?* Rapport 2016:3

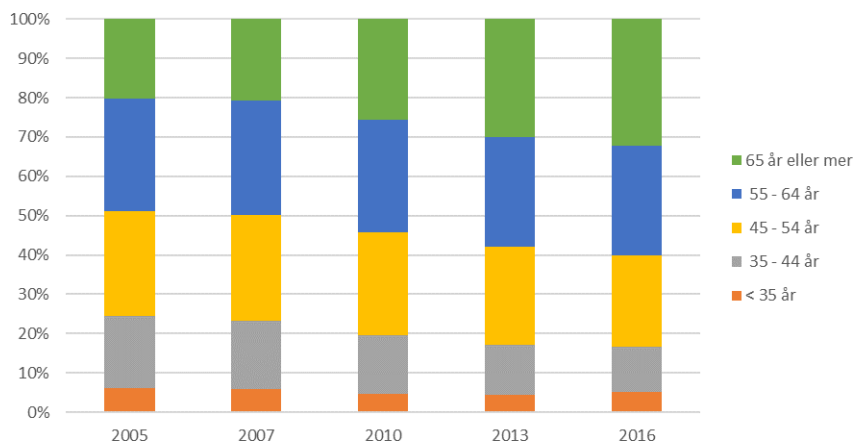
³³⁶ Hansen, H. K., & Niedomysl, T. (2009) Migration of the creative class: evidence from Sweden. *Journal of Economic geography*, 9(2), 191 – 206

³³⁷ Agrifood (2016). *Vem stannar kvar?* Rapport 2016:3

jordbruket följer utvecklingen på den regionala arbetsmarknaden, det vill säga minskar mest i de mest glesa landsbygderna och minst i den storstadsnära landsbygden.³³⁸ Urbaniseringen innebär alltså en utmaning också för jordbruksföretagen, som till skillnad mot företag i andra näringar inte lika enkelt kan följa efter befolkningen till storstäderna eftersom jordbruksmarken är en geografiskt fast produktionsfaktor. Att attrahera ungdomar som vill driva företag inom jordbruk är därför centralt för att jordbruket ska leva vidare i många landsbygder.

Den genomsnittliga jordbrukaren har blivit äldre

Den genomsnittliga jordbruksföretagaren har blivit betydligt äldre. Figuren nedan visar att under perioden 2005–2016 har andelen driftsledare äldre än 64 år stigit från 20 till 30 %. Andelen driftsledare äldre än 54 år gamla var 56 % år 2016, att jämföra med 49 % år 2005.

Figur 34. Andel driftsledare i olika ålderskategorier 2005-2016, procent
Källa: Eurostat för 2005-2013, Jordbruksverket för 2016, kontextindikator C23.

Det är vanligare bland yngre att företagsledarna är kvinnor. För år 2017 gällde att bland jordbruksföretagare som är 65 år eller äldre var 13 procent kvinnor. Bland de som var 24-44 år utgör kvinnor däremot 21 procent.³³⁹ Det är en viss skillnad mellan olika produktionsgrenar. Inom animalieproduktion tenderar driftsledaren att vara yngre. Det är tydligast i mjölkföretagen, där 10 procent av driftsledarna är under 35 år (jämfört med 5 %

³³⁸Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>

³³⁹ Jordbruksverket, (2018). Indikatorer och statistik uppdelat per kön – inom jordbruket, landsbygdsprogrammet och i Sveriges landsbygder

för hela sektorn), och bara 13 procent är över 65 år (jämfört med 33 procent för hela sektorn).

Hos företagare som närmar sig pensionsåldern saknas ofta incitament att investera i modern teknik och lära sig nya arbets- och produktionsmetoder. Detta gäller i synnerhet för företag som inte kommer att drivas vidare inom familjen.

Utbildningsnivån i jordbruket ökar

Naturbruksskolor och kvalificerade yrkesutbildningar (KY) är en viktig resurs i kompetensförsörjningen. De finns runt om i landet och hjälper personer att utveckla kunskap och intresse kring naturbruk som de annars kanske inte hade haft möjlighet till.

Att gymnasieutbildningen vid landets naturbruksgymnasier har förlängts från två till tre år³⁴⁰ innebär också att fler studenter från naturbruksgymnasiernas utbildningar går vidare till studier på eftergymnasial nivå.

Att tillgången till utbildning är god har gjort att unga jordbrukare är mer välutbildade relativt äldre jordbrukare. Drygt var tredje driftsledare under 35 år har jordbruksutbildning motsvarande minst två års naturbruksgymnasium. Bland driftsledarna över 65 år har bara omkring var tionde person en sådan utbildning. Att utbildningsnivån ökar har stor betydelse för tillväxt, konkurrenskraft och innovation i sektorn.³⁴¹

Figur 35. Andel lantbrukare med full jordbruksutbildning 2005-2016
Källa: Eurostat, kontextindikator C24 (Jordbruksverket för 2016).

³⁴⁰ SCB (2018). *Befolkning efter utbildningsinriktning SUN 2000*. Hämtat från webbsida 11 juni 2019.

³⁴¹ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

På naturbruksgymnasierna är omkring två tredjedelar kvinnor och en tredjedel män. Bland de som läser lantbruksinriktning är 55 procent kvinnor och 45 procent män. Inom området skog är däremot 80 procent av eleverna män medan 20 procent är kvinnor.³⁴² På Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, är mer än två tredjedelar av studenterna kvinnor på både grundnivån och avancerad nivå. Även på forskarnivå är kvinnorna i majoritet och representerar omkring 56 procent av forskarna.³⁴³

Jordbruket har svårt att locka nya entreprenörer

Attraktionskraften hos de gröna näringarna är svag, vilket bl.a. beror på jämförelsevis låga lönenivåer (vilket behandlas mer utförligt under mål 1), en arbetsmiljö med relativt stor olycksrisk och obekväma arbetstider.³⁴⁴ Detta minskar intresset bland unga att arbeta i branschen.

Jordbrukarnas privata ekonomi och familjeförsörjning bygger ofta på att det i hushållet finns inkomster från anställning hos arbetsgivare utanför jordbruket. I landsbygder där den lokala arbetsmarknaden är svag kan det vara svårt att hitta sådana anställningar vilket påverkar möjligheterna att försörja sig. Svårigheter för en partner att hitta ett intressant jobb utanför jordbruket kan minska viljan att driva jordbruksföretag i områden med svaga arbetsmarknader.³⁴⁵

Det är stor variation i lönsamhet inom jordbruket. Att det finns företag med god lönsamhet i svenskt jordbruk lyfts sällan fram, det är oftare negativ framtoning av branschen.³⁴⁶ Detta minskar intresset bland unga att starta jordbruksföretag.³⁴⁷

Liten tillgång på mark hämmar jordbruksföretagens utveckling

Mängden jordbruksmark är i princip konstant och en relativt liten andel av all mark omsätts på fastighetsmarknaden. Tillgången till jordbruksmark påverkar företagens möjlighet att nå effektiv storlek. Det finns dessutom begränsningar i vilka företagsformer som får äga jordbruksmark som innebär att aktiebolag inte tillåts, vilket kan verka hämmande på

³⁴² LRF jämställdhetsakademi (2019). *Jämställdhet i det gröna näringslivet*. LRF.

³⁴³ LRF jämställdhetsakademi (2019). *Jämställdhet i det gröna näringslivet*. LRF.

³⁴⁴ Enligt statistik från arbetsmiljöverket

³⁴⁵ Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>

³⁴⁶ LRF konsult (2018). *Lantbruksbarometern 2018*. Swedbank

³⁴⁷ Jordbruksverket (2017). *Jordbruksföretag och företagare 2016*. JO 34 SM 1701,

företagandet.³⁴⁸ Arrendelagstiftning kan dessutom vara ett hinder för att utveckla produktionen i redan befintliga företag.³⁴⁹

Att utbudet av mark är litet i många delar av landet, i synnerhet i områden med goda förutsättningar för jordbruksproduktion, driver upp markpriserna. Detta beror delvis på att det finns en stor efterfrågan på jordbruksmark i områden där jordbruket är jämförelsevis lönsamt. En ytterligare faktor är att det i sådana områden ofta finns en stor efterfrågan på mark för andra ändamål, såsom industritomter, bostäder och hästhållning.³⁵⁰

Det genomsnittliga markpriset för åker- och betesmark har ökat kontinuerligt sedan EU-inträdet 1995³⁵¹. Det genomsnittliga åkermarkspriset var 83 900 kr per hektar år 2017. Det genomsnittliga priset för en hektar betesmark var 32 200 kr år 2017. Priserna på åker- och betesmarker är högst i de södra delarna av landet. Där var det genomsnittliga priset på åkermark 241 200 kr per hektar år 2017. Det är 16 gånger högre än priset på en hektar åker i de nordligaste delarna av landet. Åkermarkspriset har ökat 92 procent de senaste 10 åren. Prisuppgången är större i södra Sverige än i norra. Samma skillnader finns det för arrendepriiser. Skillnaderna förefaller dock inte vara så stora mellan norr och söder som de är för markpriser. I genomsnitt ligger arrendepriiset per hektar och år på drygt 1800 kronor i genomsnitt, där arrendet i söder är 10 gånger större än i norr. Arrendepriiset har i genomsnitt ökat med runt 30 procent de senaste 10 åren.

Priset på jordbruksmark påverkas också av storleken på gårdarna som säljs, vilket varierar mycket inom landet. År 2017 var genomsnittspriset i Sverige 9 % högre för fastigheter med 11-50 hektar åker än för fastigheter med 1-10 hektar.

Direktstöden bidrar till höga markpriser och dämpar därmed strukturomvandlingen inom jordbruket.³⁵² Kapitaliseringseffekten har störst påverkan, uttryckt i procent, i områden där stödet utgör en stor del av inkomsten medan motsatt förhållande råder där inkomst från produktionen utgör en större andel av inkomsten. I absoluta tal kan däremot kapitaliseringseffekten vara större i högavkastande områden.

³⁴⁸ Tillväxt och värdeskapande Konkurrenskraft i svenskt jordbruk och trädgårdsnäring, Delbetänkande av Konkurrensutredningen. SOU 2014:38

³⁴⁹ Jordbruks- och bostadsarrende – några frågor om arrendeavgift och besittningsskydd, SOU 2014:32

³⁵⁰ Johansson, S. och Nilsson, P. (2013) *Location Determinants of Agricultural Land Prices*. Review of Regional Research, Vol. 33, pp. 1-21.

³⁵¹ SCB (2018). *Priser på jordbruksmark 2017*

³⁵² AgriFood (2018), *Reformen av CAP 2013 – lärdomar för en bättre jordbrukspolitik efter 2020*. Rapport 2018:1.

Att markpriserna under lång tid har haft en god utveckling innebär att mark ofta ses som en ren kapitalplacering i stället för en investering i en produktionsresurs. Detta gör att unga jordbrukare som saknar större kapitaltillgångar har svårt att konkurrera om marken.³⁵³

Att markpriserna under lång tid har haft en god utveckling innebär samtidigt att det, i jämförelse med företag i andra sektorer, finns stora kapitalvärden i jordbruksföretagen. Detta underlättar lånefinansiering när företag vill expandera och utveckla nya affärsmöjligheter, eftersom marken är en fast egendom som kan intecknas.

Höga kapitalkostnader försvårar generationsväxlingen

En utmaning när det gäller förnyringen inom jordbrukarkåren är den höga kapitalinsats som krävs vid ett gårdsköp eller vid ett generationsskifte. Den storleksrationalisering som skett i jordbruket innebär att det krävs mycket kapital för att ta över brukningsenheter med goda förutsättningar för lönsamhet.

För unga intresserade av att starta lantbruk och utan ett större eget startkapital kan finansieringsfrågan vara ett oöverstigligt hinder, antingen för att det är svårt att få lån eller för att den ekonomiska marginalen i verksamheten blir alltför liten för att företaget ska klara av att ränta stora lån.

Generationsskifte är komplicerade både av känslomässiga och ekonomiska skäl och försvåras också av skattelagstiftning.³⁵⁴ Det är ofta stora värden som behöver hanteras, och oron för problem kan leda till att hela processen fördröjs eller att man väljer ineffektiva ägandeformer.³⁵⁵

Fungerande kreditmarknad

Inom EU finns det indikationer på att det inom EU finns fler landsbygdsföretag som vill låna än de som beviljas. I Sverige verkar dock problemet vara betydligt mindre än i andra länder. Få svenska jordbruksföretag får avslag på sina låneansökningar och jordbrukarna anser inte att brist på extern finansiering är ett stort problem för deras verksamhet. Om brist på kapital inte beror på marknadsmisslyckanden kan det leda till att medel satsas på olönsamma investeringar som inte skapar tillväxt som ökar företagets marknadsintäkter och därmed inte leder till ökad välfärd. Alternativt kan investeringar som görs med hjälp av de finansiella instrumenten gå till projekt som ändå skulle ha fått finansiering vilket inte heller leder till ökad tillväxt och välfärd. I andra branscher har studier från Tillväxtanalys visat att det kan finnas brist på kreditgivning³⁵⁶.

Kommenterad [SG13]: Gäller observation 96: Ett stycke som förklarar varför finansiella instrument inte behövs.

³⁵³ Jordbruksverket (2017). *Priser på jordbruksmark 2016*. JO 38 SM 1701,

³⁵⁴ Landsbygdsnätverket (2015). *Fler unga i gröna näringar – om ägarskiften*

³⁵⁵ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

³⁵⁶ AgriFood (2019). *Kapitalförsörjning på landsbygden och EU:s finansiella instrument*. Rapport 2019:3

Ungdomar och kvinnor lämnar ofta landsbygden

Att den högtbildade arbetskraften i allt större utsträckning koncentreras till storstadskommuner innebär att landsbygderna utarmas på kompetens.³⁵⁷ Samtidigt har invånarna i Sveriges landsbygder svag tillgång till utbildning i närområdet.³⁵⁸ Detta begränsar utbudet av arbetskraft med högre utbildning och försvårar innovation och affärsutveckling i landsbygdsföretagen.

Flera av de näringar som präglar landsbygdernas ekonomi har svårt att attrahera yngre arbetskraft. De gröna näringarna erbjuder en jämförelsevis låg lönenivå medan bilden av industriarbete ofta är omodern. Detta gör att få ungdomar väljer yrken inom industri och lantbruk. Detta gäller även rennäringen. Inom den gröna sektorn upplever 9 av 10 arbetsgivare brist på nyutexaminerade och yrkeserfarna naturbruksutbildade.³⁵⁹ Mellan kvinnor och män finns vissa skillnader, då kvinnor i större utsträckning än män utbildar sig och lämnar landsbygden för städerna.³⁶⁰

Att många landsbygder kännetecknas av långa avstånd och gles befolkning utgör ett ytterligare problem för svenskt jordbruk eftersom de personer som arbetar i företagen ofta bor i närhet till företaget. Detta gäller i synnerhet för företag som har djurhållning, vilket kräver tillsyn stora delar av dygnet alla dagar i veckan. Att stora delar av landsbygderna avfolkas innebär att jordbruket har svårare att hitta arbetskraft och branschen har svårt att attrahera yngre arbetskraft.³⁶¹ Detta förklarar varför sysselsättningen i jordbruket minskar mest i glesa regioner och minst i storstadsregionerna, d.v.s. följer samma mönster som sysselsättningsstillväxten för näringslivet som helhet.³⁶²

Entreprenörskap och socialt kapital bidrar till affärsutveckling på landsbygden

Ett starkt entreprenörskap har stor betydelse för landsbygdernas utveckling. Landsbygdernas näringsliv består till stor del av små företag, vilka är särskilt viktiga för att skapa dynamik och förnyelse i ekonomin.³⁶³ En stor andel av dessa småföretag är egenföretagare.

³⁵⁷ Bjerke, L., & Johansson, S. (2015). *Patterns of innovation and collaboration in small and large firms*. The Annals of Regional Science, 55(1), 221-247

³⁵⁸ *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder*. SOU 2016:26

³⁵⁹ SCB (2019). *Vilka utbildningar ger jobb? Arbetskraftsbarometern 2019*.

³⁶⁰ Agrifood (2016). *Vem stannar kvar?* Rapport 2016:3

³⁶¹ ³⁶¹ Skolverket (2019). *Statistikdatabas*. Hämtat från webbsida 22 maj 2019

³⁶² SOU 2017:1. *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd*.

³⁶³ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

Etableringsfrekvensen, d.v.s. antal nystartade företag per capita, är på många platser lika hög i landsbygdskommuner som i tätare kommuner.³⁶⁴

Det sociala kapitalet, det vill säga sociala nätverk som skapar tillit och ömsesidiga förtroenden, är starkt i Sverige i en internationell jämförelse.³⁶⁵ Forskning visar att socialt kapital har betydelse för entreprenörskap, innovation och ekonomisk tillväxt.³⁶⁶ Socialt kapital är i stora delar platsbundet och har stor betydelse för platsers utveckling, inte minst på landsbygden där det sociala kapitalet ofta har stor betydelse för att mobilisera resurser.³⁶⁷

En god entreprenöranda och ett starkt socialt kapital kan stimulera till innovation och förnyelse i landsbygderna trots att kunskaps- och innovationssystemet ofta är svagt i glesare miljöer. Flera studier bekräftar att innovationer inte bara uppstår i forskningstäta stadsmiljöer utan också i mer landsbygdspräglade regioner men bygger då i hög grad på interregional och internationell samverkan med andra företag och organisationer.³⁶⁸

Ny teknik skapar nya möjligheter

Ny teknik, inte minst den digitala, skapar nya affärsmöjligheter på landsbygden och bidrar till bilden av en modern näringsgren. Detta ökar möjligheten för att starta nya verksamheter och att attrahera ungdomar till jord- och skogsbruk.³⁶⁹

Nya digitaliserade metoder, processer och affärsmodeller förutsätter emellertid tillgång till bredband med hög överföringskapacitet. I stora delar av landsbygderna, där merparten av jordbruksföretagen finns, saknas tillgång till bredband av hög kvalitet (se vidare under mål 8), vilket hämmar jordbrukets digitalisering och affärsutveckling på landsbygden.

Genom livsmedelsstrategin görs flera satsningar på behovsdriven forskning, bl.a. ett nationellt forskningsprogram för livsmedel, forskning inom växtförädling och medel för att tillsätta industridoktorander.³⁷⁰ Att den behovsdrivna forskningen inom livsmedelsområdet ökar skapar bättre förutsättning för innovation och stärkt konkurrenskraft inom jordbruket.

³⁶⁴ Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>

³⁶⁵ Toregå, J. (2015). *Tillit och tolerans – en skrift om det sociala kapitalets betydelse för platsens utveckling*. Arena för Tillväxt

³⁶⁶ Florida, R. (2005). *The Flight of the Creative Class – The New Global Competition for Talent*; Westlund, H. & Bolton, R. (2003). *Local Social Capital and Entrepreneurship*. Small Business Economics, Vol 21:77 – 113

³⁶⁷ Toregå, J. (2015). *Tillit och tolerans – en skrift om det sociala kapitalets betydelse för platsens utveckling*. Arena för Tillväxt

³⁶⁸ Bjerke, L., & Johansson, S. (2015). *Patterns of innovation and collaboration in small and large firms*. The Annals of Regional Science, 55(1), 221-247

³⁶⁹ MackLean (2017). *Internet of Things - nu formas framtidens lantbruk*. Insikter #9

³⁷⁰ Regeringen (2017). *Regeringens handlingsplan: En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet, 2017*

Omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi kan medföra nya affärsmöjligheter och att intresset för de areella näringarna ökar bland politiker och andra beslutsfattare. Det finns en stor enighet kring att råvaror från jord- och skogsbruk kan bidra till minskade klimatutsläpp.

De pågående klimatförändringarna medför också ökad medvetenhet bland konsumenter vilket leder till ändrade konsumtionsmönster. Detta avslöjas bl.a. av statistik som visar att, även om den totala köttkonsumtionen i Sverige minskar för första gången sedan mätningarna startade, är efterfrågan på svenskt kött större än någonsin.³⁷¹ Detta är ett exempel på en ny konsumtionstrend som skapar affärsmöjligheter för entreprenörer på landsbygden.

Svagt kunskaps- och innovationssystem hämmar innovation och utveckling

Innovation är ofta ett resultat av att man kombinerar olika typer av kunskap och kompetenser. Som ett resultat av att den yngre och mer välutbildade befolkningen i allt större utsträckning flyttar till större städer utarmas tillgången på kompetens på landsbygderna. Det finns dessutom relativt få forskningsmiljöer utanför de större städerna och endast ett fåtal forskningsmiljöer fokuserar på de gröna näringarna. Även den privata forskningen är svag eftersom få företag i Sveriges landsbygder bedriver egen forskningsverksamhet.

Detta gör att tillgängligheten till högutbildad arbetskraft och forskningskompetens är mycket begränsad i stora delar av landsbygden. Detta försvårar inte bara uppkomsten av innovationer utan hämmar även spridningen av ny kunskap och teknologi.³⁷² Sverige är ett land som rankas mycket högt i en global jämförelse när det gäller innovation generellt, men inom exempelvis livsmedelssektorn tycks vi ligga efter många konkurrentländer.³⁷³

Vattenbruk och hästnäring kan ge nya möjligheter

Vattenbruksproduktionen i Sverige har sedan början av 2000-talet mer än fördubblats och värdet av produktionen har ökat markant.³⁷⁴ Trots ökningen och Sveriges mycket goda tillgång till sötvattensjöar är vattenbruket i Sverige litet.³⁷⁵ Här finns det stor utvecklingspotential och det pågår flera forsknings- och utvecklingsprojekt inom vattenbruk som kan ge upphov till innovativa metoder och processer, bland annat utveckling av

³⁷¹ Jordbruksverket (2019). *Konsumtion och förbrukning av kött*. Hämtad från webbsida 2019-04-25.

³⁷² OECD (2014). *OECD rural policy reviews: Innovation and modernising the rural economy*. Paris: OECD Publishing.

³⁷³ Beckeman et al (2018), *Forskning och innovation för en livsmedelssektor i världsklass*, Roland Berger AB

³⁷⁴ SCB/Jordbruksverket (2018). *Vattenbruk 2018. Statistiska meddelanden, JO60SM 1901*

³⁷⁵ Vinnova (2012). *Attraktiv och hållbar mat för hälsa – En strategisk forsknings- och innovationsagenda för livsmedelskedjan*.

landbaserade och cirkulerande system³⁷⁶. Sveriges nationella strategi³⁷⁷ och handlingsplan³⁷⁸ för utveckling av vattenbruket tar upp detta och pekar bland annat ut diversifiering som en åtgärd, exempelvis genom kombination av vattenbruk och jordbruk, livsmedelsförädling eller turism.

Hästnäringen har på senare år vuxit och har potential att fortsätta utvecklas. Det innebär en möjlighet att öka andelen mindre företag och kvinnliga företagare på landsbygden.³⁷⁹

SWOT-analys, särskilt mål 7

<p>S1 Yngre jordbrukare har högre utbildningsnivå</p> <p>S2 Starkt entreprenörskap och god innovationsförmåga</p> <p>S3 Starkt socialt kapital</p> <p>S4 Naturbruksskolor och KY-utbildningar fångar intresse för näringen</p>	<p>W1 Jordbruk och landsbygd har svag attraktionskraft</p> <p>W2 Höga markpriser försvårar nyetableringar och generationsväxling inom jordbruket</p> <p>W3 Svaga arbetsmarknader ger få möjligheter till anställning utanför jordbruket</p> <p>W4 Åldersstrukturen i jordbruket hämmar investeringsviljan</p> <p>W5 Svagt kunskaps- och innovationssystem hämmar landsbygdernas innovationskraft</p>
<p>O1 Omställningen till en biobaserad ekonomi sätter nytt fokus på gröna näringar</p> <p>O2 Ny teknik skapar nya affärsmöjligheter och bidrar till bilden av en modern näring</p> <p>O3 Markens värde ger jordbrukarna kapital till affärsutveckling</p> <p>O4 Stor potential för utveckling inom vattenbruk</p> <p>O5 Ökad satsning på behovsdriven forskning</p> <p>O6 Hästnäringen har potential att utvecklas</p>	<p>T1 Brist på jordbruksmark hämmar jordbruksföretagens utveckling</p> <p>T2 Kompetensflykt hämmar utvecklingen av nya produkter och tjänster</p> <p>T3 Skattelagstiftning försvårar generationsväxling inom jordbruksföretagen</p> <p>T4 Jordbruk och tillverkningsindustri har låg attraktionskraft bland unga</p> <p>T5 Landsbygdernas avfolkning minskar jordbrukets attraktionskraft</p>

³⁷⁶ FAO (2015). A Guide to Recirculation Aquaculture.

³⁷⁷ Jordbruksverket (2012). Svenskt vattenbruk - en grön näring på blå åkrar, Strategi 2012-2020

³⁷⁸ Jordbruksverket (2015). Handlingsplan för utveckling av svenskt vattenbruk

³⁷⁹ Jordbruksverket (2018). *Hästhållning i Sverige 2016*.

	T6 Bristande tillgång till bredband hämmar jordbrukets digitalisering och försvårar affärsutveckling på landsbygden.
--	--

4.3.b Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet, inbegripet kvinnors deltagande i jordbruksverksamhet, social inkludering och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet cirkulär bioekonomi och hållbart skogsbruk

I några delar går nulägesbeskrivningarna för särskilt mål 7 och särskilt mål 8 in i varandra. Detta beror på att det inte finns någon tydlig skiljelinje mellan de båda målområdena. I mål 7 inkluderas exempelvis affärsutveckling i landsbygdsområden och i mål 8 inkluderas sysselsättning och tillväxt i landsbygdsområden. Delar av den beskrivning som finns för mål 7 är således relevant även för mål 8, exempelvis vad gäller beskrivningar av näringar med utvecklingspotential, entreprenörskap, kunskap och innovation.

Ovanstående innebär att motivet till några av swotfaktorerna i detta avsnitt finns mer utförligt beskrivet under mål 7.

Utöver det som beskrivs under mål 7 gäller även nedanstående för mål 8.

Koncentrationen av befolkningen beräknas fortsätta

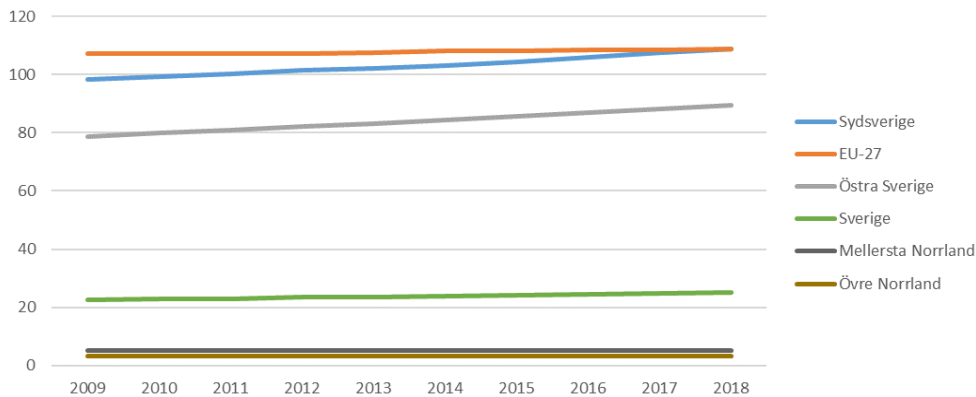
Sverige är ett förhållandevis glest befolkat land jämfört med de flesta andra EU-länderna. Befolkningstätheten var 25 personer per kvadratkilometer år 2018. Detta är en markant ökning sedan millennieskiftet, då motsvarande siffra var 21,6 personer. Det är dock fortfarande långt under genomsnittet för EU-27, som var 118 personer år 2018. En låg befolkningstäthet har betydelse för exempelvis tillgången till service.

Större delen av befolkningen (nästan 90 procent) bor i tätorter³⁸⁰ och det är också där folkmängden ökar. De regionala skillnaderna i landet är dock stora och det finns kommuner där så gott som samtliga bor i huvudorten eller kommunens centralort. För 60 procent av landets kommuner är centralorten dominerande, då minst hälften av invånarna återfinns där. Folkmängden på landsbygden som helhet (dvs. allt som inte är tätort) har inte ökat sedan 1980-talet. På senare år har dock befolkningen ökat i den tätortsnära landsbygden. För ej tätortsnära landsbygder är det dock en stor utmaning att få långsiktig utveckling med god levnadsstandard och hög välfärd trots att befolkningen minskar på många platser i Sveriges landsbygder.

Det är stora skillnader i befolkningstäthet mellan olika regioner. I delar av södra och östra Sverige har befolkningstätheten ökat snabbt, och 2018 blev regionen Sydsverige den första

³⁸⁰ Med tätort avses orter med över 200 invånare och högst 200 meter mellan bostadshusen.

som nådde en täthet över det europeiska genomsnittet. I norra Sverige är befolkningstätheten å andra sidan så gles som tre personer per kvadratkilometer.

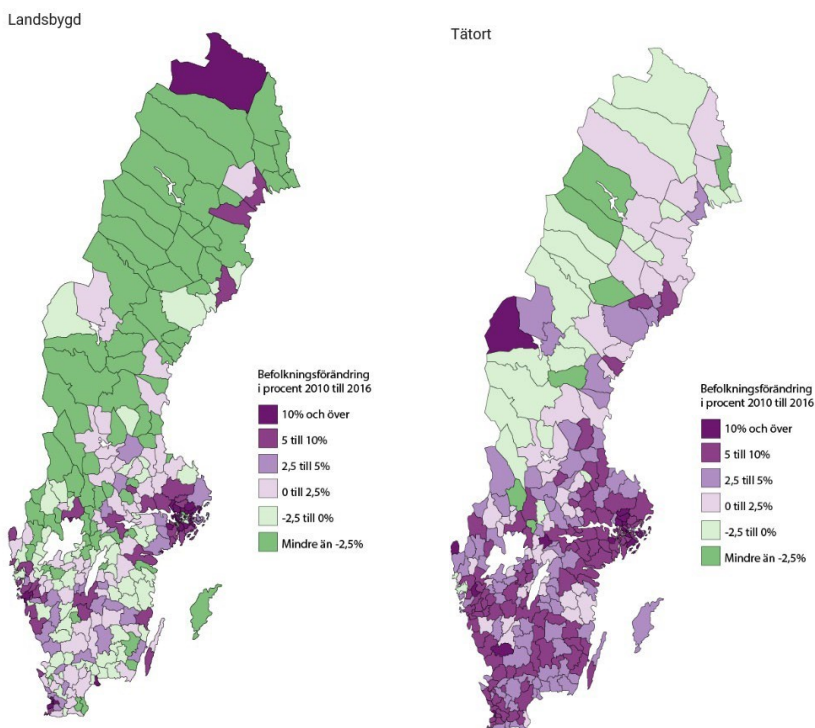
Figur 36. Befolkningstäthet Sverige, EU27 samt tätaste och glesaste regionerna 2009-2018.
Källa: Eurostat, kontextindikator C04.

Befolkningstäthet kan dock vara ett trubbigt mått eftersom den visar hur tätt man bor om befolkningen skulle vara jämnt utspridd. Det finns också variationer i täthet inom länen där områden längre bort från residensstäder, centralorter eller andra större tätorter kan vara relativt glest befolkade.

Kartorna nedan visar att befolkningstillväxten i landsbygd och tätort skiljer sig åt mellan olika delar av landet. Mellan år 2010 och 2016 ökade befolkningen i svenska landsbygder i absoluta tal för första gången sedan 1980-talet, med 16 000 personer.³⁸¹ I de flesta kommuner i Norrland minskade dock landsbygdsbefolkningen. Även Värmland och Gotland har en minskande landsbygdsbefolkning, medan många kommuner i södra Sverige har haft en ökande eller konstant befolkning på landsbygden. I östra delarna av södra Sverige finns dock många kommuner med minskande landsbygdsbefolkning. I storstadsregionerna har landsbygdsbefolkning däremot ökat och störst ökning, räknat i antal personer har skett i Stockholm, Uppsala och Västra Götaland.³⁸²

³⁸¹ SCB (2018). *Befolkningen ökar svagt på landsbygden*.

³⁸² SCB (2019). *Befolkningstäthet i Sverige*. Hämtat från webbplatsen 3 juni 2019.

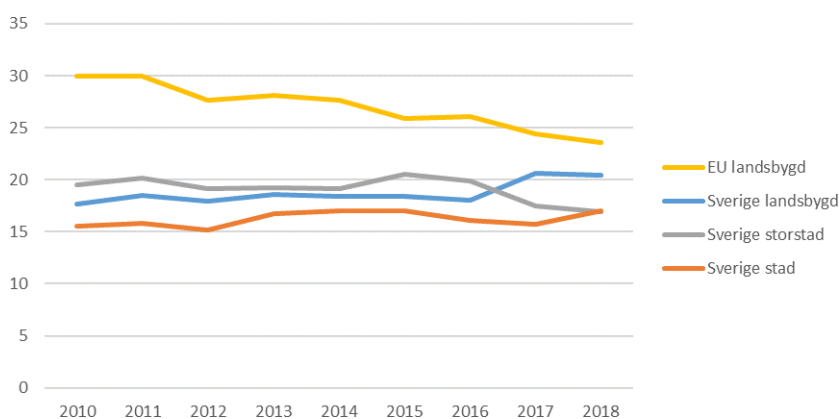

Figur 37. Befolkningsförändring i tätorter och på landsbygderna 2010-2016
Källa: SCB

Kartorna i figuren ovan tydliggör att befolkningsutvecklingen i landsbygd följer den utveckling som sker i tätorter, där den storstadsnära landsbygden visar starkast tillväxt medan de icke tätortsnära landsbygderna med lägre invånarantal är de områden där befolkningen minskar mest. Dessa tillväxtnönster innebär att skillnaden mellan olika typer av kommuner förväntas öka genom att mindre och mer glest befolkade kommuner förväntas bli befolkningsmässigt mindre samtidigt som stora och tätbefolkade kommuner ökar i storlek. Detta är en följd av de agglomerationseffekter som uppstår när människor och ekonomisk aktivitet koncentreras i geografien.³⁸³ Dessa agglomerationseffekter driver på den ekonomiska tillväxten i täta regioner, samtidigt som de försvagar tillväxtpotentialen i regioner som avfolkas. Detta innebär att klyftan mellan täta och glea regioner ökar.

³⁸³ Fujita, M., & Thisse, J.-F. (2002). *Economics of Agglomeration: Cities, Industrial Location and Regional Growth*. Cambridge: Cambridge University Press

I Sverige finns det ingen specificerad fattigdomsgräns utan istället används ett flertal mått i olika sammanhang som antyder olika nivåer av fattigdom eller risk för fattigdom. Ett vanligt mått som används är *låg ekonomisk standard*, vilket innebär att man räknar andelen som lever i hushåll där den disponibla inkomsten är lägre än 60 procent av landets medianinkomst. Detta är det mått som inom EU kallas för *risk för fattigdom* och motsvarar kontextindikatorn C.09.

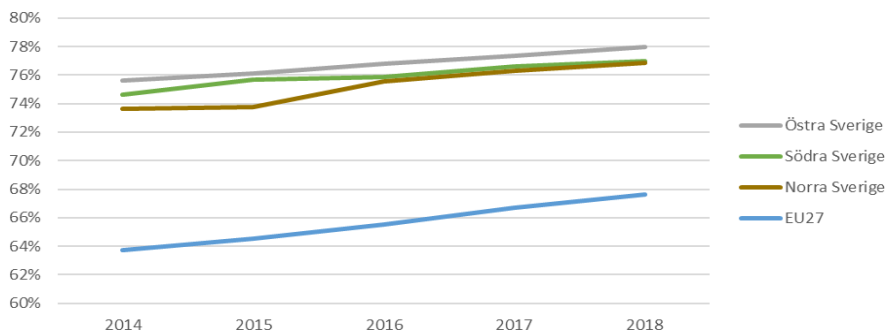
Figur 38. Risk för fattigdom på den svenska landsbygden, jämfört med EU-snittet och med motsvarande risk i städerna
Källa: Eurostat, kontextindikator 09.

Fattigdomsnivån (risk för fattigdom) på den svenska landsbygden har varit ca 18 procent sedan 2010, men något högre de två senaste åren. Samtidigt har EU-genomsnittet minskat från 29 till 24 procent. Samma indikator visar också att det inte finns några större skillnader mellan stads- och landsbygdsområden i Sverige. Boende på landsbygden löper i genomsnitt inte större risk att hamna i fattigdom än individer i tätorter.

Ett starkt entreprenörskap ger en hög sysselsättningsgrad på landsbygden

Sverige har en hög sysselsättningsgrad jämfört med genomsnittet för EU, även i landsbygdsområdena. Utmaningen är snarare geografisk, där landsbygds kommunerna har en större utmaning kring att unga flyttar ut och att dessa främst flyttar till storstäderna. Det kan antas att de med sysselsättning på landsbygderna i större utsträckning tenderar att stanna kvar vilket betyder att förvärvsgraden hos befolkningen är hög. De som inte finner sysselsättning (eller studier) kan istället se det som lönsamt att flytta. Detta förklarar varför sysselsättningsgraden är hög de flesta landsbygdsregioner.³⁸⁴

³⁸⁴Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygd. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>.

Figur 39. Sysselsättningsgrad i olika delar av Sverige och i EU27, 2014-2018
Källa: Eurostat, kontextindikator C05

Svenska landsbygdsregioner har en stor mängd små företag och en hög andel nystartade företag per invånare.³⁸⁵ Etableringsfrekvensen är lika god i landsbygder som i städer och egenföretagandet är på många håll starkare på landsbygden än i städerna, vilket bl.a. förklaras av svaga arbetsmarknader som gör det svårt att få anställning.³⁸⁶ Att etableringsfrekvens och egenföretagande är starkt på landsbygden vittnar om ett starkt entreprenörskap och gott företagsklimat.³⁸⁷

Att sysselsättningsgraden är jämförelsevis hög på landsbygden beror alltså i hög grad på att de som väljer att bo på landsbygden har en stor kreativitet i hur man skapar sin försörjning och ett gott liv. Landsbygdens entreprenörer drivs många gånger av andra drivkrafter än att skapa sig en stor förmögenhet, t.ex. att skapa ett gott liv för sig själv och sin familj på en plats där man måste skapa sina möjligheter själv.³⁸⁸

Begränsade arbetsmarknader gör att ungdomar flyttar

Långa geografiska avstånd i delar av landet ger höga transportkostnader och sämre förutsättningar för interaktion.³⁸⁹ I områden som är relativt glest befolkade måste människor

³⁸⁵ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

³⁸⁶ Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>

³⁸⁷ Företagarna (2013) Perspektiv på landsbygdsföretagande Landsbygdsföretagarnas villkor och verklighet.

³⁸⁸ Stathopoulou, S., Psaltopoulos, D., & Skuras, D. (2004). *Rural entrepreneurship in Europe: a research framework and agenda*. International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, 10(6), 404-425.

³⁸⁹ Företagarna (2013). *Perspektiv på landsbygdsföretagande Landsbygdsföretagarnas villkor och verklighet*.

resa längre sträckor, vilket försvårar arbetspendling och gör att den lokala arbetsmarknaden blir mindre.

Flera studier pekar på att arbetsmarknaden har stor betydelse för flyttströmmar inom Sverige. Glesa arbetsmarknader erbjuder färre valmöjligheter och färre karriärvägar än täta arbetsmarknader. I glesa regioner är matchningen på arbetsmarknaden ofta sämre och löneläget är också lägre än i storstäderna. Trots att sysselsättningsgraden på många håll är god på landsbygden, har anställda här ofta något lägre lön och i viss utsträckning också en sämre matchning mellan yrke och utbildning.³⁹⁰ Sysselsättningen i befolkningen som helhet är lägre i gles landsbygd och landsbygd än i stads- och storstadsområden för både män och kvinnor.³⁹¹ Det gör att flyttströmmarna generellt går från svaga till starka arbetsmarknadsregioner och eftersom personer med högre utbildning fäster särskilt stor vikt vid inkomst- och karriärmöjligheter vid val av bostadsort dominerar flyttströmmarna av yngre individer som har, eller vill skaffa sig, en högre utbildning.³⁹²

Urbaniseringen medför stora utmaningar för den glesa landsbygden

Forskning visar att det finns mer än arbetsmarknaden som påverkar val av bostadsort. Bland dessa lyfts tillgång till utbildning, service, kultur, nöjen och shopping fram som sådant som starkt bidrar till platsers attraktionskraft.³⁹³ Landsbygderna kan generellt inte konkurrera med städerna i detta avseende. Detta gäller i synnerhet för den mer glesa landsbygden där restiden till större tätorter är lång och tillgången till snabbt bredband är sämre.

En minskande befolkning minskar förutsättningarna för att upprätthålla en god kommersiell och offentlig service samt en väl fungerande infrastruktur, eftersom kostnaden per användare blir för hög när befolkningen understiger en viss kritisk volym. Färska studier visar att tillgängligheten till såväl kommersiell som offentlig service varierar geografiskt och att det under de senaste åren har skett en generell försämring av tillgängligheten till service, i synnerhet i de glesa landsbygderna. [Enligt Tillväxtverket³⁹⁴ bedöms kvinnor och män ha samma behov av den service som tillgängligheten mäts till.](#)

Det är främst den yngre befolkningen som flyttar för att utbilda sig och/eller starta sitt yrkesliv. Detta innebär demografiska utmaningar för landsbygderna, som på många håll har en åldrande befolkning. Detta urholkar skatteunderlaget i många landsbygdskommuner som

³⁹⁰Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>

³⁹¹ SCB (2018). Statistiska Centralbyrån. Arbetsmarknad. Tillgängligt: <http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/?rxid=5a4d88b3-6733-43eb-8435-c224249a9f1d> (2018-11-21)

³⁹² *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder*. SOU 2016:26

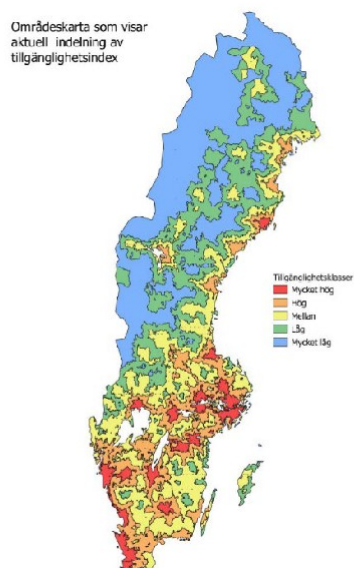
³⁹³ Florida, R. (2002) *The rise of the creative class*

³⁹⁴ [Tillväxtverket \(2021\). Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2021. Rapport 0369](#)

Kommenterad [SG14]: Ändringarna i detta avsnitt gäller observation 97.

får en ökad försörjningsbörda när personer i arbetsför ålder lämnar de mindre kommunerna.³⁹⁵ Trots att det finns ett kommunalt skatteutjämningsystem som avser kompensera för dessa effekter, har många kommuner med minskande befolkning stora utmaningar med att upprätthålla en god tillgänglighet och kvalitet inom offentlig service.

Förutom att urbaniseringen ger påfrestningar på kommunernas ekonomi och verksamhet får den också effekter på arbetskraftsförsörjningen i både offentlig och privat sektor. Problemet väntas vara störst i mindre och mer glest befolkade landsbygdskommuner.³⁹⁶

Figur 40 Tillgänglighet till servicetjänster och nödvändiga samhällsfunktioner.

Källa: Tillväxtverket 2021.

Enligt Tillväxtverket³⁹⁷ har antalet små dagligvarubutiker minskat betydligt under en följd av år medan de allra största butikerna har blivit fler. Orsakerna är många, men en minskande befolkning på mindre platser, en ökad konkurrens från stora köpcentrum i större tätorter och förändrade köpmönster har bidragit till utvecklingen.

Tillväxtverkets kartläggning visar att tillgängligheten varierar stort mellan olika delar av

³⁹⁵Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>

³⁹⁶ Långtidsutredningen (2015). SOU 2015:101. Bilaga 7 Demografins regionala utmaningar.

³⁹⁷ Tillväxtverket (2021). *Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2021. Rapport 0369.*

[landet och framför allt mellan täta miljöer och landsbygder. Drygt 1,5 procent av befolkningen, längre än tio minuters bilresa till den närmaste butiken. Drygt 1 400 personer har dessutom längre än 30 minuters bilresa till en dagligvarubutik. De längsta avstånden finns framför allt i de tre nordligaste länen.](#)

Delar av landsbygden har också brister vad gäller investeringar i infrastruktur och utbyggnaden av bredband med hög överföringskapacitet, vilket försvårar arbetspendling och arbete och studier på distans. Den småskaliga infrastrukturen är viktig för företagande och boende på landsbygden, och också för att tillgängliggöra landsbygdens naturvärden för besökare. Detta gör att landsbygdens attraktionskraft för såväl företagande som boende minskar.³⁹⁸

Sverige har varit i framkant när det gäller utvecklingen av informationsteknologi och 2021~~47~~ hade ~~96-98,6~~ procent av alla hushåll och ~~93 procent av alla~~ arbetsställen i Sverige tillgång till bredband om minst 30 Mbit/s, eller tillgång till IT-infrastruktur som medger sådana hastigheter i absoluta närheten.^{399 400} Tillgången till bredband i Sverige är därmed hög, men i områden utanför tätorterna är överföringskapaciteten ofta lägre.

Tabell 2. Tillgång till fast bredband

	Tätbebyggt Tätort och småort	Glesbebyggt
1 Mbit/s	100 %	99,99 %
3 Mbit/s	100 %	99,99 %
10 Mbit/s	100 %	99,94 100 %
30 Mbit/s	98,94 99,73 %	75,23 90,36 %
100 Mbit/s	86,51 91,53 %	40,64 62,77 %

Källa: Post- och telestyrelsen 1 oktober 2021 1 oktober 2018

I stort sett alla hushåll har tillgång till bredband i någon form. Anslutningarna är dock ofta betydligt långsammare i glesbefolkade områden. Snabbt bredband (mer än 100 Mbit/s) finns hos mindre än hälften av hushållen i glesbyggda områden.

³⁹⁸ Service i glesbygd. SOU 2015:35

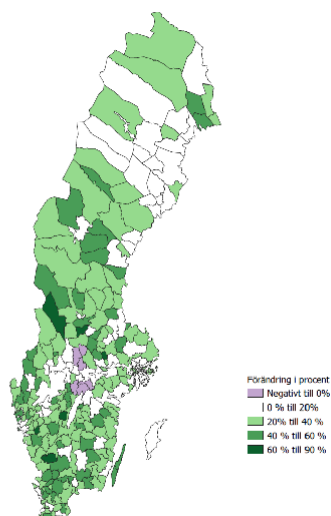
³⁹⁹ Post- och Telestyrelsen (2018). PTS mobiltäcknings- och bredbandskartläggning 2017.

⁴⁰⁰ Post- och Telestyrelsen (2021). PTS mobiltäcknings- och bredbandskartläggning 2021. Rapportnummer PTS-ER-2022:19.

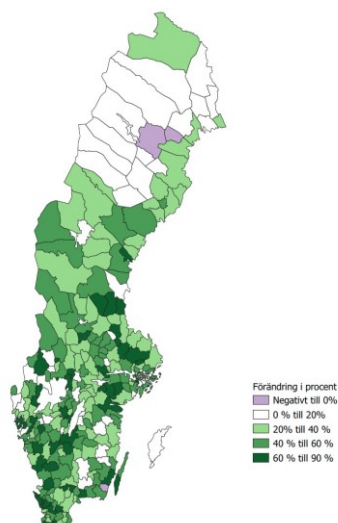
Kommenterad [SG15]: Tabell 2 är uppdaterad. Texten är också uppdaterad och hänvisas till ny referens.

Kommenterad [SG16R15]: 1 Mbit och 3Mbit bör tas bort, allt under 10 Mbit brukar inte rapporteras.

Tätort och småort

Glesbygd

Figur 41 Tillgång till fast bredband om minst 100 Mbit/s (faktisk hastighet) för hushåll 2015-2021

Källa

PTS

Kommenterad [SG17]: Tillägg av ny karta som visar tillgång till fast bredband.

[Kartorna ovan visar att tillgången till snabbt bredband är högre i tätbebyggda områdena. Ett fåtal kommuner har haft negativ utveckling under tidsperioden. Den negativa påverkan kan bero på datakvalitén eller den demografiska utvecklingen.](#)

Omställningen till en mer digitaliserad tillvaro, både bland företag och privatpersoner förutsätter tillgång till bredband med hög överföringskapacitet.⁴⁰¹ Om utbyggnaden av snabbt bredband släpar efter på landsbygden kommer många användare att exkluderas från tjänster som i framtiden enbart kommer att erbjudas i digital form.

Kompetensbrist hämmar tillväxt och ekonomisk omvandling i landsbygdernas näringsliv Urbanisering innebär att landsbygderna dräneras på högutbildad arbetskraft.⁴⁰² Samtidigt blir landets produktion alltmer kunskapsbaserad vilket gör kunskap och kompetens till en allt

⁴⁰¹ Regeringen (2017). *För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi*.

⁴⁰² Bjerke, L. och Mellander, C. (2017). *Moving Home Again? Never! The Location Choices of Graduates in Sweden. Annals of Regional Science*, Vol. 59:707 – 729

viktigare produktionsfaktor.⁴⁰³ Bristen på kompetens är ett uttalat problem på Sveriges landsbygder och lyfts ofta fram som det enskilt största hindret för företagens utveckling och tillväxt. Den högutbildade arbetskraften är än mer koncentrerad till storstadskommuner än sysselsättningen totalt sett.⁴⁰⁴ Samtidigt har invånarna i Sveriges landsbygder svag tillgång till utbildning i närområdet vilket gör att ungdomar flyttar för att skaffa sig en utbildning och relativt få av dem kommer tillbaka.⁴⁰⁵ Den arbetskraft som blir kvar på landsbygden tenderar att bestå av personer med relativt sett låg utbildning vilket i sin tur präglar både karaktären på de arbetstillfällena som finns kvar där och på de jobb som skapas. Detta är således en självförstärkande utveckling som försvårar omställningen till en mer kunskapsintensiv produktion på mindre orter och minskar landsbygdernas möjligheter att ta del av nationella satsningar på forskning och innovation.⁴⁰⁶

Höga arbetskraftskostnader och jämförelsevis stort arbetsgivaransvar gör att företag vars produktion inte kräver särskilt hög utbildningsnivå flyttar sin produktion till andra länder. Höga arbetskraftskostnader i en internationell jämförelse skapar också ett rationaliseringstryck som driver på automatiseringen inom såväl jordbruk som industri, vilket leder till en svag tillväxt i sysselsättning trots en hög tillväxt i produktionsvärden i många landsbygdskommuner.⁴⁰⁷ Digitaliseringen kommer dessutom att innebära en ökad grad av automation inom stora delar av produktionen. Detta kommer innebära att många enklare jobb försvinner. Digitaliseringen kommer samtidigt medföra ett stort antal nya arbetstillfällen, men dessa kommer att ställa högre krav på utbildning och kompetens.⁴⁰⁸

Långa avstånd innebär konkurrensnackdelar för landsbygdernas företag

I glesa områden måste företag transportera både insatsvaror och sin egen produktion över längre sträckor, vilket är en tydlig konkurrensnackdel. Detta är en förklaring till att förädlingsindustrin ofta återfinns i områden nära geografiskt fasta naturtillgångar. Till exempel tenderar en region som är specialiserad på jordbruk att ha stor livsmedelsindustri.⁴⁰⁹ Motsvarande samlokaliseringmönster finns också mellan skogsbruk och träförädling, mellan fiske och fiskförädling, osv.

⁴⁰³ Jordbruksverket (2012). *Arbete och liv på landsbygden*, Jordbruksverket Rapport Nr. RA12:19

⁴⁰⁴ Bjerke, L., & Johansson, S. (2015). *Patterns of innovation and collaboration in small and large firms*. The Annals of Regional Science, 55(1), 221-247

⁴⁰⁵ *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder*. SOU 2016:26

⁴⁰⁶ Jordbruksverket (2012). *Arbete och liv på landsbygden – Landsbygdernas roll i en kunskapsbaserad ekonomi*, Jordbruksverkets Rapport Nr. RA12:19

⁴⁰⁷ Ibid.

⁴⁰⁸ Sveriges Riksdag (2017). *Framtidens arbetsmarknad och arbetsliv i den digitala eran*. Riksdagsförvaltningens utvärderings- och forskningssektariat.

⁴⁰⁹ Jordbruksverket (2016). *Livsmedelsindustrins internationalisering – Effekter på sysselsättning och produktivitet*. Rapport Nr. RA12:19

Långa avstånd är innebär också betydande konkurrensnackdelar för företag inom tjänstesektorn. Generellt är marknaderna för tjänster mer avståndskänsliga än marknader för varor, vilket gör att tjänsteföretagen växer fram snabbare i städer än i landsbygden.⁴¹⁰ Detta gäller i synnerhet för kunskapsintensiva tjänsteföretag som i hög grad koncentreras i större städer.⁴¹¹

En majoritet av företagen i Sveriges landsbygder som de senaste åren gjort investeringar anser att det är svårt att få finansiering.⁴¹² Ett av skälen är att många lokala bankkontor har lagts ner samtidigt som generell statlig finansiering i hög grad ges till företag i städer.⁴¹³ Forskning tyder på att det finns ett positivt samband mellan den lokala banksektorn och nyföretagande.⁴¹⁴ När ett bankkontor avvecklas försvinner lokalkännedomen om marknad, entreprenörers historia och viktiga lokala nätverk. Det leder till en ökad barriär mellan entreprenörer och banker när besluten tas på distans. Detta gör att inte minst unga företagare missgynnas vid kreditprövningar på distans.⁴¹⁵ Forskning visar att ju sämre tillgång till finansiering, desto längre tid tar det för att förbättra effektiviteten hos en ekonomis resurser genom omlokalisering.⁴¹⁶

Ensidigt och lågteknologiskt näringsliv ökar landsbygdernas sårbarhet

Forskning visar att uthållig ekonomisk tillväxt förutsätter en hög förmåga till anpassning och förnyelse. Här finns en skillnad mellan stad och land, där urbana miljöer tack vare sin mångfald och täthet ofta har en bättre anpassningsförmåga än glesa miljöer. Mångfald i utbud och efterfrågan ökar platsens förmåga till nytänkande och omvandling i perioder av ekonomisk nedgång. Mindre orter har ofta liten mångfald avseende yrkes- och utbildningsinriktningar och även näringslivsstrukturen är vanligtvis mer ensidig med få

⁴¹⁰Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>

⁴¹¹ Klaesson, J. & Norman, T. (2015). *Market potential and the employment growth of knowledge-intensive services: comparing different geographical resolutions*. The annals of regional science, 55(1), 157-185

⁴¹² Företagarna (2016). *Tillväxt i hela landet – Företagarnas perspektiv på landsbygden*.

⁴¹³ Edling, J. (2016). *Statligt stöd till företag och organisationer i stad och landsbygd. Underlag till Landsbygdskommittén*.

⁴¹⁴ Backman, M. (2013). *Nyföretagande och närheten till finansiellt kapital. Policysammanfattning från Entreprenörskapsforum*.

⁴¹⁵ Malmström, M. m.fl. (2016). *Hållbara bedömningsmodeller: Banker och jämlikhet i näringslivet, från avsnittet Description of the project in relation with the research frontier*. Ansökan om finansiering från Vinnova till forskningsprojekt.

⁴¹⁶ Buera, Francisco J., and Yongseok Shin (2010). *Financial frictions and the persistence of history: A quantitative exploration*. No. w16400. National Bureau of Economic Research, 2010.

arbetsgivare. Det gör att mindre orter har svårare att återhämta sig efter en ekonomisk tillbakagång.⁴¹⁷

Många landsbygdskommuner är mer specialiserade mot näringar där förädlingsgraden är jämförelsevis låg, exempelvis areella näringar och lågteknologisk tillverkningsindustri. Detta gör att stora delar av näringslivet på landsbygden är utsatt för stark konkurrens från låglöneländer.⁴¹⁸ Detta innebär också att företag som säljer på utländska marknader blir mer utsatta för internationella konjunktursvängningar. Orter med få arbetsgivare och liten mångfald i näringslivet kan drabbas hårt av vikande efterfrågan på viktiga exportmarknader som leder till varsel eller nedläggningar inom en enskild bransch.⁴¹⁹

Jordbruksföretagen kan bidra till näringslivet diversifiering

Många jordbruksföretag har idag verksamheter inom andra näringar än jordbruk, exempelvis inom entreprenad, omvårdnad, besöksnäring och livsmedelsförädling (vilket beskrivs mer utförligt under särskilt mål 1 – se ”många jordbruksföretag bedrivs på deltid”). En växande besöksnäring på landsbygden bidrar med att öka marknadsunderlaget för andra typer av verksamheter och erbjuder ökade möjligheter för jordbruksföretagen att diversifiera sina företag. I den mer tätortsnära landsbygden finns också en god ekonomisk tillväxt och ett stort intresse för att kapitalisera på landsbygdernas naturtillgångar och jordbrukets råvaror.⁴²⁰

En ökad diversifiering av näringslivet på landsbygderna kan således understödjas genom att jordbruksföretagens verksamheter utanför primärproduktionen utvecklas. Kompletterande verksamhet i jordbruksföretag kan även bidra till ökad sysselsättning och lokal utveckling i närområdena.

Svagt kunskapssystem och liten mångfald försvårar för innovation och förnyelse

Trots att landsbygderna visar en jämförelsevis god innovationskraft finns det brister i de kunskaps- och innovationssystem som omfattar landsbygdens aktörer.⁴²¹ Svag tillgång till högutbildad arbetskraft gör därför landsbygden relativt oattraktiv för kunskapsintensiva verksamheter. Detta gör att landsbygden hyser få forskningsmiljöer och har liten tillgång till kunskapsintensiva företagstjänster, vilket hämmar tillgången på spetskompetens och annan

⁴¹⁸ SOU 2017:1. *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd.*

⁴¹⁹ Backman, M. et al. (2014). *Mångfald och utveckling av långsiktig hållbara innovationsmiljöer.* Jönköping; JIBS

⁴²⁰ *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder.* SOU 2016:26

⁴²¹ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

kompetens som ofta är åtkomlig via tjänstemarknader.⁴²² Det företags- och innovationsfrämjande systemet är ofta underrepresenterat på landsbygderna och har därför svårt att nå ut till landsbygdernas företagare och entreprenörer.

Forskningen visar att innovation och teknikspridning gynnas av täta, kunskapsrika miljöer med stor mångfald.⁴²³ I glesa miljöer är det svårare att få information om nya innovationer samtidigt som invånarna sällan utsätts för nya influenser på grund av färre kontaktytor och relativt homogena lokala kontaktnät.⁴²⁴

⁴²²Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>

⁴²³ Johansson, S. and Wallin, T. (2015). *Tillgänglighet, innovationsprocesser och tillväxt – En litteraturöversikt*. Jönköping; JIBS

⁴²⁴ OECD (2014). *OECD rural policy reviews: Innovation and modernising the rural economy*. Paris: OECD Publishing.

Landsbygdernas fastighetsmarknader släpar efter

Urbaniseringen innebär också att fastighetsmarknaden utvecklas svagare på landsbygder än i städer. Bostadspriserna är lägre på landsbygden, vilket underlättar inträdet på bostadsmarknaden, särskilt för yngre.⁴²⁵

I ett långsiktigt perspektiv finns emellertid svaga förväntningar på prisutvecklingen på fastigheter i mer gleset befolkade områden, vilket har negativa effekter på investeringsviljan. Den svaga prisutvecklingen på fastigheter i landsbygderna har medfört en åtstramad utlåning med höga krav från bankernas sida vilket försvårar finansieringsmöjligheterna och därmed också tillgången till kapital. Bostadsfastigheter i glesa miljöer fungerar mer sällan som säkerhet när företagaren ansöker om lån.⁴²⁶ Detta är ett potentiellt hot mot entreprenörskap och nyföretagande, som i hög grad bygger på lånefinansiering med fast egendom som säkerhet.⁴²⁷

Enligt Boverket (2018) anger 243 kommuner ett underskott av bostäder.⁴²⁸ Många av dessa är landsbygdskommuner. Detta uppdämda behov av bostäder uppmärksammas bland annat i landsbygdskommitténs slutbetänkande.⁴²⁹ Det är även svårt för boende på landsbygden att få lån att renovera eller bygga hus på grund av att fastighetspriserna utvecklas svagt på många landsbygder.⁴³⁰ Detta gör att bostadsstandarden släpar efter.

Urbaniseringens nackdelar ökar landsbygdernas attraktionskraft

Företag som inte drar någon nytta av det utbud och den efterfrågan som finns i större städer väljer ofta att lokalisera sig på platser med låga mark- och fastighetspriser och ibland ett lägre löneläge.⁴³¹ En stor del av tillverkningsindustrin säljer det mesta på export och då är det ingen konkurrensfördel att befinna sig nära de stora inhemska marknaderna. I stället är platser med låga markpriser och bra transporter för att nå utländska marknader fördelaktiga.⁴³²

En ökad globalisering innebär att det är allt fler företag som säljer på utländska marknader. Detta innebär att för många företag är närhet till den inhemska marknaden inte en förutsättning för att uppnå skalfördelar och få en kostnadseffektiv produktionsvolym.⁴³³

⁴²⁵ SCB (2019). Medelpriser på småhus för permanentboende per kommun. Hämtad från webbsida 2019-06-11

⁴²⁶ Företagarna (2013). *Perspektiv på landsbygdsföretagande Landsbygdsföretagarnas villkor och verklighet*

⁴²⁷ *Entreprenörskap i det tjugoförsta århundradet*. SOU 2016:72

⁴²⁸ Boverket (2018). *Bostadsmarknadsenkäten 2018*.

⁴²⁹ *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd* SOU 2017:1

⁴³⁰ Hela Sverige ska leva (2017). *Hela Sverige ska leva, länsbygdrådet Örebro län*. nr 2, 2017

⁴³¹ Jordbruksverket (2012). *Arbete och liv på landsbygden*, Jordbruksverket Rapport Nr. RA12:19

⁴³² Johansson, S. (2010). *Knowledge, Product Differentiation and Trade*. JIBS Dissertation Series No. 063

⁴³³ Jordbruksverket (2012). *Arbete och liv på landsbygden*, Jordbruksverket Rapport Nr. RA12:19

Kommenterad [SG18]: Samma referens var hänvisad på två sätt.

Storstädernas snabba tillväxt ger ökad trängsel i storstadsregionerna. Den visar sig i höga bostadspriser, långa bilköer, överbelastad kollektivtrafik, köer i omsorgen, stora barngrupper i förskolan etc. Denna baksida av storstadslivet innebär att mindre, landsbygdsdominerade kommuner kan erbjuda en mer attraktiv boendemiljö med jämförelsevis hög livskvalitet. Detta gäller särskilt för landsbygder i regioner med stark arbetsmarknad och goda möjligheter till arbetspendling. I sådana regioner finns en tendens att mindre kommuner utvecklas till rena boendekommuner med en betydligt större nattbefolkning än dagbefolkning.⁴³⁴ Sådana kommuner har ofta en god utveckling eftersom ett stabilt befolkningsunderlag skapar förutsättningar för privat och offentlig service, vilket bidrar till en god livsmiljö och arbetstillfällen på orten.

Tjänstesektorn, och särskilt besöksnäringen, erbjuder många möjligheter

Tjänstesektorn växer i hela Sverige, och står för merparten av nytillkomna företag och arbetstillfällen.⁴³⁵ Det är i stora drag samma branscher som växer i städer och landsbygder.⁴³⁶ I många landsbygder växer tjänstesektorn emellertid långsammare än i stadskommunerna, vilket kan leda till att fler personer i arbetsför ålder och fler entreprenörer lämnar landsbygderna.⁴³⁷

Av specifikt intresse bland tjänstenäringarna är besöksnäringen. Detta är en näring som växer på landsbygden, och många naturtillgångar skulle kunna användas mer för att utveckla hållbara upplevelser och rekreation.⁴³⁸ Besöksnäringen ökar i omsättning i alla typer av kommuner och sysselsättningen inom besöksnäringen ökar mer än i övriga ekonomin i alla kommuntyper, utom i de mindre och mer glest befolkade kommunerna. Så har omsättningen i besöksnäringen exempelvis i mindre och mer glest befolkade kommuner ökat med 31,76 procent.⁴³⁹ Den föreslagna kontextindikator C30 (Tourism infrastructure) ger ytterligare bild av turismutvecklingen på landsbygden.

Besöksnäringen har inneboende självförstärkande mekanismer som gör att den kan ha stor potential att bidra till platsens utveckling. Ju fler turismrelaterade tjänster som en plats

⁴³⁴Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>

⁴³⁵ Heyman, F. Norbäck P.-J. och Persson L. (2013). *Jobbdynamiken i svenskt näringsliv 1990 till 2009 – teori och empiri*. IFN Policy Paper Nr. 60 2013

⁴³⁶ Ibid.

⁴³⁷Bjerke, L. och Johansson, S. (2015) Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder. Underlagsrapport till den parlamentariska landsbygdskommittén. <http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/12/RAPPORT-Landsbygdskommitten.pdf>

⁴³⁸ Bjerke, L. och Johansson, S. (2018). *Besöksnäring i städer och på landsbygd – dess utveckling för kommunerna*. Sveriges kommuner och landsting, ISBN 978-91-7585-647-6.

⁴³⁹ Bjerke, L. och Johansson, S. (2018). *Besöksnäring i städer och på landsbygd – dess utveckling för kommunerna*. Sveriges kommuner och landsting, ISBN 978-91-7585-647-6.

erbjuder, desto fler besökare attraherar den och därmed växer också efterfrågan på sådana tjänster, vilket i sin tur leder till fler företag etableras inom besöksnäringen osv.^{440 441} Dessutom är besöksnäringen tämligen personalintensiv, vilket betyder att den är bra på att skapa arbetstillfällen.⁴⁴²

Besöksnäringen är beroende av tillgång till arbetskraft

Antalet arbetstillfällen inom besöksnäringen har ökat bland annat i landsbygderna.⁴⁴³ På grund av att näringen fortfarande behöver hantera relativt stora säsongsvariationerna över året är många arbetstillfällen säsongsanställningar och rekrytering av arbetskraft en ständig återkommande fråga för företagen. Därtill kommer behovet av bristyrken som exempelvis utbildad kökspersonal⁴⁴⁴. Å andra sidan är besöksnäringen en viktig del i integrationen av nyanlända då näringen sysselsätter många personer med utländskt påbrå.⁴⁴⁵

De värden som kultur- och naturmiljön erbjuder idag på landsbygden utgör en grundläggande infrastruktur och resurs för upplevelse- och hälso-tjänster. Besöksnäringen spås öka även de kommande åren och erbjuder samtidigt underlag för bastjänster och service att vara kvar där köpunderlaget från den boende befolkningen inte räcker till.⁴⁴⁶

Besöksnäring och matupplevelser drabbades av covid-19

Landsbygden utgör en viktig resurs för utveckling av besöksnäring, samtidigt som den är en viktig bransch för lantbrukets diversifiering och utveckling av tjänstesektorn utanför lantbruket. Under våren 2020 fick besöksnäringen, hotell- och restaurangbranschen stora bekymmer på grund av rese- och mötesrestriktioner. För att säkerställa matproduktionens bidrag till hela den regionala utvecklingen krävs ett långt och uthålligt arbete för återhämtning. I synnerhet skyddade EU-beteckningar, lokala och regionala varumärken, naturturism och andra rekreativaproducter spelar en stor roll för en sådan återhämtning.⁴⁴⁷

⁴⁴⁰ Crouch, G. I. (2011). *Destination competitiveness: an analysis of determinant attributes*. Journal of Travel Research, 50(1), 27-45.

⁴⁴¹ Bjerke, L. och Johansson, S. (2018). *Besöksnäring i städer och på landsbygd – dess utveckling för kommunerna*. Sveriges kommuner och landsting, ISBN 978-91-7585-647-6

⁴⁴² *Ett land att besöka - En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring*. SOU 2017:95

⁴⁴³ Bjerke, L. och Johansson, S. (2018). *Besöksnäring i städer och på landsbygd – dess utveckling för kommunerna*. Sveriges kommuner och landsting, ISBN 978-91-7585-647-6.

⁴⁴⁴ Tillväxtverket (2016). *Besöksnäringens kompetensbehov och kompetensförsörjning*

⁴⁴⁵ Daunfledt, S-O., Fergin Wennberg, E., Seerar Westerfeldt, H. och Wennberg, K. (2019) *Vilka företag bryter utanförskapet bland utrikes födda?* HFI Forskningsrapport 2019:01

⁴⁴⁶ Bjerke, L. och Johansson, S. (2018). *Besöksnäring i städer och på landsbygd – dess utveckling för kommunerna*. Sveriges kommuner och landsting, ISBN 978-91-7585-647-6.

⁴⁴⁷ Tillväxtverket (2020). *Turism och besöksnäring efter coronapandemin*, rapport 0328

Landsbygderna har en central roll för samhällets omställning till en cirkulär ekonomi

Landsbygdernas naturtillgångar är nyckelresurser för omställningen till en biobaserad ekonomi. Den svenska bioekonomin beräknas stå för 7 procent av Sveriges BNP, 11 procent av landets totala omsättning och 23 procent av den totala varuexporten. Antalet anställda inom bioekonomin är nästan 350 000, vilket motsvarar drygt 7 procent av den totala sysselsättningen.⁴⁴⁸

Rik tillgång till naturresurser och en relativt hög entreprenörsanda skapar goda förutsättningar till företagande i landsbygdsregionerna.⁴⁴⁹ Med sin stora tillgång till såväl mark som olika typer av biomassa har Sveriges landsbygder inklusive rennäringsområdena goda förutsättningar att bidra till ”grön” tillväxt i den svenska ekonomin.⁴⁵⁰

I landsbygderna finns också natur- och kulturmiljöer som skapar attraktiva boendemiljöer och goda förutsättningar för besöksnäring och rekreation⁴⁵¹. Dessa skapar grund för utveckling av mer landsbygdsnära boenden som bygger på kretslopps lösningar och för företagande inriktat på upplevelser och rekreation.

Samhällets omställning till en fossilfri ekonomi kan dock under en omställningsperiod medföra högre skatter på fossila bränslen och transporter. Detta slår hårdare mot företag i glest befolkade områden eftersom behovet av transporter är större i dessa områden. I sådana områden är också behoven av persontransporter större, vilket gör att högre skatter på drivmedel kan minska arbetspendling och därmed få negativa konsekvenser på kompetensförsörjningen i landsbygderna. Det innebär också att det blir dyrare att leva på landsbygderna då det generellt blir dyrare att transportera sig.

Digitalisering erbjuder många möjligheter men höjer kraven på kunskap

Digitaliseringen påverkar alla delar av samhället och driver fram nya lösningar och strukturer. Sannolikt kommer den att bidra till att de fysiska avstånden minskar i betydelse.⁴⁵²

Ökad digitalisering i samhället i stort kan också öka möjligheterna att arbeta eller studera på distans, vilket kan leda till att landsbygdernas arbetsmarknader får bättre förmåga att

⁴⁴⁸ Tillväxtanalys (2016). *Den svenska bioekonomins utveckling – statistik och analys*. Svar Direkt 2016:23.

⁴⁴⁹ OECD (2010). *The Refinement of the OECD Regional Typology and Its Potential for Enhancing Research into Rural Development*

⁴⁵⁰ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

⁴⁵¹ Regeringen (2017). *Ett land att besöka - En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring*. SOU 2017:95

⁴⁵² Andersson, Å. E., Johansson, B & Anderson, W. (2003). *Economics of Disappearing Distance*, Cornwall; Ashgate Publishing

attrahera yngre arbetskraft med högre utbildning. Detta kan också leda till bättre kompetensförsörjning och bättre matchning på arbetsmarknader i landsbygderna.

Digitaliseringen kan också bidra till ökad social hållbarhet genom nya metoder för att tillhandahålla offentlig och kommersiell service, genom nya modeller för att tillgängliggöra kultur och genom att skapa digitala mötesplatser. Detta skapar förutsättningar för mer interaktion, vilket gynnar innovationsklimatet på landsbygden.

Starkt föreningsliv och lokalt engagemang

I Sverige finns i internationell jämförelse ett starkt ideellt engagemang. Närmare 50 procent av befolkningen i åldrarna 16–84 år är engagerade i ideella verksamheter och sammantaget uppgår svenskarnas ideella engagemang till närmare 400 000 heltidsarbeten per år.⁴⁵³ Det ideella engagemanget är särskilt starkt i landsbygderna, vilket bidrar till att skapa starka nätverk som utgör en grogrund för social sammanhållning och socialt kapital.

[Den sociala innovationen och det sociala kapitalet i Sverige är idag högt i landsbygderna. En hög grad av entreprenörskap, föreningsengagemang i kombination med god tillgång till bredband och informationsteknologi skapar bra förutsättningar även för få människor att anpassa sig utifrån nya förutsättningar. Samtidigt som unga flyttar från vissa landsbygder så sker en inflyttning från stadsområden få med sig en lika stor engagemangsnivå. Även om nettoutflyttning kan vara en risk i framtiden behöver den sociala innovationsförmågan ses idag som god](#)⁴⁵⁴.

Föreningslivet på landsbygden har en viktig funktion för att integrera nyinflyttade.⁴⁵⁵ Detta bidrar till att landsbygderna har god förmåga att integrera personer med utländsk bakgrund. Invandrare har jämförelsevis hög sysselsättningsgrad i landsbygderna och boendesegregationen är generellt sett mindre i landsbygder än i städer.⁴⁵⁶ Dessutom är de näringar som i hög grad präglar landsbygdernas näringsliv sådana näringar som i jämförelsevis stor utsträckning erbjuder ett första jobb på den svenska arbetsmarknaden till personer med utländsk bakgrund.⁴⁵⁷

Att invandrare bosätter sig på landsbygden bidrar till den lokala utvecklingen på flera sätt. Inflyttning av personer i arbetsför ålder av särskilt stor vikt för att inte försörjningsbördan ska öka och den naturliga befolkningstillväxten ska stanna av. Detta gäller särskilt för de

⁴⁵³ Svedberg, L., von Essen, J. och Jegermalm, M. (2010). *Svenskarnas engagemang är större än någonsin - Insatser i och utanför föreningslivet*. Ersta Sköndal högskola arbetsrapportserie. Stockholm

⁴⁵⁴ [På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder](#). SOU 2016:26

⁴⁵⁵ Stenbacka S, (2001). *Landsbygdsboende i inflyttarnas perspektiv* Uppsala University, Department of social and Economic Geography, Uppsala

⁴⁵⁶ Jordbruksverket (2013). *Allt om att bo leva och vara på landsbygden*. AOL 1:2

⁴⁵⁷ Daunfeldt, S-O., Johansson, D., & Westerberg Seerar, H. (2018). *Which firms provide jobs for unemployed non-Western immigrants?* HUI Working Paper 133. HUI Research: Stockholm.

Kommenterad [SG19]: Ändringen gäller observation 99.

mindre och glest befolkade landsbygderna.⁴⁵⁸ Invandrare bidrar också till att öka mångfalden i landsbygdernas arbetskraft och befolkning vilket är viktigt för att stimulera till innovation och förnyelse både i näringsliv och civilsamhälle.⁴⁵⁹

Social innovation lyfts fram som ett viktigt verktyg för samhällets utveckling och det finns många exempel på hur sociala innovationer utvecklar enskilda platser.⁴⁶⁰ Befolkningen på landsbygden har ofta ett starkt engagemang och på mindre orter finns ofta en större transparens och enighet kring behov och problem som behöver lösas. Det finns också ofta ett starkt lokalt engagemang för att utifrån bygdens förutsättningar hitta nya innovativa lösningar på de behov som finns.

En möjlighet för lokal utveckling är att skapa bättre förutsättningar för individer som kombinerar eget företagande med deltidsarbete. Denna grupp av företagare kan tillsammans skapa arbetstillfällen på mindre orter och utgöra en viktig lokal samhällsutvecklande kraft.⁴⁶¹

Leader-metoden är ett redskap för dynamisk utveckling

Leader-metoden är väl etablerad som verktyg för landsbygdsutveckling och det finns leaderkontor i hela landet som fungerar både som kanal för EU-finansiering och som stöd i projektgenomförande.

Det finns en fungerande och väl etablerad modell för lokal utveckling som kan spridas och utvecklas ytterligare för att främja landsbygdernas utveckling. Leader eller LLU (Lokalt Ledd Utveckling) är en metod, som genom att verka nerifrån och upp och i partnerskap mellan ideell, privat och offentlig sektor, visat sig vara ett effektivt sätt att bygga upp kapacitet och främja social inkludering, bidra till fattigdomsminskning och jobbskapande i den lokala ekonomin.⁴⁶²

Kunskapsbrist försvårar omställning till dynamiska och hållbara landsbygder

Landsbygderna har en viktig roll i omställningen till kretslopps- och bioekonomi, en växande besöksnäring och ökad livsmedelsproduktion. Samtidigt som det finns centrala utmaningar för exempelvis nyföretagande, hållbara transporter och användning av nya digitala servicelösningar. I synnerhet platsbundna verksamheter och verksamheter där landsbygden utgör en resurs eller konkurrensfördel är av stor betydelse.⁴⁶³ Med de rätta

⁴⁵⁸ På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder. SOU 2016:26

⁴⁵⁹ Backman, M., Bjerke, L., Johansson, S., Wallin, T & Wixe, S. (2015) Platsbunden innovationsförmåga och arbetskraftens sammansättning. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics

⁴⁶⁰ Vinnova (2018). *Social innovation i Sverige - Kartläggning av ekosystemet för social innovation*. Vinnova Rapport VR 2018:01

⁴⁶¹ Nordström, C. (2015). *The Passionate Combining Entrepreneurs*. Doktorsavhandling i företagsekonomi, Mittuniversitetet Östersund

⁴⁶² Enligt kommissionens meddelande COM 2017:713

⁴⁶³ För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd. SOU 2017:1

förutsättningarna kan landsbygderna bli en motor i utveckling och produktion av förnybar energi, rekreation, alternativa affärskoncept eller lokalproducerat mat.

Trots att det görs många olika satsningar på att öka förutsättningar för företagande och förbättra levnadsförhållandena på landsbygderna saknas det kunskap kring landsbygdernas behov. Detta beror bl.a. på att det i stora delar saknas forskning kring vad som skapar gynnsamma förutsättningar utanför städerna. Det finns många punktinsatser, såsom landsbygdsutvecklare i vissa kommuner, rådgivare med inriktning mot turism och gröna näringar, utbildning av landsbygdsrådgivare på SLU, men dessa aktörer saknar effektiva verktyg eftersom det finns stora kunskapsluckor kring vad som skapar attraktivitet på landsbygden.

Den tilltagande urbaniseringen har gjort att en stor del av samhällsplaneringen och därtill kopplade regelverk utgår ifrån stadens specifika förutsättningar och behov.⁴⁶⁴ Förutsättningar och behov ser emellertid ofta mycket annorlunda ut i småorter ute i landsbygderna men det saknas kunskap om hur man bygger hållbara samhällen med goda levnadsvillkor på platser där befolkningen minskar.

Den s.k. urbana normen färgar också attityder till landsbygden och de verksamheter som pågår där. Exempelvis visar studier av ungas flyttmönster att de som stannar kvar ses som mindre framgångsrika än de som flyttar.⁴⁶⁵ Det saknas i stora delar forskning kring vad som skapar attraktionskraft utanför de urbana miljöerna och vad som får människor att stanna kvar eller flytta till landsbygden.

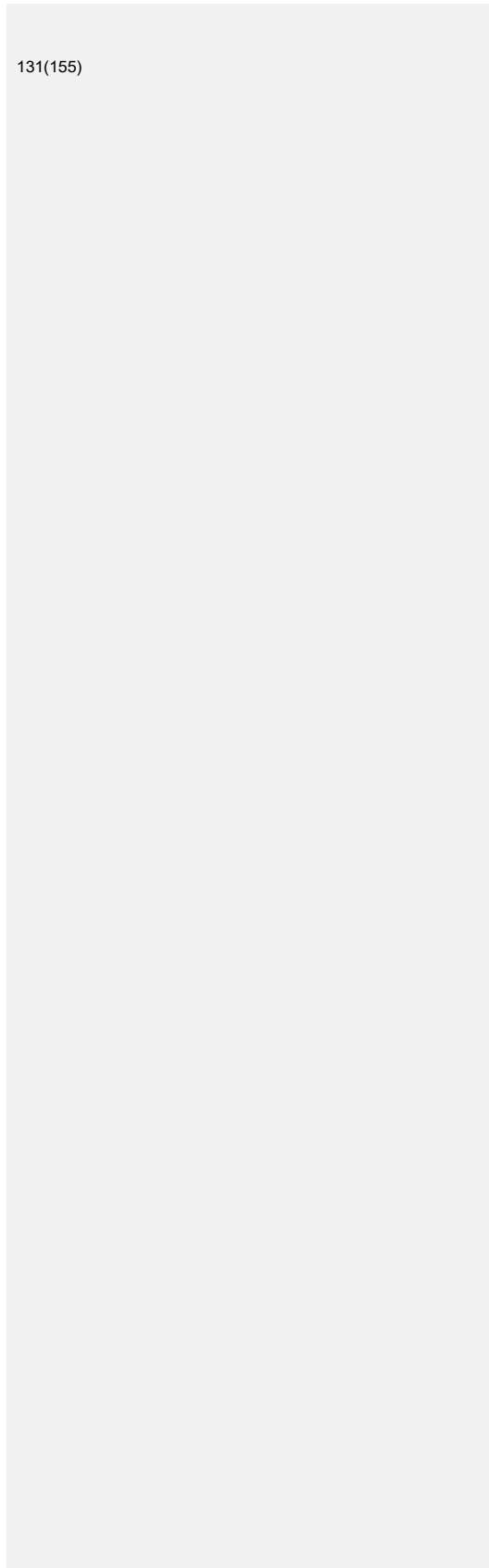
SWOT-analys, särskilt mål 8

S1 Rik tillgång till naturresurser och attraktiva natur- och kulturmiljöer	W1 Långa geografiska avstånd ger höga transportkostnader och små arbetsmarknader
S2 Lokaliseringsfördelar för tillverkningsindustri med relativt lågt kunskapsinnehåll	W2 Kompetensbrist hämmar näringslivets utveckling och omvandling
S3 Starkt entreprenörskap skapar sysselsättning på landsbygderna	W3 Arbetsmarknader med få valmöjligheter
S4 Hög bredbandstäckning i den mer tätbebyggda landsbygden	W4 Svagt innovations- och kunskapssystem på landsbygden
S5 Billigare bostäder	W5 Liten tillgång till lokalt kapital
	W6 Liten mångfald i näringsliv och arbetskraft

⁴⁶⁴ Rönnblom, M. (2014). *Ett urbant tolkningsföreträde? En studie av hur landsbygd skapas i nationell policy.*

⁴⁶⁵ Svensson, L. (2006). *Vinna eller försvinna? Drivkrafter bakom ungas utflyttning från mindre orter.* Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Avdelningen för sociologi (SOC). Linköpings universitet, Filosofiska fakulteten.

<p>S6 Ideellt engagemang och rikt föreningsliv bidrar till integration och starka nätverk</p> <p>S7 Leader-områden i hela landet</p> <p>S8 God innovationsförmåga</p>	<p>W7 Koncentrationen av befolkning, sysselsättning och ekonomi till landets största stadsregioner beräknas fortsätta</p> <p>W8 Litet befolkningsunderlag resulterar i bristande service och infrastruktur</p> <p>W9 Bostadsbyggandet släpar efter på landsbygden</p> <p>W10 Litet utbud av nöjen, kultur och andra fritidsaktiviteter</p> <p>W11 Bristande kunskap om landsbygdens förutsättningar och behov</p>
<p>O1 Globalisering gör färre företag beroende av närhet till den inhemska marknaden</p> <p>O2 Urbaniseringens nackdelar ökar landsbygdernas attraktionskraft</p> <p>O3 Den tjänstebaserade ekonomin växer även i landsbygderna</p> <p>O4 Digitalisering kan ge affärsmöjligheter och minska betydelsen av geografiska avstånd</p> <p>O5 Intresset för landsbygden ökar</p> <p>O6 Företagsamhet skapar arbetstillfällen och lokal utveckling</p> <p>O7 Invandring ger tillskott av människor och arbetskraft</p> <p>O8 Leader-metoden är framgångsrik och väl etablerad</p> <p>O9 Sociala innovationer kan utveckla landsbygderna</p> <p>O10 Kultur- och naturresurser på landsbygden utgör en stor potential för besöksnäringen</p> <p>O11 Invandrad arbetskraft kan öka nytänkandet och innovation</p> <p>O12 Stor potential för utveckling inom vattenbruk</p> <p>O13 Hästnäringen har potential att utvecklas</p>	<p>T1 Globalisering skärper konkurrensen och ökar utsatthet för konjunktursvängningar</p> <p>T2 Urbanisering ökar klyftan mellan städer och landsbygd</p> <p>T3 Tjänstesektorn växer snabbare i städer än i landsbygder</p> <p>T4 Omställning till fossilfria system kan medföra högre kostnader</p> <p>T5 Globalisering och digitalisering innebär att många enklare jobb försvinner</p> <p>T6 Åldrande befolkning ökar försörjningsbördan i landsbygdskommunerna</p> <p>T7 Urban norm försvårar landsbygdernas utveckling</p> <p>T8 Digitalisering förutsätter bredband av hög kvalitet</p>

4.3.c Förbättra unionsjordbrukets förmåga att reagera på nya samhällskrav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra livsmedel av hög kvalitet med högt näringsintag som producerats på ett hållbart sätt, minskning av livsmedelsavfall samt främjande av djurskydd och bekämpande av antimikrobiell resistens

Svenska konsumenter har högt förtroende för svenska produkter

Den svenska livsmedelsproduktionen kännetecknas av ett miljövänligt jordbruk, med god djurvälstånd och låg antibiotikaanvändning. Många svenska konsumenter har stort förtroende för svenska livsmedel. Samtidigt är konsumenterna allt mer medvetna och pålästa. Det innebär att det finns en ökad efterfrågan på livsmedel som är hållbara ur flera olika perspektiv, såväl sociala, miljö- och hälsomässiga som ekonomiska aspekter. Flera undersökningar rapporterar om ett ökat intresse för lokalproducerade, hälsosamma och klimatsmarta svenska livsmedel.^{466 467}

Livsmedelsstrategin samlar näringsens aktörer kring arbetet med att skapa en ökad livsmedelsproduktion samtidigt som relevanta miljömål nås. Det finns förhoppningar om att ny teknik och nya metoder ska kunna mildra målkonflikter och bidra till en livsmedelsproduktion som är hållbar i bred bemärkelse.

Priser på svenskproducerade livsmedel är ofta högre än på importerade alternativ eftersom vi har ett högt kostnadsläge och generellt hårdare krav inom livsmedelsproduktionen jämfört med många andra länder. Den ökade efterfrågan på svenska livsmedel som syns idag, till exempel för kött där marknadsandelen stigit stadigt under många år⁴⁶⁸, tyder på att svenskarnas betalningsvilja ökar för prispremier på svenskproducerade livsmedel i detaljhandeln.⁴⁶⁹ Trender mot minskad köttkonsumtion betyder också att vi efterfrågar mer vegetabilier. Det kan gynna vegetabilieproduktionen och trädgårdsnäringen även i Sverige, men det krävs att produktionen ökar av sådana produkter som konsumenterna vill äta mer av – exempelvis vissa proteingrödor som idag inte odlas i stor skala i Sverige.

Svenskt jordbruk kännetecknas av en ansvarsfull användning av läkemedel och bekämpningsmedel.⁴⁷⁰ Regelverk gör att det finns en hög säkerhet genom hela

⁴⁶⁶ Food and Friends, (2019) *The woke up call, Trendspotting 2020*

⁴⁶⁷ Pressmeddelande Svensk kött (september 2020).

<https://www.mynewsdesk.com/se/svenskttott/pressreleases/hoegt-foertroende-foer-djurboender-bland-svenska-konsumenter-2998969>

⁴⁶⁸ Jordbruksverket 2020. *Marknadsrapporter för kött*.

⁴⁶⁹ *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104

⁴⁷⁰ Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av bekämpningsmedelsrester i livsmedel 2016*. Livsmedelsverkets rapportserie NR 8 2018; Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av restsubstanser i levande djur och animaliska*

livsmedelskedjan, vilket gör att svenska konsumenter har ett stort förtroende för svenskproducerade livsmedel.⁴⁷¹

Det finns en ökad medvetenhet bland konsumenter vilket leder till att konsumenten efterfrågar mer information och förändrar sina konsumtionsmönster.⁴⁷² Detta avslöjas bl.a. av statistik om livsmedelskonsumtion som visar att den totala köttkonsumtionen i Sverige minskar för första gången sedan mätningarna startade samtidigt som efterfrågan på svenskt kött är större än någonsin.⁴⁷³ Minskad köttkonsumtion innebär att efterfrågan på baljväxter och grönsaker kan öka, vilket är en möjlighet för tillväxt i trädgårdsnärigen.

Man kan också observera att intresset för närproducerade livsmedel har ökat avsevärt under det senaste decenniet och att konsumenter efterfrågar tydligare märkning av livsmedel för att underlätta valet mellan olika produktvarianter.⁴⁷⁴ Detta är ett exempel på nya konsumtions-trender som medför stor potential att utveckla starka varumärken. Det innebär också att mervärden går att utveckla mer, vilket skapar nya affärsmöjligheter för entreprenörer inom jordbruket.⁴⁷⁵

Lönsamt svenskt jordbruk är en förutsättning för tillgång till svenska produkter

Jordbruk utgör en liten del av samhällsekonomin och sysselsätter en minskande andel av landets arbetskraft, vilket gör att den under lång tid fått låg prioritering i forsknings- och näringspolitik.⁴⁷⁶ Konkurrenskraftiga företag är en förutsättning för att det ska finnas en svensk livsmedelsproduktion som producerar de mervärden som svenska livsmedel ofta förknippas med. I likhet med företag i övriga delar i näringslivet bygger konkurrenskraften i livsmedelsproduktionen på kontinuerlig produktutveckling och produktivitetstillväxt, vilket i sin tur förutsätter kontinuerliga investeringar i forskning och utveckling.

Ökade internationella varuflöden och ökat resande gör att riskerna för spridning av smittor och växtskadegörare ökar. Dessa smittämnen och skadegörare kan finnas i såväl livsmedel och foder som emballage och transportfordon. Detta ökar sannolikheten för större utbrott av

livsmedel 2016. Livsmedelsverkets rapportserie NR 6 2018.; Regeringen (2016). *En klimat- och luftvårdsstrategi för Sverige.* Delbetänkande av Miljömålsberedningen. SOU 2016:47.

⁴⁷¹ *En Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet.* Prop. 2016/17:104.

⁴⁷² *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnärigen.* SOU 2015:15

⁴⁷³ Enligt statistik från Jordbruksverket. DOI, (september 2020): <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/konsument/livsmedelskonsumtionsiffror/kottkonsumtionen.4.465e4964142dbfe44705198.html>

⁴⁷⁴ Jordbruksverket (2010). *Vad får du som konsument när du köper närproducerat? Hållbar konsumtion av jordbruksvaror.* Rapport 2010:19

⁴⁷⁵ Jordbruksverket (2018). *Mervärden som konkurrensmedel - affärsmodeller och kompetenser för framgångsrika mervärdesstrategier.* Rapport 2018:23

⁴⁷⁶ Jordbruksverket (2017). *Jordbrukets ekonomi. Jordbrukets bidrag till bruttonationalprodukten till marknadspris 1995–2016 enligt ENS2010, nationalräkenskaperna SCB*

smittsamma djursjukdomar och även utbrott av smittsamma sjukdomar som drabbar människor. I Sverige har vi ett gott smittläge och djurhälsoläge och vi är fria från många allvarliga djursjukdomar och zoonoser.^{477 478}

Allmänheten har låg kunskap om kopplingen mellan svenskproducerad mat och andra värden i samhället som ett rikt och varierat landskap, biologisk mångfald, djurvälstånd och säkra livsmedel.⁴⁷⁹ Dessutom minskar konsumenternas betalningsvilja för extra djurskydd som går utöver de vanliga svenska reglerna (som är skarpare än EU:s).⁴⁸⁰

Globala klimatförändringar leder till större vädervariationer, vilket ökar variationen i avkastningsnivåer från år till år.^{481 482 483} Detta ökar osäkerheten kring tillgång på svenska livsmedel.

Vissa svenska jordar har höga kadmiumhalter (se avsnitt 4.2b ovan).⁴⁸⁴ Detta kan medföra högre koncentrationer av kadmium i livsmedel, vilket utgör en hälsorisk.

Sverige ställer höga krav på djurens välfärd och hälsa

Svensk djurhållningen sker med god omsorg vilket ger friska djur.⁴⁸⁵ Sverige har lägst användning av antimikrobiella veterinärmedicinska medel av alla EU-länder, liksom relativt stabila och låga nivåer av antimikrobiell resistens hos djur.⁴⁸⁶ Sverige är fritt från många

⁴⁷⁷ Jordbruksverket, (september 2020)

https://djur.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/sjukdomarochsmittskydd/anmalningsplikt/sjukdomsstatistik_4.4ef62786124a59a20bf80001409.html

⁴⁷⁸ Statens Veterinärmedicinska Anstalt, (2019), (september 2020). *Surveillance of infectious diseases in animals and humans in Sweden 2019*. https://www.sva.se/media/fpodqpau/surveillance_2019.pdf

⁴⁷⁹ Jordbruksverket (2016). *Jordbrukets betydelse för en levande landsbygd – En litteraturöversikt*. Rapport 2016:6

⁴⁸⁰ Lagerkvist och Hess (2011). *A meta-analysis of consumer willingness to pay for farm animal welfare*. European Review of Agricultural Economics, Volume 38, Issue 1, March 2011

⁴⁸¹ SMHI (2019). *Vegetationsperiod*. Hämtad från webbsida 22 maj 2019.

⁴⁸² Eckersten H, Andersson L, Holstein F, Mannerstedt Fogelfors B, Lewan E, Sigvald R, Torssell B, 2007. *Bedömningar av klimatförändringars effekter på växtproduktion inom jordbruket i Sverige*. Bilaga 24 i: Sverige inför klimatförändringarna - hot och möjligheter, SOU 2007:60, Bilagedel B, bilaga B 23-27: 26-277. (summary in English)

⁴⁸³ Olesen, J. E., Trnka, M., Kersebaum, K. C., Skjelvåg, A. O., Seguin, B., Peltonen-Sainio, P., ... & Micale, F. (2011). *Impacts and adaptation of European crop production systems to climate change*. European Journal of Agronomy, 34(2), 96-112.

⁴⁸⁴ Naturvårdsverket (2015). *Mål i sikte - fördjupad utvärdering av miljö kvalitetsmålen. Analys och bedömning av de 16 miljö kvalitetsmålen i fördjupad utvärdering 2015*. Volym 2 av rapport 6662.

⁴⁸⁵ Statens veterinärmedicinska anstalt (2017). *Antibiotika och djur inom EU*. 17 oktober 2017

⁴⁸⁶ DG (SANTÉ) (2017). *Final report of Fact-finding mission carried out in Sweden from 10 October 2017 to 18 October 2017 in order to gather information on the prudent use of Antimicrobials in animals*.

smittsamma djursjukdomar.⁴⁸⁷ Sverige har effektiva strategier för att främja ansvarsfull användning av antimikrobiella veterinärmedicinska medel och begränsa spridningen av antibiotikaresistens.⁴⁸⁸

I Sverige finns sedan länge ett stort intresse hos både allmänhet och producenter av en hög nivå på djur- och smittskydd. Sverige har också en sträng djurskyddslagstiftning som går utöver flertalet av EU:s direktiv och förordningar⁴⁸⁹. Till exempel ges djuren ofta mer utrymme och rörelsefrihet än i andra länder, genom att vi bland annat inte tillåter fixering av gris, och kräver att mjölkkor ska hållas på bete under sommaren. Djuren ska också få bete sig naturligt, vilket innebär att lantbrukarna kan behöva använda olika typer av berikningsmaterial för att sysselsätta djuren. Vi är också mycket restriktiva med operativa ingrepp på djur, och tillåter inte att man kuperar svansen på grisar eller trimmar näbben på höns.

De svenska djurskyddsreglerna bidrar till att den svenska animalieproduktionen har högre kostnader än motsvarande animalieproduktion i övriga medlemsländer. Ett gott djurskydd innebär friskare djur vilket kan ge lantbrukaren fördelar i form av lägre veterinär- och läkemedelskostnader och även ett bättre produktionsresultat. Samtidigt kostar extra djurvälstånd ofta pengar och det kan vara svårt för lantbrukaren att få ersättning fullt ut från detta via marknaden.

Friska djur och mindre antibiotikaanvändning ger oss säkra livsmedel att äta och minskar risken för att antibiotikaresistens ska utvecklas. Ett gott djurskydd och god djurhälsa alltså inte bara viktigt för djuren i sig utan även för vår folkhälsa.

⁴⁸⁷ Statens veterinärmedicinska anstalt (2017). *Surveillance of infectious diseases in animals and humans in Sweden 2016*. SVA 2017

⁴⁸⁸ Folkhälsomyndigheten & SVA. (2016). *Consumption of antibiotics and occurrence of antibiotic resistance in Sweden*. SWEDRES|SVARM.; Regeringskansliet (2016). *Svensk strategi för arbetet med antibiotikaresistens*. S2016/02971/FS.

⁴⁸⁹ Rådets direktiv 98/58/EG av den 20 juli 1998 om skydd av animalieproduktionens djur (EGT L221, 8.8.1998, s. 23-27 Celex 31998L0058). Rådets direktiv 2008/119/EG av den 18 december 2008 om fastställandet av lägsta djurskyddskrav för kalvar () Rådets direktiv 2008/120/EG av den 18 december 2008 om fastställandet av lägsta djurskyddskrav för svinhållning (). Rådets direktiv 1999/74/EG av den 19 juli 1999 om att fastställa miniminormer för skyddet av värphöns (EGT L203, 3.8.1999, s. 53-57 Celex 31999L0074). Rådets direktiv 2007/43/EG av den 28 juni 2007 om fastställande av minimiregler för skydd av slaktkycklingar. Rådets förordning (EG) nr 1/2005 av den 22 december 2004 om skydd av djur under transport och därmed sammanhängande förfaranden och om ändring av direktiven 64/432/EEG och 93/119/EG och förordning (EG) nr 1255/97. Rådets förordning (EG) nr 1099/2009 av den 24 september 2009 om skydd av djur vid tidpunkten för avlivning

Tillgången till verksam antibiotika kan minska, vilket är ett hot mot folkhälsan samt möjligheten att ha djurhållning och producera hållbara livsmedel.^{490 491}

Import från tredje land och införsel av livsmedel till Sverige ökar däremot kraftigt, vilket kan komma att innebära sämre lönsamhet för Sveriges lantbrukare och därmed risk för en minskad mängd livsmedel producerade med svenska djuromsorgsregler.

Tillgång till veterinärtjänster i hela landet är en förutsättning

Enligt Jordbruksverkets instruktion ska verket vidta åtgärder för att säkerställa tillgången på veterinärer vid utbrott av smittsamma djursjukdomar samt för att djur i människans vård ska kunna få vård dygnet runt om det finns djurskyddsskäl. Det sker en stor utvecklingen inom branschen för djurens hälso- och sjukvård vilket innebär att antalet privata veterinärstationer har ökat under det senaste decenniet, vilket resulterat i både fler ambulande veterinärer och fler veterinärkliniker.

Den ökade förekomsten av sällskapsdjur och hästar gör att allt fler veterinärer inriktar sig på denna, oftast mer lukrativa, del av marknaden. Detta kan leda till brist på veterinärer som riktar in sig på jordbrukets produktionsdjur.⁴⁹²

Den ekologiska produktionen påverkas av olika krafter

Efterfrågan på ekologiska livsmedel har ökat i Sverige under många år. Ett skäl för konsumenter att köpa ekologiska produkter är att minska risken för att konsumera livsmedel som innehåller resthalter av växtskyddsmedel. Omställd jordbruksmark har ökat från 7 till 20 procent mellan 2005 och 2018⁴⁹³ medan andelen ekologiska livsmedel i offentlig sektor ökat från 4 till 38 procent⁴⁹⁴ under samma period. Även försäljningsstatistik från dagligvaruhandeln⁴⁹⁵ styrker att efterfrågan på ekologiska livsmedel ökat under en längre period fram till och med 2018. Samma källa visar emellertid att det finns en vikande tendens i efterfrågan på ekologiska livsmedel idag. De medvetna konsumenterna finns kvar, men uppseglingen av flera sätt att äta hållbart har gett konkurrens om ekokonsumenterna – närproducerad och vegetarisk mat brukar nämnas som exempel. Att köpa svenska livsmedel är en trend som också gynnats under Coronapandemin, eftersom vi äter mer hemma där

⁴⁹⁰ National Library of Medicine (2018), (september 2020). https://www.who.int/antimicrobial-resistance/interagency-coordination-group/IACG_final_report_EN.pdf?ua=1

⁴⁹¹ WHO. Interagency Coordination Group (IACG) (2019), *No time to wait: securing the future from drug-resistant infections*, (september 2020). https://www.who.int/antimicrobial-resistance/interagency-coordination-group/IACG_final_report_EN.pdf?ua=1

⁴⁹² Jordbruksverket (2013). *Djurens hälso- och sjukvård – i ett tioårsperspektiv*. Rapport 2013:19

⁴⁹³ Jordbruksverket. *Statistikdatabasen*.

⁴⁹⁴ Ekomatcentrum. *Årliga marknadsrapport om ekologiskt i offentlig sektor*.

⁴⁹⁵ Ekoweb. *Årliga rapporter om ekologisk livsmedelsmarknad*.

andelen svenska livsmedel är högre och mindre på restaurang där importerade livsmedel generellt har en större plats.

Vi har redan konstaterat att konsumenternas betalningsvilja för mervärden kopplat till miljö och hälsa har ökat, vilket bland annat gynnat ekologiska livsmedel. Utöver denna mer generella trend kan ekologisk produktion spurras genom politiska incitament, exempelvis Livsmedelsstrategin och den åtgärdsplan som Jordbruksverket tillsammans med ett antal organisationer har tagit fram⁴⁹⁶. Under våren 2020 lanserade även EU-kommissionen en ambitiös målsättning för den ekologiska produktionen i strategin From Farm to Fork⁴⁹⁷.

I ett internationellt perspektiv har Sverige en stor ekomarknad i relation till total produktion och försäljning. Att efterfrågan på ekologiska livsmedel ökade tidigt i Sverige betyder också att marknaden kan vara närmre mättnadsnivå än vad som är fallet i andra länder – de lågt hängande frukterna är redan plockade. Men även faktorer som otydlighet i kommunikationen av mervärden i ekologiska livsmedel, råvarubrist och bristande forskningsframsteg kan inverka, vilket konstaterades i redan nämnda åtgärdsplan⁴⁹⁸.

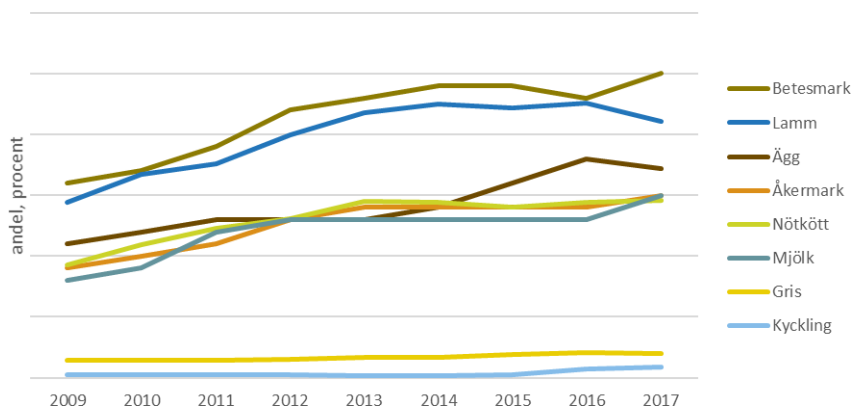
Den ekologiska produktionen ökar i Sverige. Drygt 16 procent av åkermarken och knappt 27 procent av betesmarken odlades ekologiskt år 2018.

Också inom animalieproduktionen ökar andelen ekologisk djurhållning, men det är stora skillnader mellan de olika djurslagen. För betesdjur ligger andelen ekologiskt högst, med drygt 21 procent för lamm och 16-17 procent för nötkött och mjölk. För djur som föds upp på spannmål är andelarna betydligt lägre, med omkring två procent för gris och knappt en procent för kyckling. För ägg ligger den ekologiska andelen på omkring 17 procent.

⁴⁹⁶ *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104

⁴⁹⁷ EU-kommissionen. *Farm to Fork Strategy* (september 2020)
https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/f2f_action-plan_2020_strategy-info_en.pdf

⁴⁹⁸ Jordbruksverket 2018. *Åtgärdsplan för att främja produktion, konsumtion och export av ekologiska livsmedel*, rapport 2018:16

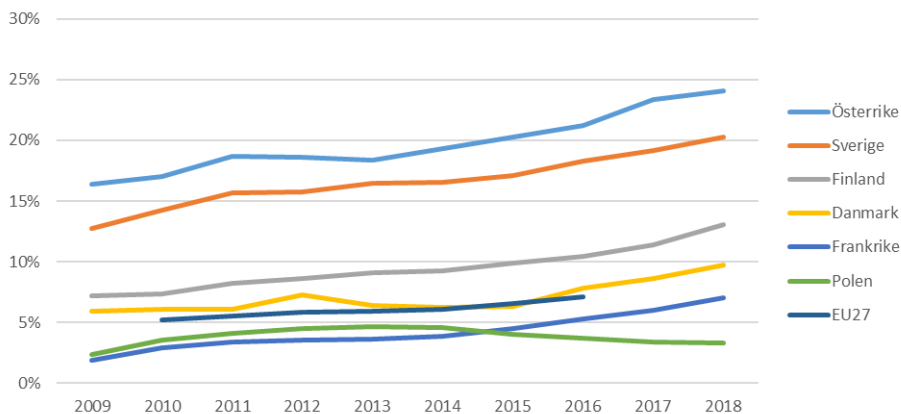
Figur 42 Andel ekologisk produktion 2009-2017
Källa: Jordbruksverket

Den ekologiska odlingen av frukt, bär och grönsaker har minskat på senare tid. Framför allt är det odlingen av ekologiska jordgubbar och andra bär som gått tillbaka, men trenden är negativ även för frukt och frilandsgrönsaker.⁴⁹⁹

Under 2017 beslutade Regeringen ett mål om att den ekologiska arealen jordbruksmark ska uppgå till 30 procent senast år 2030. Den sammanlagda siffran för åker- och betesmark var då en ekologisk andel på 19 procent.

Jämfört med många andra EU-länder har Sverige en stor del ekologisk odling. I våra grannländer Danmark och Finland ligger andelen ekologisk jordbruksmark på 8 respektive 10 procent, och i stora producentländer som Polen och Frankrike är andelarna ännu lägre. Österrike ligger dock högre än Sverige, med en andel på 21 procent.

⁴⁹⁹ Källa: Jordbruksverket, baserat på ansökningar om stöd för ekologisk produktion.

Figur 43 Andel ekologisk areal 2009-2018 i Sverige, EU27 och valda medlemsländer
Källa: Eurostat, kontextindikator C18 och C19.

Den ekologiska odlingen kan bidra till att uppfylla mål om att minska användningen av växtskyddsmedel och att öka den biologiska mångfalden. Den positiva effekten på biologisk mångfald är störst i slättbygden, där jordbruksproduktionen domineras av konventionell spannmålsodling.⁵⁰⁰

Konsumenternas intresse för ekologiska produkter har länge uppvisat en ökande trend, men under 2019 kom det signaler om att försäljningen börjar stagnera. År 2018 utgjordes nästan 10 procent av livsmedelsförsäljningen av ekologiska produkter. Betydande delar av det värdet utgörs dock av importerade produkter, som vin, bananer och kaffe.⁵⁰¹

Restaurangerna är också viktiga för efterfrågan på ekologisk produktion. Här är bilden tvådelad. Lunchrestauranger och färdigmaten i livsmedelsbutikerna serverar inte ekologiskt i någon större utsträckning, medan däremot kvällsrestauranger och konferensanläggningar kan satsa på att erbjuda detta.⁵⁰²

Matsvinnet behöver minska

Matsvinn och produktionsförluster förekommer, men vi har inte fullständiga uppgifter om hur stort problemet är. Eftersom svinn innebär sämre utnyttjande av resurser och onödiga negativa miljö- och klimateffekter, har Sverige en nationell handlingsplan⁵⁰³ för att minska

⁵⁰⁰ Källa: Jordbruksverket, Faktablad ekologiska livsmedel, Maträtt.

⁵⁰¹ Ekoweb, Ekologisk livsmedelsmarknad 2019

⁵⁰² Jordbruksverket (2018). *Åtgärdsplan för att öka produktion, konsumtion och export av ekologiska livsmedel*. Rapport nr 2018:16.

⁵⁰³ Livsmedelsverket (2018), *Fler gör mer – Handlingsplan för minskat matsvinn 2030*

problemet. Den konstaterar att vi behöver ett nationellt mål och utveckling av uppföljningsmetoder, ett aktivt samarbete mellan branschaktörer i livsmedelskedjan, ett förändrat konsumentbeteende samt utredning, forskning och innovation.

Idag finns uppföljning av matavfall enligt EU:s avfallsdirektiv (2008/98 EG). Men den fullständiga bilden av matsvinnet kan inte ges. Det saknas uppgifter om hur stor del av matavfallet som är onödigt svinn, vilket hade behövt bekräftas med så kallade plockanalyser. Det finns inte uppföljning av livsmedelsförluster (det matsvinn från produktionsledet som inte går till avfallsanläggning), och inte heller fullständig uppföljning av det svinn som förloras via avloppet.

Sammanlagt uppstod 1,3 miljoner ton matavfall i Sverige 2018. Det motsvarar i genomsnitt 133 kilo per person. Det innebär att hela jorden skulle kunna fyllas fyra gånger med det matavfall som uppstår i Sverige. Den onödiga delen av matavfallet (det som inte är oundvikligt såsom ben, skal och kaffesump etc.) har uppskattats till ungefär 30 procent. Produktion och konsumtion av livsmedel påverkar både vårt klimat och den biologiska mångfalden och bidrar till försurning och övergödning. I Sverige bidrar livsmedelshandlingen till runt hälften av den totala övergödningen samt 20–25 procent av vår totala klimatpåverkan. Livsmedelsproduktionen är också en av de mest vattenkrävande sektorerna.⁵⁰⁴

Att det som var tänkt att bli livsmedel inte går vidare till det och inte hamnar i människors magar bidrar således till miljö- och klimatpåverkan i onödan. Enligt FAO blir omkring 1,3 miljarder ton mat i världen matsvinn varje år, det motsvarar en tredjedel av all matproduktion. Matsvinnet i världen är också näst efter USA och Kina världens största utsläppare av koldioxid.

Utvecklade regler och samverkan underlättar arbetet

Det finns en bred politisk uppslutning kring den livsmedelsstrategi som beslutades under 2017. Livsmedelsstrategin ger en samsyn om de långsiktiga målen för svenskt jordbruk.⁵⁰⁵ Flera av de åtgärder som hittills genomförts har bidragit till en ökad samverkan mellan olika aktörer, vilket underlättar att nå livsmedelsstrategins mål. Inom den handlingsplan som lagts fram av regeringen finns det åtgärder för ökad hållbar produktion till exempel genom att stödja växtförädling och vattenbruk.⁵⁰⁷ Detta bidrar till att säkerställa ett utbud av svenska livsmedel på den inhemska marknaden. I strategin finns också åtgärder som förväntas bidra till en kortare livsmedelskedja. En kort livsmedelskedja underlättar informationsflödet

⁵⁰⁴ Naturvårdsverket. *Matavfall i Sverige. Uppkomst och behandling 2018*.

⁵⁰⁵ Riksdagsskrivelse 2016/17:338

⁵⁰⁶ Jordbruksverket, 2020, RA20:3. *Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin 2020*.

⁵⁰⁷ *En Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104

mellan primärproducenter och konsumenter, då det möjliggör en direktkontakt, som exempelvis vid försäljning via REKO-ringar⁵⁰⁸.

Det finns ett väl utvecklat regelverk som ger garantier för att de livsmedel som säljs i Sverige är säkra att konsumera.⁵⁰⁹ Det finns olika typer av märkningar kring hälsa, miljö, ursprung osv.

Vid olika kriser som drabbat livsmedelskedjan har hela näringen samverkat för att tillsammans hitta lösningar.⁵¹⁰ För exempelvis grisköttsmarknaden följdes åtgärderna i handlingsplan gris, som kom till stånd i ett samarbete som inleddes 2014 från jord till bord inklusive myndigheterna och regeringen för att råda bot på den minskade produktionen och lönsamheten i svensk grisproduktion, av en period med ökad svensk grisproduktion och en stigande svensk marknadsandel⁵¹¹. Även andra händelser på marknaden kan ha inverkat på den positiva utvecklingen. Starka myndigheter och organisationer bidrar också till hög beredskap.

SWOT-analys, särskilt mål 9

S1 Svenska jordbrukare producerar säkra livsmedel av hög kvalitet	W1 Jordbrukets andel av den totala ekonomin är liten
S2 God djuruomsorg och högt smittskydd minskar risken för resistens	W2 Bristande kunskap om jordbrukets bidrag till kollektiva nyttigheter
S3 Tillgång till veterinär service i hela landet	W3 Höga kadmiumhalter i vissa markområden
S4 Regelverk garanterar säkra livsmedel och konsumentens behov av information	W4 Stort matsvinn och produktionsförluster i livsmedelsproduktionen
S5 God samverkan ger effektiv krishantering	W5 Färre veterinärer specialiserar sig på jordbrukets produktionsdjur
O1 Brett förankrad målsättning om ökad svensk livsmedelsproduktion	T1 Klimatförändringar leder till större variation i jordbrukets avkastning
O2 God medvetandegrad bland konsumenterna skapar efterfrågan på svenska livsmedel	T2 Globaliseringen ökar risken för smittspridning

⁵⁰⁸ Hushållningssällskapets uppdrag inom Landsbygdsprogrammet, 2016-2020, *REKO-bas*, (september 2020):

https://hushallningssallskapet.se/forskning-utveckling/reko/?gclid=EA1aIQobChMImfm98buz6wIVBNGyCh1N1AftEAAAYASAAEgIJ1PD_BwE

⁵⁰⁹ Livsmedelslag (2006:804)

⁵¹⁰ LRF (2017). *Handlingsplan mjölk*; Svenska Köttföretagen (2017). *Handlingsplan gris*

⁵¹¹ Jordbruksverket (2020). *Marknadsrapport griskött*

O3 Den ekologiska produktionen ökar O4 Ökat intresse för matens ursprung och produktionssätt	T3 Ökad antibiotikaresistens hotar såväl animalieproduktion som människors hälsa
---	--

4.4 Tvärgående mål – Att modernisera sektorn genom att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering i jordbruket och i landsbygdsområden samt uppmuntra sektorn att ta till sig dessa

Ett kunskapssystem med goda grundförutsättningarna för en hållbar utveckling

Sverige har i grunden ett utvecklat kunskapssystem för samhället i stort och är som land en stark innovationsmiljö. Båda dessa faktorer är betydelsefulla för att skapa en hållbar samhällsutveckling. Kunskaps- och innovationssystemet grundas på många starka forskningsmiljöer, en hög generell utbildningsnivå, starka nationella institutioner och väl etablerade nationella och internationella nätverk.

En generellt hög utbildningsnivå underlättar tillsammans med starka institutioner omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi, som kan hjälpa till att hantera de utmaningar som behöver hanteras för en hållbar utveckling. Både Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och andra universitet och högskolor runt om i landet har potential att bidra till en hållbar utveckling för jordbruket och landsbygderna.

Sverige har världsledande grundforskning inom flera områden där det finns potentiella tillämpningar inom jordbrukssektorn, exempelvis genetik, biokemi och nanoteknik.⁵¹² Sverige är också ett av de länder som kommit längst vad gäller digitalisering och automation inom industrin och även här finns stor potential till utveckling också inom jordbruket.⁵¹³

Svenska jordbrukare har en god utbildningsnivå tack vare ett utbildningssystem med yrkesinriktade utbildningar inom jordbruk på såväl gymnasial som eftergymnasial nivå.⁵¹⁴ Generellt är unga jordbrukare mer välutbildade än äldre och driver utvecklingen framåt. Detta har resulterat i att produktiviteten är hög i många produktionsgrenar jämfört med länder i vår omgivning.⁵¹⁵ Detta medför att det finns goda förutsättningar för att införa ny teknik och nya arbetsmetoder, vilket i sin tur bidrar i sin tur till möjligheter för produktivitetens utveckling och innovation i sektorn.

⁵¹² OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

⁵¹³ Ibid

⁵¹⁴ SCB (2018). *Befolkning efter utbildningsinriktning SUN 2000*. Hämtat från webbsida 11 juni 2019.

⁵¹⁵ Gård & Djurhälsan (2018). *InterPIG - Internationella rapporten 2017*. Husdjursstatistik 2018. Växa Sverige

Sveriges system för kunskap och innovation inom lantbruket (AKIS) är diversifierat och fragmenterat

Sveriges AKIS beskrivs ofta som diversifierat på grund av sina många aktörer.

Lantbrukssektorn tenderar även att organisera sig i ämnesmässiga grupperingar, på utbildningsnivå, inom rådgivningen och i branschorganisationer. Det finns inte heller någon sammanhållande och koordinerande kraft, vilket innebär att AKIS är både diversifierat och tämligen fragmenterat. Några centrala aktörer är:

- Företagare inom jordbruk, trädgård, rennärning och skogsbruk samt livsmedelsindustrin, insatsvaruindustrin, leverantörer av insatsvaror, rådgivningsföretag och myndigheter är de som framför allt använder de kunskaper och innovationer som kunskapssystemet genererar. Dessa aktörer är samtidigt själva med och utvecklar kunskap och innovationer. Därtill finns utbildningsaktörer inom till exempel gymnasieutbildningar, kvalificerade yrkesutbildningar och universitetsutbildningar.
- Regeringens roll är att fördela budgetmedel, styra myndigheter, övervaka programmen och utvärdera politiken.
- Universitet och högskolor står för större delen av offentligt finansierad forskning. SLU är den klart största aktören inom jord- och skogsbruksforskningen, men inte den enda. Lunds och Örebro universitet samt Chalmers ingår vid sidan av SLU i forskarsamarbetet Food Science Sweden.
- Vetenskapsrådet, Formas och Vinnova är de tre största offentliga forskningsfinansiärerna. Privata forskningsstiftelser är till exempel Stiftelsen Lantbruksforskning, Hästnäringens nationella stiftelse samt Lantmännens forskningsstiftelse.
- Kompetenscentrum företagsledning vid SLU i Alnarp och Sweden Food Arena är exempel på initiativ att överbygga glappet mellan forskning och jordbruksföretagen, men det sker i begränsad omfattning. Sweden Food Arena är en nationell arena där företag inom livsmedelskedjan samverkar kring forskning och innovation för en innovativ, hållbar och konkurrenskraftig livsmedelssektor.
- RISE är i Sverige det viktigaste institutet för sektorn. Vid sidan RISE medverkar t ex utvecklingsbolaget AgroVäst samt Hushållningssällskapet aktivt i innovationsarbetet. Inom skogssektorn är forskningsinstitutet Skogforsk en viktig aktör.
- Hushållningssällskapen, Ludvig & co samt Gård- och Djurhälsan är några av de största privata aktörerna inom rådgivning. Rådgivning och kompetensutveckling sköts av både privata och offentliga aktörer.
- Flera av de större rådgivningsaktörerna samverkar inom organisationen Branschråd för lantbrukets rådgivningsföretag.
- På regional nivå har ett antal gröna kluster/regionala kompetenscentra utvecklats där regionala rådgivningsaktörer, utbildare och utvecklingsföretag samlas på en gemensam plats, ofta i anslutning till en naturbruksskola, eller i en gemensam

funktion. Exempel på kluster är AgroÖst, Gotland Grönt centrum och Agro Sörmland.

- Jordbruksverket är en viktig aktör som förvaltande myndighet för Landsbygdsprogrammet. Exempel på initiativ är Greppa Näringen som bedrivs i samarbete mellan Jordbruksverket och Lantbrukarnas riksförbund med flera. Budgeten för stöd till kompetensutveckling och rådgivning har varierat mellan programperioder och minskade från 2 miljarder för perioden 2007-2013 till 1,8 miljarder för programperioden 2014-2020.
- Inom skogsområdet är Skogsstyrelsen en central statlig aktör för kunskapsförmedling genom bland annat Landsbygdsprogrammet, men det finns även många privata aktörer, främst knutna till skogsägarföreningar och virkesuppköpare eller mer fristående såsom Skogssällskapet.

Utmaningarna är stora

Inom jordbruket kunskaps- och innovationssystem finns stora utmaningar att hantera. Även om svensk grundforskning är stark och kunskaps- och innovationssystemet förhållandevis välutvecklat i Sverige, är det otillräckligt för att möta de utmaningar som finns.

Jordbruket har ett svagare kunskapssystem än samhället i övrigt

Jordbruket och livsmedelssektorn har ett svagare kunskaps- och innovationssystem än samhället i övrigt, vilket gör att näringarna riskerar att hamna vid sidan av den nationella innovationspolitiken. Institutssektorn spelar en stor roll för att föra samman praktik och akademi och har betydelse för innovation, utveckling och konkurrenskraft. Denna verksamhet kan sägas ligga mellan universitetens forskning och näringslivets utveckling. Generellt är institutssektorn mycket liten inom Sveriges AKIS för jordbruket och utmärker Sverige i jämförelse med flertalet andra EU-länder.⁵¹⁶ Att institutssektorn är liten leder till svagheter i Sveriges AKIS när det gäller att sammanställa och tillgängliggöra kunskap, avseende koppling mellan forskning och praktik samt när det gäller framtagande av ny kunskap i form av försök och tester.

Innovationsförmågan är lägre i jordbruket än i andra delar av näringslivet

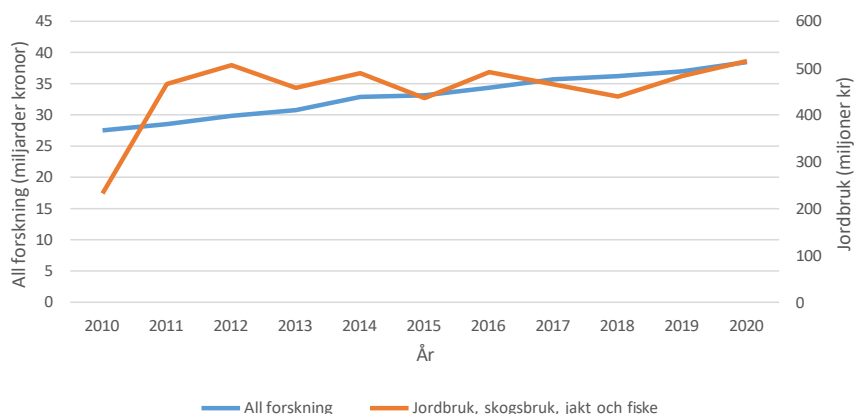
Även om jordbrukets kunskaps- och innovationssystem är en del av det nationella kunskaps- och innovationssystemet är den forskning som bedrivs i Sverige i mycket liten utsträckning inriktad på jordbrukets behov.⁵¹⁷ De totala offentliga anslagen till forskning och utveckling (FoU) via stadsbudgeten har de senaste fem åren stadigt ökat, medan satsningar på lantbruksrelaterad forskning de senaste åren har skiftat (se figur 34). Denna trend överensstämmer även med hur utvecklingen för FoU-anslag inom jordbrukssektorn ser ut utanför Sverige. Offentliga utgifter för FoU för jordbrukssektorn sett över tid varierar

⁵¹⁶ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

⁵¹⁷ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

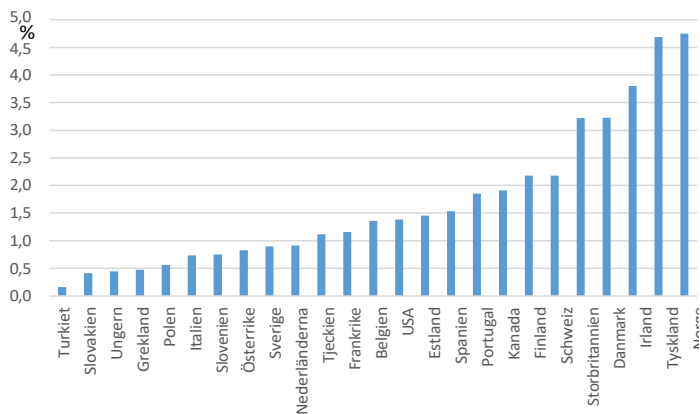
generellt sett mer än den totala utgiften för FoU, som en återspeglning av prioriteringar på regeringsnivå. Intensiteten för offentliga anslag till FoU inom jordbruket är låg och varierande och jämfört med närliggande länder är intensiteten för jordbruksrelaterad forskning än lägre i Sverige (se figur 35).⁵¹⁸

Jordbruks- och livsmedelssektorn är också sämre än näringslivet i stort på att ta till sig innovationer. En förklaring är att den till stor del består av små eller medelstora företag som har begränsade resurser för att bedriva eget utvecklingsarbete eller saluföra nya produkter. En jämförelse kan göras med skogsnäringen, där ett mer koncentrerat utvecklingsarbete bedrivs av näringsens centrala aktörer. I hög grad saknas det dessutom information om innovationer och innovationsaktiviteter i jordbruksföretag eftersom den officiella statistik som samlas in på dessa områden inte omfattar jordbruksföretag.

Figur 44. Beräknade FoU-medel i statsbudgeten efter FoU-ändamål.
Källa: SCB

⁵¹⁸ Ibid.

Figur 45. FoU-intensitet inom jordbruket i utvalda länder. FoU-budget är uttryckt som procent av bruttoförelägsvärdet för jordbruksprodukter.

Källa: OECD (<http://dx.doi.org/10.1787/888933710306>)

Det finns i Sverige endast några få forskningsmiljöer där man ägnar sig specifikt åt jordbruksforskning och detta innebär att jordbrukets kunskaps- och innovationssystem får en begränsad omfattning, både geografiskt och vetenskapligt. Bristande samverkan bidrar till att det pågår jämförelsevis lite tillämpad forskning inom jordbruksområdet och att forskningen i för liten grad utgår från näringens behov. Detta bidrar ytterligare till att innovationsförmågan är lägre i jordbruket än i andra delar av svenskt näringsliv.^{519 520}

Det faktum att få forskningsmiljöer ägnar sig åt tillämpad forskning inriktad på jordbruk, medför mindre stöd till företagen i deras utveckling av innovationer som kan bidra till att utveckla näringen.⁵²¹

Demografien inom jordbrukssektorn är ytterligare en utmaning, då den kännetecknas av en relativt hög medelålder på företagen. Detta bidrar än mer till den jämförelsevis låga innovationstakten. Bland företagare som närmar sig pensionsåldern saknas ofta incitament att investera i modern teknik och lära sig nya arbets- och produktionsmetoder. Detta gäller i synnerhet för företag som inte kommer att drivas vidare inom familjen.

Samverkan inom kunskapssystemet behöver öka

⁵¹⁹ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

⁵²⁰ Beckeman et al (2018), *Forskning och innovation för en livsmedelssektor i världsklass*, Roland Berger AB

⁵²¹ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

Kunskapssystemet kännetecknas av ett stort gap mellan forskning och näringsliv. Det finns ett stort behov av att sprida och utveckla kunskapen om hur skogsbruk, jordbruk och trädgårdsföretagande kan bedrivas på ett sätt som både kan tillgodose efterfrågan på produkter samt främjar miljö- och klimatmålen.

Bristen på interaktion mellan forskning och näringsliv inom jordbrukssektorn leder dels till att det i stor utsträckning saknas behovsdriven forskning inom jordbruksområdet, men också till en otillräcklig kunskapsöverföring generellt mellan forskning och rådgivning.⁵²² Till exempel upplevs avståndet mellan forskning och praktik inom animalieproduktionen som stort av de som ska tillämpa resultaten. Varje aktör med ansvar och ambition på området samverkar utifrån sina behov. En samverkan och samordning i hela kedjan kommer dock sällan till stånd. Rådgivningsföretagen spelar här en viktig roll som brygga mellan forskning och näringsliv, men denna funktion behöver utvecklas för att bättre svara mot de behov som finns. För att stärka konkurrenskraften behöver rådgivningen fungera bättre och rådgivningsföretagen stärka sin kompetens.⁵²³

Fokus på behovsdriven forskning och samverkan mellan alla aktörer behöver således öka. Det gäller både företagare, rådgivare, forskare, utvecklingsaktörer och utbildningssektorn. Genom en mer behovsdriven forskning och förbättrad samverkan kan forskningsresultaten komma till nytta i praktiken. Förbättrad samverkan medför även att kunskapsutbytet kan öka och gå snabbare från utvecklingsidé till praktisk tillämpning, eller från en praktisk utmaning till en bärande idé som förändrar och når marknaden.

Såväl företagare som rådgivningsaktörer har dock framfört att det saknas en oberoende aktör för kanalisering, sammanställning, anpassning och paketering av nya forskningsrön och annan kunskap av intresse, framförallt för de olika näringarna inom animalieproduktionen.⁵²⁴ För att öka samverkan mellan de olika aktörerna i kunskapssystemet har förslag framförts på att inrätta en sammanhållande aktör för kunskapsförmedling och samverkan inom animalieproduktionen.⁵²⁵ Det handlar både om att överföra kunskap från forskning till praktisk tillämpning i företagen och om att föra relevanta frågor från företagen till forskningen.

Kunskapssystemet behöver stärkas inom flera områden

⁵²² Ibid.

⁵²³ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

⁵²⁴ Jordbruksverket (2019). *Nationell kunskapsförsörjning för en hållbar och konkurrenskraftig animaliesektor*. Rapport 2019:4.

⁵²⁵ Ibid.

Ett utvecklat kunskaps- och kompetensförsörjningssystem som bidrar till ny kunskap, kunniga rådgivare och tillgång till kompetent arbetskraft är viktigt för hela livsmedelskedjan. Inom flera områden är kunskaps- och kompetensförsörjningen otillräcklig. Det gäller till exempel inom animalieproduktionen generellt och specifikt för stallbyggande.^{526 527} Kunskapen om jordbrukets dränering är också generellt låg.⁵²⁸ Inom trädgårdsnäringen kan de producenter som ligger utanför de stora produktionsområdena ha sämre tillgång till rådgivning, fältvandringar, kurser och studiebesök.^{529 530}

Även inom affärsutveckling är kompetensförsörjningen otillräcklig. Strukturomvandlingen inom jordbruket har medfört att företagen blir större, vilket kräver mer resurser och kompetens kring företagsledning och affärsutveckling.⁵³¹ I många företag finns otillräcklig kompetens om företagsledning och styrning av produktionsprocesser, vilket hämmar produktiviteten och tillväxten i företagen.⁵³² Vad gäller innovation och affärsutveckling har det gängse företags- och innovationsstödjande systemet på många håll svårt att nå ut till jordbruksföretagen, vilka ofta anlitar rådgivningsorgan som är nischade på jordbruksproduktion. Det finns ett stort behov av kompetensutveckling inom rådgivningssystemet inom innovation och affärsutveckling.^{533 534}

Bristande lönsamhet hämmar kompetensförsörjningen

En av de största utmaningarna för jordbruket är den bristande lönsamheten. Den hämmar innovationsförmågan och möjligheterna för anpassningar till klimatförändringar och andra utmaningar vi har för att skapa en hållbar utveckling. Den gör det också svårt att attrahera arbetskraft och kompetens. Kompetensbristen hämmar näringslivets utveckling och omvandling, både vad gäller jordbruket och näringslivet i stort på landsbygden.

⁵²⁶ Jordbruksverket (2019). *Nationell kunskapsförsörjning för en hållbar och konkurrenskraftig animaliesektor*. Rapport nr 2019:4

⁵²⁷ *Tillväxt och värdeskapande Konkurrenskraft i svenskt jordbruk och trädgårdsnäring, Delbetänkande av Konkurrensutredningen*. SOU 2014:38; Jordbruksverket (2018). *Kunskapsförsörjning för konkurrenskraftigt stallbyggande*. Rapport RA18:15

⁵²⁸ Jordbruksverket (2018). *Avvattnings av jordbruksmark i ett förändrat klimat*. Rapport RA18:19.

⁵²⁹ Jordbruksverket (2019). *Bärodling och bäröretagande – kompetensbehov, möjligheter och utmaningar*. Rapport 2019:15

⁵³⁰ SLU (2017). *Branschbeskrivning Trädgård – område hortikultur, utemiljö och fritidsodling*. SLU, Enheten för samverkan och utveckling 2017". ISBN 978-91-576-9536-9

⁵³¹ SLU (2018). *Rapport om uppdraget att, inom ramen för livsmedelsstrategin, utveckla samverkan och samverkansformer mellan forskning och rådgivning*. N2017/04769/JM

⁵³² *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

⁵³³ OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden*

⁵³⁴ *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

Lönsamheten är en avgörande fråga för att få yngre personer att vilja och kunna bli företagare i den gröna sektorn.

Variationen mellan företag är dock stor, både när det gäller produktivitet, utbildningsnivå, affärsmässighet och anpassningsförmåga till förändrade förutsättningar. Att som företagare kunna anpassa sig och sitt företag är avgörande för att skapa konkurrenskraft. Det finns också variationer i tillgången till kompetensutveckling som är anpassad till utvecklingsbehovet i enskilda företag. Generellt kan det vara svårt för små, innovativa och nyetablerade företag att få tillgång till och finansiera kvalificerad rådgivning och annan kompetensutveckling som kan bidra till en god utveckling för företaget.⁵³⁵ Det innebär att det finns en outnyttjad potential för innovation, kunskaps- och teknikspridning inom jordbruket.

Utvecklingspotentialen är stor

Generellt kan konstateras att det svenska agrara kunskaps- och innovationssystemet har en potential att förbättras och kompletteras så att det bättre stödjer företagens behov och ökar deras möjligheter att bedriva en konkurrenskraftig och affärsmässig verksamhet. Det finns en potential att stärka samverkan mellan grundforskning, tillämpad forskning och rådgivning.⁵³⁶ Samverkan mellan kunskapssystemets aktörer behöver öka, men kan vara svår att få till stånd om avstånden är alltför stora. Digitaliseringen kan i viss utsträckning överbrygga detta och kan innebära möjligheter till kunskapsutveckling för sektorn. Digitaliseringen innebär nya affärsmöjligheter och ger nya möjligheter att arbeta med kunskapsutveckling, kunskapspridning och innovationer.

Sammanfattningsvis kännetecknas Sveriges kunskap- och innovationssystem (AKIS) av att grundförutsättningarna är goda. Samtidigt är utvecklingspotentialen stor för att ökat kunskapsutbyte, innovation och digitalisering kan bidra till att landsbygdens aktörer och resurser blir en allt mer central nyckel till en hållbar utveckling för hela samhället.

SWOT-analys, tvärgående mål

S1 Sverige har världsledande grundforskning och ett starkt nationellt kunskaps- och innovationssystem	W1 Otillräcklig kunskaps- och kompetensförsörjning
S2 God generell kunskapsnivå underlättar modernisering och teknikspridning i jordbruket	W2 Otillräckliga kunskaper om företagsledning och affärsutveckling
	W3 Stort gap mellan forskning och näringsliv
	W4 Svagt innovations- och kunskapssystem inom jordbruket

⁵³⁵ Jordbruksverket (2016). *Effektiva kompetensutvecklingsinsatser*. Rapport 2016:21.

⁵³⁶ OECD (2018). *The Swedish agricultural innovation system, Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden*.

O1 Outnyttjad potential för innovation, kunskaps- och teknikspridning inom jordbruket	T1 Lite tillämpad forskning inriktas på jordbrukssektorn
O2 Kunskapssystemet kan utvecklas genom ökad samverkan och digitalisering	T2 Åldersstrukturen i näringen ger svaga incitament till modernisering
O3 En nationell aktör kan ge förbättrad kunskapsförsörjning till animalieproduktionen	T3 Svagt kunskaps- och innovationssystem gör att jordbruket riskerar att hamna vid sidan av den nationella innovationspolitiken

5 Bilagor

5.1 Bilaga 1, deltagare på workshop

Agroväst Livsmedel AB
Arbetsförmedlingen
Bygdegårdarnas Riksförbund
Coompanion
Djurens Rätt
Djurskyddet Sverige
Ekologiska Lantbrukarna
Folkaktionen Ny Rovdjurspolitik
Formas
Förbundet Svensk Fäbodkultur
Föreningen Svenskt Fjälljordbruk
Föreningen Sveriges SpannmålsOdlare
Hela Sverige ska leva
Hushållningssällskapet
Jordbruksverket
Kemikalieinspektionen
LRF
LRF Mjök
LRF Trädgård
Lunds universitet
LUS
Länsstyrelsen Blekinge
Länsstyrelsen i Stockholm
Länsstyrelsen i Södermanlands län
Länsstyrelsen Jämtlands län
Länsstyrelse Skåne
Länsstyrelsen Västmanland
Länsstyrelsen Västra Götalands län
Länsstyrelsen Östergötland
Naturskyddsföreningen
Naturvårdsverket
Näringsdepartementet
Post- och telestyrelsen
Region Jämtland Härjedalen
Region Kronoberg
Region Norrbotten
Region Skåne
Region Värmland
Region Östergötland

Riksantikvarieämbetet
Sametinget
Skärgårdarnas Riksförbund
Skogsindustrierna
Skogsstyrelsen
SLU
Stockholms universitet
Svenska brukarnätverket traditionell ekologisk kunskap
Svenska Fotbollförbundet
Svenska Jordägareförbundet
Svenska Köttföretagen
Sveriges Hembygdsförbund
Sveriges Mjölkbönder
Sveriges Nötköttsproducenter
Winnet
Världsnaturfonden WWF
Västra Götalandsregionen
Växa Sverige

5.2 Bilaga 2, deltagare på sakrådet

Agrifood
Agroväst
Arbetsförmedlingen
Bankföreningen
Biodlingsföretagarna
Bioinnovation
Boverket
Business Sweden
Byanätsforum
Bygdegårdarna
Coompanion
Djurens rätt
Djurskyddet Sverige
Ekologiska Lantbrukarna
Ekonomistyrningsverket ESV
Energimyndigheten
Familjejordbrukarna
Friluftsförbundet
Formas
Fortifikationsverket
Fåravelsförbundet
Fäbodarnas riksförbund
Förbundet Sveriges småbrukare

Föreningen Naturbrukarna Sverige
Föreningen Sveriges jordbruksarrendatorer
Föreningen Svenskt Fjälljordbruk
Företagarna
Gotländska ängskommittén
Greppa Näringen
Havs- och vattenmyndigheten
Hela Sverige ska leva
Hembygdsgårdarnas riksförbund
Hushållningssällskapens förbund
Hästnäringens Nationella Stiftelse
Internationella företagarföreningen i Sverige
Jordbruksverket
Jordägarförbundet
Kemikalieinspektionen
Kommunal
Krinova
KSLA
Landsbygdsnätverket
Landshypotek
Lantbrukarnas Riksförbund
Lantbrukarnas Riksförbund Skogsägarna
Livsmedelsföretagen
LRF
LRF Jämställdhetsakademi
LRF Mjök
LRF Trädgård
LRF ungdomen
LUS (lokal utveckling Sverige)
Länsförsäkringar Bank
Länsstyrelserna
Naturbruksskolornas förening
Naturskyddsföreningen
Naturturismföretagen
Naturvårdsverket
Nätverket svenska kulturlandskap
Post- och telestyrelsen
Preem
Regionalt utvecklingsansvariga
Riksidrottsförbundet
Sweden Food Arena
Riksantikvarieämbetet
RISE

Sametinget
Sáminuorra (samiska riksungdomsförbundet)
Sieps
Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet
Skogsindustrin
Skogsstyrelsen
Skogssällskapet
Skärgårdarnas riksförbund
SMF Skogsentreprenörerna
Stockholm Resiliens Center
Småkom
Spannmålsodlarföreningen
Statens fastighetsverk
Stiftelsen lantbruksforskning
Stiftelsen hästforskning
Sveaskog AB
Swedbank
Svensk fågel
Svenska ekoturismföreningen
Svenska ESF-rådet
Svenskt friluftsliv
Svenska fotbollsförbundet
Svenska kyrkan
Svenska köttföretagen
Svenska samernas riksförbund
Svenska ägg
Sveriges biodlares riksförbund
Sveriges frö och oljeväxtodlare
Sveriges grisföretagare
Sveriges hembygdsförbund
Sveriges häradsallmäningsförbund
Sveriges jordbruksarrendatorers förbund
Sveriges Kommuner och Landsting
Sveriges konsumenter
Sveriges lammköttproducenter
Sveriges lantbruksuniversitet
Sveriges mjölkbönder
Sveriges nötköttproducenter
Tillväxtverket
Winnet
Vinnova
Visita
Visit Sweden AB

World Animal Protection Sverige
Vreta kluster
WWF
Växa Sverige